

Aalborg Universitet
Institut for Økonomi og Ledelse
Cand.merc.aud.
Juli 2013

Revisors ansvar i forbindelse med afdækning af besvigelser

Udarbejdet af:
Aksel Kanstrup Anthonisen

Vejleder:
Jesper Seehausen

Forord

Denne kandidatafhandling med titlen "Revisors ansvar i forbindelse med afdækning af besvigelser" er udarbejdet som afslutning på Cand.merc.aud. studiet på Aalborg Universitet, hvor vi som studerende skal besvare en teoretisk kandidatafhandling, der efterfølgende skal eksamineres.

Det er kandidatafhandlingens formål, at den studerende ud fra en selvstændig identificeret og formuleret problemstilling demonstrere, at den studerende - udover at beherske videnskabelig metode - evner at konstruere praktisk anvendelige løsninger i form af anvisninger og konklusioner i forbindelse med den formulerede problemstilling.

Kandidatafhandlingen blev påbegyndt i en gruppe på 2 studerende, som få uger inden afleveringsfristens udløb, blev opsplittet, hvorfor kandidatafhandlingen har været mere omfangsrig, end hvis undertegnede havde skrevet alene.

Kandidatafhandlingen er udarbejdet i perioden januar til juli 2013.

Opgaveløseren af denne kandidatafhandling har deltaget i vejledningsmøder den 21. januar 2013, 4. marts 2013 samt 3. juli 2013, hvor opgaveløseren har modtaget vejledning fra vejleder Jesper Seehausen.

15. juli 2013

Aksel Kanstrup Anthonisen

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1 - Indledning	1
1.1 Problemformulering	3
1.2 Model og metodevalg	4
1.3 Afgrænsning	5
Kapitel 2 - Besvigelser	6
2.1 Definition af besvigelser	6
2.2 Besvigelsestyper	7
2.2.1 Misbrug af aktiver	7
2.2.2 Regnskabsmanipulation	9
2.3 Besvigelsesrisikofaktorer	10
2.3.1 Incitament/pres	10
2.3.1.1 Incitament/pres til at foretage misbrug af aktiver	11
2.3.1.2 Incitament/pres til at foretage regnskabsmanipulation	11
2.3.2 Muligheder	12
2.3.2.1 Muligheder for at misbruge aktiver	12
2.3.2.2 Muligheder for at begå regnskabsmanipulation	13
2.3.3 Retfærdiggørelse	13
2.3.3.1 Retfærdiggørelse til at misbruge af aktiver	14
2.3.3.2 Retfærdiggørelse til at foretage regnskabsmanipulation	14
2.4 Hvem begår besvigelser/besvigelsesniveau	15
2.4.1 Besvigerens generelle kendetegn	15
2.4.2 Psykopaten	17
2.5 Opsummering	18
Kapitel 3 - Revisors indledende aktiviteter og planlægning af revisionen	20
3.1 Indledende opgaveaktiviteter	21
3.2 Planlægningsaktiviteter	23
3.2.1 Risikovurderingshandlinger	23
3.2.1.1 Risikovurderingshandlinger og tilknyttede aktiviteter	23
3.2.1.2 Revisors forståelse af virksomheden	24
3.2.1.2.1 Virksomhedens omgivelser	24
3.2.1.2.2 Virksomhedens art	25
3.2.1.2.3 Virksomhedens interne kontroller	27
3.2.1.3 Identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation	32
3.2.1.4 Reaktioner på de vurderede risici for væsentlig fejlinformation	35
3.2.2 Revisionsstrategi	39
3.2.3 Revisionsplan	40

3.3 Opsummering	44
Kapitel 4 - Udførelse af revision, med henblik på besvigelser	47
4.1 Klientaccept	47
4.2 Forståelse af virksomheden	47
4.3 Virksomhedens interne kontroller og forretningsgangsbeskrivelser	48
4.4 Regnskabsanalyse	49
4.5 Bilagsrevision	49
4.6 Gennemgang af efterposterings	51
4.7 Resultatopgørelsen	51
4.7.1 Varesalg	51
4.7.2 Varekøb	52
4.7.3 Andre eksterne omkostninger	53
4.7.4 Løn	53
4.8 Balancen	54
4.8.1 Anlægsaktiver	54
4.8.2 Varelager	55
4.8.3 Igangværende arbejder for fremmed regning	56
4.8.4 Tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser	57
4.8.5 Likvider	58
4.8.6 Kreditorer	59
4.8.7 Moms	61
4.9 Opsummering	61
Kapitel 5 - Særlige overvejelser omkring nærtstående parter	64
5.1 Definition	64
5.2 Krav til revisor og risici for fejlinformation	67
5.3 Reaktion fra revisor/rapportering	69
5.4 Opsummering	72
Kapitel 6 -Revisors rapportering	74
6.1 Formål	74
6.2 Regulering	75
6.3 Generelt om revisionsprotokollen	75
6.3.1 Tiltrædelsesprotokollat	76
6.3.2 Protokol i årets løb	76
6.3.3 Protokol til årsrapporten	77
6.3.4 Fratrædelsesprotokol	78
6.4 Revisors underretningspligt ved besvigelser	79
6.4.1 Meddelelsespligt i henhold til ISA 240	79

6.4.2 Rapporteringspligt i henhold til Erklæringsbekendtgørelsen	80
6.4.3 Rapporteringspligt i henhold til Revisorloven	82
6.5 Opsummering	83
Kapitel 7 - Revisors overholdelse af god skik i forhold til responsumsager.	85
7.1 Responsum vedrørende revisors planlægning	85
7.2 Responsum vedrørende revisors udførelse af revisionen	86
7.3 Responsum vedrørende nærtstående parter eller personsammenfald	95
7.4 Responsum vedr. revisors rapportering, underretnings- samt tavshedspligt	97
7.5 Revisors overordnede ansvar	103
7.6 Opsummering	108
Kapitel 8 - Konklusion	111
Executive summary.....	119
Litteraturliste.....	123

Kapitel 1 - Indledning

I gennem de seneste 2 årtier har adskillige store erhvervsskandaler set dagens lys rundt om i verden. I denne forbindelse er Danmark ikke blevet forbigået. Her kan blandt andet nævnes Nordisk Fjer, Accumulator Invest, PFA-sagen, Memory Card Technology, Dagbladet Dagen, EBH Bank, Roskilde Bank, IT Factory og Gate Gourmet etc. Man får den tanke, at det må være muligt at drage paralleller imellem den økonomiske krise og antallet af stigningen i øget erhvervsskandaler.

Det stigende antal af erhvervsskandaler er med til at skabe utryghed i erhvervslivet, som unægtelig vil smitte af på de enkelte samfund rundt om i verden. I denne økonomiske krisetid er det centralt at få genskabt en tillid til virksomhederne, så samfundet hurtigere kan komme udad den nuværende økonomiske utryghed. En af måderne hvorpå man kan skabe tryghed i samfundet, er at begrænse eller mindske risikoen for regnskabsmæssige besvigelser.

Antallet af stigende erhvervsskandaler er med til at skade revisors omdømme i offentligheden, specielt da offentligheden ikke spekulerer over hvordan besvigelser kan opstå i en virksomhed. Besvigelser kan opstå på alle planer og indenfor alle funktioner. De fleste besvigelser foretages for det meste af virksomhedens egne ansatte, men også udefra komne personer kan påføre virksomheden besvigelser. Her tænkes blandt andet på virksomhedens leverandører, kunder, bankforbindelse etc. Under alle omstændigheder kan besvigelser i en virksomhed få enorme konsekvenser i løbet af ganske kort tid.

Revisorer skal ved enhver revision vurdere besvigelserisikoen. Gennem nøje planlægning samt brug af flere værktøjer er dette dog ikke ensbetydende med, at revisor ved enhver revision opdager en eventuel eksisterende besvigelser. Det er ofte ledelsen eller andre medarbejdere i virksomhedens organisation, som er de første der får bekendtskab til og opdager besvigelser i virksomheden, og kun i sjældent tilfælde revisor. Det at revisor har afgivet en revisionspåtegning uden forbehold eller supplerende oplysninger i regnskabet, er hermed ikke ensbetydende med, at der ikke foregår besvigelser i virksomheden eller at regnskabet er uden fejlinformation.

Der er en udbredt holdning blandt offentligheden, at når revisor har afgivet en blank revisorpåtegning, er virksomhedens regnskab uden væsentlig fejlinformation som følge af fejl og besvigelser. Der opstår dermed, hvad man indenfor revisionsbranchen kalder en forventningskløft imellem offentligheden og revisionsbranchen. På den ene side er offentlighedens forventninger til revisor om at opdage fejl og besvigelser, på den anden side er revisionsbranchen egne forventninger til sig selv, ud fra den lovgivning, regulering samt god skik¹ en revisor reviderer efter.

---

¹ Revisor skal udføre opgaverne i overensstemmelse med god revisorskik og skal herunder i sit arbejde udvise integritet, objektivitet, professionel kompetence og adfærd, fornøden omhu og fortrolighed. Endvidere foretage revision i henhold til gældende revisionsstandarder.

Igennem medierne får man ofte den opfattelse, at offentligheden mener at revisionen afdækker besvigelser. Endvidere hører man også ofte holdning, at revisionen ikke har været tilstrækkelig når det kommer frem i dagens lys, at revisoren ikke har kunnet finde besvigelserne.

I revisionsbranchen opererer man med begrebet væsentlighed, i forbindelse med den mængde af fejlinformation et regnskab kan indeholde, før fejlinformationen bliver så markant, at regnskabet ikke længere giver et retvisende billede. Det er en kendsgerning, at besvigelser i virksomheden bliver forsøgt skjult og er en medvirkende faktor til at kan være specielt svært for revisor at opdage besvigelser.

Revisorbranchen er generelt af den overbevisning, at forventningskløften opstår fordi offentligheden misforstår hvad revisors opgave er i forbindelse med revisionen af virksomhedens regnskab. Herudover er revisor begrænset af omkostninger og tekniske begrænsninger. Modsat offentligheden, er revisorbranchen desuden af den opfattelse, at ansvaret for at afdække og opdage besvigelser, i overvejende grad er en opgave for ledelsen af virksomheden, eftersom det er ledelsen der har ansvaret for at iværksætte forebyggende og opdagende interne kontroller samtidig med de har ansvaret for aflæggelse af regnskabet.

Denne forventningskløft kommer især til udtryk, når regningen for besvigelserne skal betales. Der er en tendens til, at revisorer bliver mål for enorme erstatninger, hvilket ikke mindst skyldes, at revisorer har en lovpligtig ansvarsforsikring. Den ovenstående problematik om forventningskløften giver grund til denne kandidatafhandling, hvorfor udgangspunktet vil være en undersøgelse af hvilke pligter og muligheder lovgivningen og reguleringen giver revisor til at afdække besvigelser i forbindelse med revisionen. Endvidere hvorvidt revisor opfylder de forventninger, der er opstillet igennem lovgivning og regulering.

1.1 Problemformulering

Med udgangspunkt i ovenstående problemidentifikation og med interesse indenfor området besvigelser og revisors afdækning heraf, vil denne afhandling tage udgangspunkt i nedenstående problemformulering med underliggende delproblemer.

”Hvad er revisors ansvar i forbindelse med besvigelser, hvilke pligter samt muligheder har revisor for at afdække dem og lever han op til disse pligter og de forventninger der er for en revisor.”

For at kunne afdække ovenstående problemformulering, finder jeg det nødvendigt at undersøge en række delproblemer, for at opnå forståelsen af hvad besvigelser er. Jeg vil ligeledes belyse revisionsprocessen samt væsentlige besvigelserområder med hensyn til god revisionsskik her indenfor. Jeg vil endvidere undersøge hvilken rolle revisor spiller i forbindelse med besvigelser og hvorvidt revisor ud fra erfaringer og tidligere responsumsager, lever op til god revisionsskik samt de lovmæssige krav og forventninger samfundet har til revisor.

Kandidatafhandlingen vil tage udgangspunkt i følgende delproblemer:

”Hvad er besvigelser?”

For at kunne besvare hvad revisors ansvar og pligter er i forbindelse med besvigelser, er det nødvendigt, at opnå en forståelse for hvad besvigelser er.

”Hvad er revisors ansvar i forbindelse med at afdække og opdage besvigelser i revisionsprocessen.”

Her vil revisionsprocessen blive gennemgået, for herigennem at undersøge og opnå en forståelse af lovgivningen og reguleringen som revisor kan støtte sig op af i forbindelse med afdækningen af besvigelser i revisionen. Endvidere hvilke forhold i udførelsen revisor specielt skal have rettet den professionelle skepsis imod, for at øge sandsynligheden for at afdække besvigelser i forbindelse med revisionen.

”Lever revisor op til sit ansvar og de forventninger der stilles.”

For at konkludere på hvorvidt revisor lever op til hans ansvar, pligter og de forventninger der stilles til revisor, vil der afslutningsvis blive taget udgangspunkt i en række responsumsager for at undersøge hvor vidt revisor har levet op til hans ansvar og pligter i forbindelse med afdækning af besvigelser.

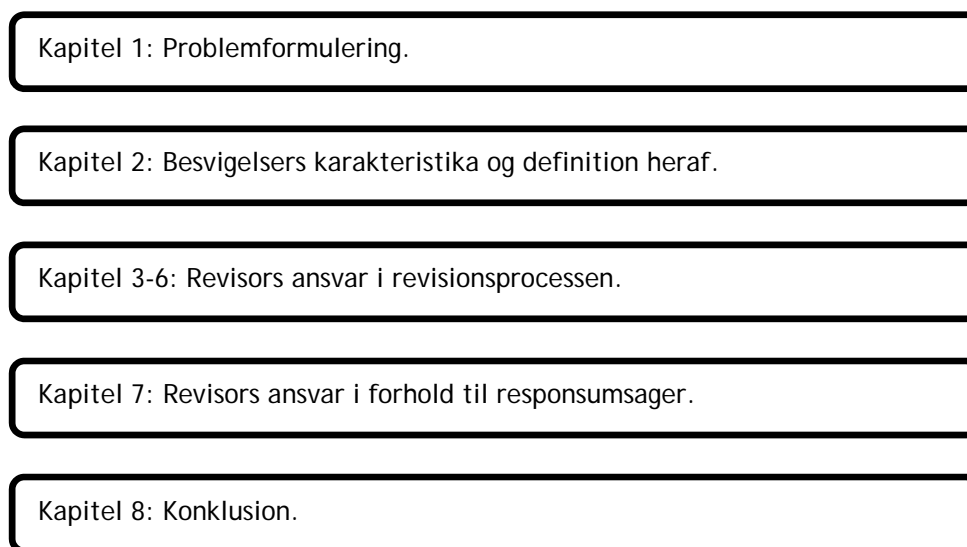
Ud fra ovenstående delproblemer vil jeg kunne opnå en forståelse af baggrunden for besvigelser og revisors rolle i forbindelse hermed, således jeg kan konkludere på problemet.

1.2 Model og metodevalg

Afhandlingen vil blive opbygget efter følgende struktur:

Figur 1:

Kilde: Egen tilvirkning

Afhandlingens første del vil tage udgangspunkt i en beskrivelse af besvigelser for at opnå en forståelse for besvigelserbegrebet. Her vil besvigelserens karakter, hvorledes de forekommer samt hvem der begår besvigelser blive undersøgt.

Herefter vil revisors rolle i forbindelse med besvigelser blive gennemgået, herunder hvilke krav lovgivningen stiller overfor revisor samt hvilken eksisterende regulering revisor skal agere efter for at overholde god revisionsetik. I denne forbindelse vil gennemgangen omhandle revisionsprocessen fra planlægning, udførelse og til rapportering i forbindelse med revisors ansvar, samt god etik i forbindelse med revisors afdækning og opdagelse af besvigelser.

Afslutningsvis vil der blive set på revisors rolle i forbindelse med afdækning af besvigelser igennem en række responsumsager, for herigennem at opnå forståelse for, hvorvidt revisor har handlet efter "god etik", og derigennem levet op til det ansvar og de pligter han står overfor i forbindelse med opdagelse og afdækning af besvigelser.

Ud fra ovenstående vil der blive afgivet en konklusion til besvarelse af den stillede problemformulering.

1.3 Afgrænsning

Der findes mange former for økonomisk kriminalitet / besvigelser. Økonomisk kriminalitet defineres som "systematiske og organiserede forbrydelser, der har stor gevinst som motiv og begås af erhvervsvirksomheder eller personer. Den juridiske definition heraf er økonomisk kriminalitet, mens man indenfor revisorbranchen opererer med begrebet besvigelser. Denne afhandling vil tage udgangspunkt i de hyppigste former for besvigelser i Danmark, herunder regnskabsmanipulation og misbrug af aktiver. Andre former for besvigelser eller i den mere juridiske form, økonomisk kriminalitet, vil dermed ikke blive behandlet nærmere i denne afhandling.

Afhandlingen vil forholde sig til revisors "faglige" ansvar/pligter i henhold til lovgivning, regulering samt responsa i forbindelse med besvigelser og således ikke omhandle det juridiske ansvar i forbindelse med erstatningsansvar, herunder strafansvar og disciplinæransvar. Det vil sige revisors ansvar i forhold til god revisionsetik. I forbindelse hermed vil der ikke blive set nærmere på hvidvaskningsloven.

Der vil blive taget udgangspunkt i regulering i det gældende materiale, hvorfor historisk materiale og historiske forløb i forbindelse hermed, kun i få tilfælde vil blive inddraget hvor det findes nødvendigt. Tidligere standarder eller vejledninger vil ikke blive belyst, men kandidatafhandlingen vil bl.a. have fokus på nugældende ISA standarder. Dog vil de tidligere danske revisionsstandarder blive inddraget hvor det findes relevant. Den historiske afgrænsning vedrører dog ikke inddragelse af responsumsager, da dette vil medføre et meget begrænset diskussionsmateriale.

Der vil ikke blive set nærmere på krav til revisors påtegning, heriblandt ikke gennemgang af ISA 700 ff, men kun overfladisk benævne regler herfor. Endvidere vil rapporteringspligten blive gennemgået, da denne har betydning for revisors ansvar i forbindelse med besvigelser.

I forbindelse med forventningen til revisor, forefindes den berømte forventningskløft mellem revisorfaget og offentligheden. Kandidatafhandlingen vil ikke komme nærmere ind på hvad den består af.

Kandidatafhandlingen forholder sig udelukkende til Danmark. Dog vil internationale forhold blive inddraget hvis det findes relevant for at skabe klarhed for forhold i kandidatafhandlingen.

Kapitel 2 - Besvigelser

For at udvide forståelsen for besvigelserbegrebet og kendetegnene for besvigelser som revisor skal søge at afdække, vil indestående kapitel gennemgå besvigelserbegrebet. Her vil blive set på definitionen heraf, typer af typiske besvigelser, årsagen til besvigelser begås samt hvad der kendetegner dem der begår dem.

2.1 Definition af besvigelser

I forbindelse med en revisors arbejde, skal han på baggrund af revisionen afgive "Den uafhængige revisors erklæring" på regnskabet men en konklusion på. Konklusionen baseres på, hvorvidt revisor har opnået en høj grad af sikkerhed for, om regnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, uanset om den skyldes besvigelser eller fejl.² Netop forskellen mellem om fejlinformationen skyldes besvigelser eller fejl, vurderes ud fra om fejlinformationen skyldes en bevidst eller ubevidst handling.³

Besvigelser er revisorbranchens begreb af "økonomisk kriminalitet" og sidestilles i ordets betydning med bedrageri og herigennem det, at skaffe sig en fordel ved svindel eller falskhed. I straffelovens forstand, kan der henvises til kapitel 28, herunder til paragrafferne tyveri §276, underslæb §278, bedrageri §279, databedrageri §279, mandatsvig §280, åger §282 samt skyldnersvig § 283. I forhold til straffeloven dækker besvigelser derved ikke kun over ordet bedrager, men samtlige forseelser i straffelovens kapitel 28, som kendetegnes som strafbare handlinger af økonomisk karakter.

Selve definitionen af besvigelserbegrebet har i tidernes morgen været mange, og været uden en ensartet international definition. I forbindelse med IAASB's udarbejdelse og IFAC's udgivelse af "International Standard on auditing 240 (clarified) - The auditor's responsibilities relating to fraud and audit of financial statements" ikrafttrådt den 15. december 2009, er der søgt en definition som kan anvendes internationalt.

Den engelske version definerer besvigelser som: "*An intentional act by one or more individuals among management, those charged with governance, employees, or third parties, involving the use of deception to obtain an unjust or illegal advantage.*"

Ifølge den danske oversættelse af ISA 240 (clarificeret) afsnit 11, defineres besvigelser som: "*En bevidst handling udført af en eller flere personer blandt den daglige ledelse, den øverste ledelse, medarbejdere eller tredjeparter, der benytter vildledning til at opnå en uberettiget eller ulovlig fordel.*"

Hermed er der med den nye clarificeret version af ISA 240 en entydig international forståelse af besvigelserbegrebet, og til forskel fra den oprindelige ISA 240, som var baseret på fejlinformation i form

---

² ISA 700, afsnit 11

³ ISA 240, afsnit 2

af såvel utilsigtede fejl og tilsigtede besvigelser, har den clarificeret ISA 240 rettet fokus mod revisors opdagelse af besvigelser i virksomheder, fremfor fejlinformation i forbindelse utilsigtede fejl.

2.2 Besvigelsestyper

Indenfor begrebet besvigelse (Revisionsbranchens terminologi for virksomhedskriminalitet), findes der en række forskellige typer. I 2011 foretog PWC global en undersøgelse af virksomhedskriminalitet hos offentlige og private virksomheder.⁴ 3.800 virksomheder fra 78 lande blev adspurgt, gennem et elektronisk spørgeskema. I Danmark er den udsendt til de 1.500 største private og offentlige virksomheder. Modtageren har typisk været CFO'er og interne revisionschefer, som er vurderet til at have særlig indsigt i konstaterede besvigelser og etablerede kontroller i de adspurgte virksomheder. Der er modtaget besvarelser fra en bred vifte af brancher og typer af ejerskab, hvor de typiske former for besvigelser / virksomhedskriminalitet fremgik som følger:

- Misbrug af aktiver
- Regnskabsmanipulation
- Cybercrime
- Krænkelse af patenter og rettigheder
- Korruption og bestikkelse
- Ulovlig kartelvirksomhed
- Ulovlig insiderhandel
- Skattebesvigelser
- Hvidvaskning af penge
- Spionage

De former for besvigelser der oftest bliver begået, er misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation. Hele 50% af de adspurgte virksomheder i Danmark havde oplevet misbrug af aktiver indenfor de sidste 12 måneder, og 41 % havde "oplevet" regnskabsmanipulation. Disse 2 former for besvigelser er også dem der sondres imellem i ISA 240 og i forhold til de øvrige, ligeledes de 2 der oftest medvirker til den største og hyppigste fejlinformation i virksomheders regnskabsaflæggelse.⁵ Denne fejlinformation kan opstå enten som følge af ukorrekte posteringer og transaktioner for at manipulere regnskabet, eller for at skjule et misbrug af aktiver, og som derfor vil medføre ukorrekte oplysninger i regnskabet.

2.2.1 Misbrug af aktiver

Misbrug af aktiver som er den hyppigste besvigelse i Danmark, omfatter mild til grov form for tyveri af virksomhedens aktiver, og begås ofte af virksomhedens medarbejdere. Dette sker ofte for små og uvæsentlige beløb, men ses også til tider i grovere grad, hvor det er millionbeløb det drejer sig om. Grovere forhold begås dog ofte på højere niveau, enten af den daglige ledelse eller øvrige personer på

---

⁴ Virksomhedskriminalitet i Danmark, 2011, s. 5

⁵ Virksomhedskriminalitet i Danmark, 2011, s. 7

senior eller mellemederniveau. Disse personer har, som følge af større ansvar og autoritet, større mulighed for og er bedre i stand til at tilsløre eller skjule misbruget ved fremgangsmåder, der er svære at opdage. I ISA 240 fremgår følgende måder som ofte forekomne eksempler ved misbrug af aktiver:⁶

- Underslæb (f.eks. misbrug af debitorernes indbetalinger eller overførsel af indbetalinger fra afskrevne konti til private bankkonti)
- Tyveri⁷ af fysiske aktiver eller immaterielle rettigheder (f.eks. tyveri af varelager til privat anvendelse eller videresalg, tyveri af scrap til videresalg, sammensværgelse med en konkurrent ved at oplyse teknologiske data som modydelse for betaling)
- Ved at foranledige en virksomhed til at betale for varer og tjenesteydelser, der ikke er modtaget (f.eks. udbetalinger til fiktive forhandlere, returkommission betalt af forhandlere til virksomhedens indkøbere som modydelse for forhøjede priser, udbetalinger til fiktive medarbejdere)
- Privat benyttelse af virksomhedens aktiver (f.eks. benyttelse af virksomhedens aktiver til sikkerhedsstillelse for et privat lån eller et lån til en nærtstående part) for at skjule, at aktiverne ikke er til stede, eller at de er anvendt til sikkerhedsstillelse uden korrekt autorisation, ses misbrug af aktiver ofte sammen med falske eller vildledende registreringer eller dokumenter).

Ifølge Warming-Rasmussen et al.⁸ kan misbrug af aktiver betragtes i "direkte" og "indirekte" misbrug. Den direkte form for misbrug af aktiver opstår, når besvigelsen foretages af en medarbejder alene eller flere i sammensværgelse, og udførelsen sker i selve virksomheden. Eksempler herpå kan være hvis en kasser tager penge fra kassen, en lønbogholder udbetaler løn til en fiktiv medarbejder og overfører til egen konto, en bogholder opretter en fiktiv købsfaktura og betaler til egen konto etc. Den indirekte form optræder når besvigelsen foretages i samvær med en tredjemand udenfor virksomheden, og såvel medarbejder som tredjemand opnår en uberettiget gevinst eller fordel. Eksempler på den indirekte form for misbrug er, hvor en ansat sælger kundeoplysninger, udvikling/opfindelse eller andre forretningshemmeligheder til en konkurrent, en indkøber modtager returkommission fra leverandør efter at have betalt for meget for en vare etc.

Som det fremgår ovenfor, forekommer misbrug af aktiver i mange skikkelser og ovenstående punkter er langt fra udtømmende. Nogle forhold har betydning for fejlinformation i virksomhedens regnskabsaflæggelse, hvor andre er ubetydelige. Tyveri af kontorartikler som kuglepenne, papir, mapper eller mindre værdifulde varer fra lageret kan være uden betydning for regnskabet, og umuligt at opdage hvorimod større besvigelser som tyveri af scrap, nedskrevne tilgodehavender, betalingsmidler og likvider etc. kan bidrage til væsentlig fejlinformation, hvorom det ofte vil være ved et tilfælde, at f.eks. kollegaer eller revisor opdager besvigelsen.

---

⁶ ISA 240, Artikel 5.

⁷ Eksempelvis når en medarbejder tager ejerskab over et aktiv eller videregiver oplysninger der ikke er hans ejendom,

⁸ Warming-Rasmussen et al., 2012, s. 18

2.2.2 Regnskabsmanipulation

Den anden besvigelsestype som er den anden hyppigst forekomne i Danmark, er regnskabsmanipulation.⁹ Regnskabsmanipulation omhandler situationer, hvor personer i virksomheden tilsigtet har indarbejdet fejlinformation i regnskabet for bevidst at vildlede regnskabsbrugeren, ved at udelade oplysninger, beløb eller indregne fiktive beløb og fordreje posteringer. Det forekommer således ikke, at der fragår nogen direkte værdi for virksomheden, som vi ser det ved misbrug af aktiver. Dog vil det i tilfælde, hvor regnskabsmanipulationen sker for at opnå præstationsmål for ledelsens honorering, medvirke til udbetaling af uberettiget bonus, og herigennem medføre værditab for virksomheden.

Regnskabsmanipulation begås hovedsageligt af selskabets daglige ledelse, heriblandt bestyrelse, direktion, seniorledelsen samt ledende medarbejdere indenfor regnskabsaflægningen. Disse personer har via deres autoritet og funktionsområde ofte både mulighed og bevæggrunde for at foretage manipulationen. Via manipulation kan ledelsen ændre regnskabsbrugers opfattelse af virksomhedens præstation og indtjening for herigennem positivt at påvirke kreditgiver, kreditor eller aktionærs beslutninger. Omvendt kan negativ regnskabsmanipulation forekomme for at udskyde en del af virksomhedens resultat til senere regnskabsår enten for at mindske selskabsskatten (skattesvig), lave resultatudjævning for at få en god start på det nye år eller skyde noget resultat for at oppuste indtjeningen det efterfølgende år.

ISA 240 beskriver 3 typer af regnskabsmanipulation. Disse er manipulation, forfalskning, dokumentfalsk samt ændring af bogføringen eller af underliggende dokumentation, som danner grundlag for regnskabsudarbejdelsen. Endvidere forkert præsentation eller bevidst undladelse af begivenheder, transaktioner eller anden betydelig information for regnskabet, og til sidst bevidst forkert anvendelse af regnskabspraksis vedrørende beløb, klassifikation, præsentation eller oplysning. Alle som værende områder der kan medvirke til fordrejning af virksomhedens præstation og finansielle stilling i den givne retning som man skulle ønske det.

Regnskabsmanipulation involverer jf. ISA 240 ofte den daglige ledelses tilsidesættelse af interne kontroller og foretages ofte ved hjælp af nedenstående oplyste teknikker.¹⁰

- Bogføring af fiktive registreringer for at manipulere med driftsresultatet eller nå andre mål, især tæt på regnskabsperiodens afslutning.
- Upassende tilpasninger af forudsætninger og ændringer af vurderinger ved skøn af regnskabsposter.
- Undladelse, fremskyndelse eller udskydelse af indregning i regnskabet af begivenheder og transaktioner, som er indtruffet i regnskabsperioden.
- Fortielse af eller undladelse af oplysning om fakta, der kunne påvirke de beløb, der er registreret i regnskabet.

---

⁹ ISA 240, afsnit A2

¹⁰ ISA 240, afsnit A4

- Deltagelse i komplekse transaktioner, der er konstrueret med det formål at fortegne virksomhedens finansielle stilling eller resultat.
- Ændring af registreringer og betingelser i relation til betydelige og usædvanlige transaktioner.

Regnskabsmanipulation består således af såvel direkte undladelser eller fejlagtige registreringer, men også skøn, baseret på ledelsens viden og oplysninger som kan hemmeligholdes overfor kollegaer, revisor samt øvrige regnskabsbrugere. Det kan herved være svært for bl.a. revisor at gennemskue om regnskabsmæssige skøn er sket på baggrund af ledelsens aggressive værdiansættelsestilgang eller med henblik på regnskabsmanipulation og vildledning.

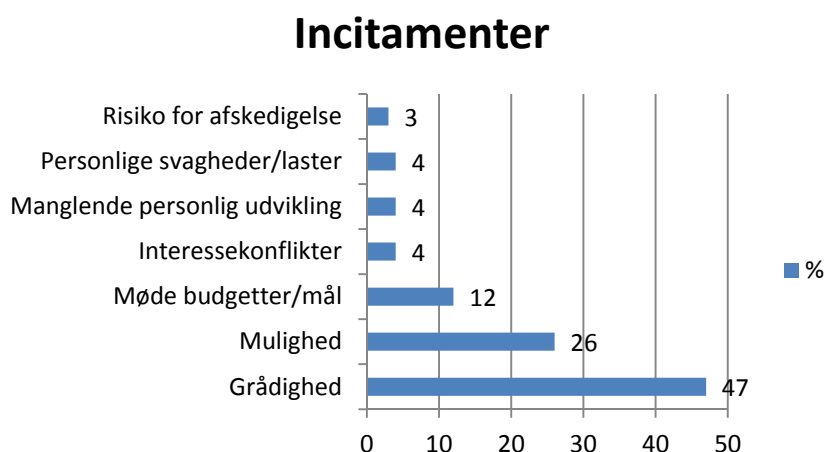
2.3 Besvigelsesrisikofaktorer

Baggrunden for at besvigelser forekommer, bygger på 3 besvigelsesrisikofaktorer. ISA 240 definerer besvigelsesrisikofaktorer som værende - *begivenheder eller forhold, som peger i retning af et incitament eller et pres til at begå besvigelser eller giver mulighed herfor*¹¹. På baggrund heraf kan de 3 faktorer udledes og er som følger: 1) Incitament/pres, 2) Muligheder og 3) retfærdiggørelse.¹² Afhængig af besvigelsens karakter, vil risikofaktorerne være forskellige, da det ikke nødvendigvis er de samme personer der foretager misbrug af aktiver, som også laver regnskabsmanipulation.

2.3.1 Incitament/pres

For at personer begår besvigelser¹³, skal der først og fremmest være en motivation til handlingen. Incitamentet til at begå besvigelser kan illustreres ud fra nedenstående figur.¹⁴

Figur 2: - Besvigerens incitament til at begå besvigelser

Kilde: KPMG - Profile of a Fraudster, Survey 2007

¹¹ ISA 240 afsnit 11

¹² ISA 240, bilag 1

¹³ Personen der begår besvigelsen vil i det efterfølgende blive benævnt besvigeren.

¹⁴ KPMG 2007 "Profile of a Fraudster"

Som det ses af figuren, er grådighed det hyppigste incitament til at der begås besvigelser, efterfulgt af muligheden herfor. Grådighed medfører ofte man misbruger aktiver for at berige sig selv. Muligheden som isoleret set er en besvigelsesrisikofaktor, vil blive uddybet senere i dette kapitel. Presset til at opfylde budgetter og opstillede mål, sammen med at skjule eventuelle tab, er ligeledes et større incitament til at begå besvigelser, og kan medføre såvel misbrug af aktiver men også at man foretager regnskabsmanipulation.

2.3.1.1 Incitament/pres til at foretage misbrug af aktiver

Misbrug af aktiver er en besvigelsestype som bliver begået "mod" virksomheden. Besvigelsen skyldes ofte personlige forhold i privatøkonomien eller personlig retfærdiggørelse og kan foretages på alle niveauer i organisationen.

Incitamentet for at misbruge aktiver, kan f.eks. skyldes at den ansatte er økonomisk presset på privatfronten, i forhold til at oppebære en høj levestandard, holde kreditorer fra døren, eller at personen har et spilleproblem eller misbrug som skal finansieres. I forbindelse hermed vil personen ofte foretage direkte eller indirekte tyveri af virksomhedens likvide midler eller andre aktiver der kan realiseres til kontanter.

Modsætningsforhold mellem virksomheden og ansatte kan ligeledes være bevæggrund for at foretage besvigelsen. Her kan nævnes situationer, hvor ansatte føler risiko for opsigelse, eller er i opsigelsesperiode. Negative ændringer i personalegoder eller i lønforhold, manglende opfyldelse af forventninger til forfremmelse, lønforhøjelse eller anden form for belønning for den ansattes arbejde. Alle ting der kan mindske den ansattes loyalitet overfor virksomheden, og få personen til at føle sig berettiget til at berige sig selv igennem udførelse af besvigelsen.

2.3.1.2 Incitament/pres til at foretage regnskabsmanipulation

Regnskabsmanipulation er en besvigelsestype som primært bliver begået "for" virksomheden. Dvs. regnskabsmanipulation bliver foretaget for at få virksomheden til at fremstå på en bestemt måde over for regnskabsbrugeren, om det så er bedre eller dårligere end det retvisende billede. Incitamentet for at begå besvigelsen ligger derfor hos den daglige ledelse eller på højere organisationsniveau. Ansatte på lavere organisationsniveauer vil kun i ringe grad, omend ingen grad få nytte af at der foretages regnskabsmanipulation.

Grunden til ledelsen foretager regnskabsmanipulation, kan skyldes pres fra virksomhedens kapitalejere eller tredjemand for at skabe gode resultater og for at leve op til målsætninger som er sat for virksomheden, eller i forbindelse med præstationsforøgelse op til et salg af virksomheden. Ligeledes kan pres i forbindelse med analytikere, institutionelle investorer, betydelige kreditorer eller andre eksterne partners forventninger til indtjening og udviklingstrend forårsage regnskabsmanipulationen.

Udefrakommende faktorer som intens konkurrence på markedet eller mætning heraf, ligesom væsentlige ændringer i kundeefterspørgsel samt teknologiske ændringer, kan ligeledes presse virksomhedens eksistens, og påvirke kreditorers og kreditgivers lyst til at yde virksomheden kredit og stille likviditet til rådighed.

Yderligere incitament til regnskabsmanipulation kan skyldes personlige forhold, hvor ledelsen er bonusaflønnede og afhængig af denne udbetales. Her vil regnskabsmanipulationen ske for egen vindings skyld. Personlige forhold som private garantistillelser for virksomhedens gæld eller anden betydelig økonomisk interesse i virksomheden kan ligeledes motivere til præstationsforbedring.

Der er ud fra ovenstående derfor nok så mange incitamentter for hvorfor der bliver foretaget regnskabsmanipulation. Dog er incitamentet ikke nok, hvis ikke der er mulighed for at manipulationen kan forblive uopdaget af kollegaer, øvrig ledelse, revisor eller andre regnskabsbrugere.

2.3.2 Muligheder

Den anden besvigelsesrisikofaktor som beskrives er muligheden for at foretage besvigelser.¹⁵ Muligheden for at foretage besvigelser skal være til stede for den ansatte / ledelsen kan foretage den. Har man ikke adgang til aktiver eller systemer, vil det være næsten umuligt at foretage besvigelserne.

2.3.2.1 Muligheder for at misbruge aktiver

Muligheden for at misbruge aktiver, opstår hvis den ansatte først og fremmest har adgang til aktivet, samt har en forventning om efterfølgende at kunne skjule besvigelsen. Ofte vil denne forventning være afvejet af den ansattes adgang til virksomhedens systemer samt kendskab til interne kontroller eller mangel på kontroller. Dvs. manglende funktionsadskillelse samt svage interne kontroller vil øge muligheden for at den ansatte vil begå besvigelser, og risikere den lave risiko for at blive opdaget.

Aktivets karakteristika vil have betydning for risikoen for ansattes misbrug af aktiver. Eksempelvis vil store kontantbeløb i virksomheden øge muligheden og fristelsen til at begå besvigelsen, hvis den ansatte håndterer kontanterne og har adgang til virksomhedens systemer. Adgangen til eksempelvis lagervarer med høj værdi, der er fysisk små eller meget let omsættelige øger ligeledes muligheden for at begå besvigelser. Specielt hvis den ansatte har adgang til håndtering af lagervarerne og bogføring i virksomhedens økonomisystem.

Muligheden for at begå besvigelser øges ligeledes ved utilstrækkelige interne kontroller i virksomheden. Eksempelvis kan forhold som utilstrækkelig funktionsadskillelse eller individuel verifikation af varekøb, lagertil-/afgang, kontantudlæg mindske den ansattes frygt for at blive opdaget og lette adgangen til at begå besvigelsen.

---

¹⁵ ISA 240, bilag 1

Muligheden for at begå besvigelsen skal herved ses ud fra aktivets karakteristika samt graden af interne kontroller i virksomheden.

2.3.2.2 Muligheder for at begå regnskabsmanipulation

Muligheden for at begå regnskabsmanipulation afhænger ofte af virksomhedens forretningsmæssige miljø samt virksomhedens aktivitet, i henhold til hvorvidt ledelsen har mulighed for at sløre sine handlinger. Som tidligere nævnt, er det oftest virksomhedens ledelse eller ansatte på højere organisationsniveau der har incitament til at begå regnskabsmanipulation. Ledelsen er igen her afhængig af, at kunne agere selvstændigt eller i sammensværgelse med enkelte personer i den øvrige ledelse/økonomiafdeling. Igen her vil manglende funktionsadskillelse samt utilstrækkelige interne kontroller / muligheden for tilsidesættelse af kontroller, øge muligheden for den ansatte kan begå regnskabsmanipulation.

ISA 240¹⁶ nævner virksomhedens art eller dens aktiviteter som værende en væsentlig besvigelsesrisikofaktor for hvorvidt mulighederne for at begå regnskabsmanipulation eksisterer. Manglende kontrol/overvågning fra bestyrelsen-/tilsynsrådets side, med den daglige ledelse, med perioderegnskaber samt den årlige regnskabsaflæggelse, kan ligesom en dominerende leder øge risikoen for regnskabsmanipulationen begås da lederen vil se risikoen for at blive opdaget som lav. Dette skal ses i forhold til situationer, hvor der foretages løbende rapportering til bestyrelsen/tilsynsråd med stor indsigt i virksomhedens daglige drift, eller hvor den daglige ledelse foregår i samspil med flere personer, hvor der direkte/indirekte vil forekomme kontroller i dagligdagen.

Af andre forhold der kan øge muligheden for der bliver begået besvigelser kan nævnes, situationer hvor der foretages betydelige transaktioner med nærtstående parter udenfor det normale forretningsområde, eller til nærtstående parter som ikke revideres eller revideres af andet revisionsfirma. Betydelige driftshandlinger over internationale grænser, til f.eks. dattervirksomheder i lande med lav beskatning, samt situationer hvor der regnskabsmæssigt skal foretages betydelige og komplekse regnskabsmæssige skøn.

Endvidere kan en kompleks og ustabil organisationsstruktur med hyppig udskiftning i seniorledelsen / økonomifunktionen være indikation på besvigelser, da nye medarbejdere vil have manglende indsigt i virksomheden til at overskue og identificere besvigelser. Ledelsen vil herved have nemmere ved at sløre dens handlinger fremfor i en organisation med rutinerede, kompetente seniorledere / økonomimedarbejdere der grundet kendskab og daglige rutiner har nemmere ved at bemærke afvigelser.

2.3.3 Retfærdiggørelse

Sidste faktor der skal være tilstede for at begå besvigelser er, at den ansatte skal kunne retfærdiggøre overfor sig selv, at det er ok at foretage besvigelsen. Her spiller den ansattes moral og etik ind. Jo højere moral den ansatte har, jo mere skal der til for at retfærdiggøre en besvigelseshandling. IAS 240, afsnit A1

---

¹⁶ ISA 240, bilag 1

beskriver retfærdiggørelsen som følger, *"nogle personer har en holdning, en karakter eller etiske værdier, som tillader dem at begå en uærlig handling bevidst og tilsigtet. Imidlertid kan selv i øvrigt ærlige personer begå besvigelser i et miljø, der lægger tilstrækkeligt pres på dem."*

2.3.3.1 Retfærdiggørelse til at misbruge af aktiver

Retfærdiggørelse hos den enkelte medarbejder kan have mange udgangspunkter. Hvis medarbejderen føler sig " snydt " af virksomheden som følge af at være forbigået i lønstigninger eller forfremmelser, eller at man har mistet personalegoder som man kompenserer ved at begå besvigelsen. Besvigelsen kan ligeledes være retfærdiggjort ud fra, at den ansatte føler sig i farezonen for fyring. Alle eksempler kan være medvirkende til, at medarbejderens loyalitet overfor virksomheden bliver mindre og kan medføre faldende moral. Dette kan retfærdiggøre en besvigelse i mindre eller større grad afhængig af loyalitets- og moralniveauet.

Virksomhedens ledelse og kontrolmiljø kan også medvirke til den ansattes retfærdiggørelse af besvigelsen. Ignorerer ledelsen behovet for at overvåge eller reducere risiciene i relation til misbrug af aktiver, eller tilsidesætter man interne kontroller, kan det give den ansatte opfattelsen af, at virksomheden tolererer mindre grader af misbrug. Ligeledes ledelsens handling overfor småtyverier indikerer om virksomheden har nul-tolerance, eller om det er ok at tage lidt uden at blive straffet. Dette vil give en retfærdiggørelse ud fra, at hvis alle andre i virksomheden gør det, så kan jeg også.

Det er derfor vigtigt ledelsen udarbejder og kommunikerer klare retningslinjer for virksomhedens besvigelsespolitik og vedligeholder kontrolmiljøet for at mindske de ansattes retfærdiggørelse til at foretage besvigelser.

2.3.3.2 Retfærdiggørelse til at foretage regnskabsmanipulation

Ligesom ved retfærdiggørelse til at misbruge aktiver, spiller den ansatte / ledelsens holdning og moral ind i forbindelse med at foretage regnskabsmanipulation. Modsat misbrug af aktiver, hvor retfærdiggørelsen ofte er personlig, vil de personer der foretager regnskabsmanipulation ofte retfærdiggøre sig med, at det er noget man gør for virksomheden eller andre end en selv. Dette kan være for at stille virksomheden bedre overfor kapitalindskydere, kapitallånere, at udsætte en konkurs med følgende fyringer som kan have betydning for den enkelte ansatte eller det lokalsamfund som virksomheden ligger i.

Regnskabsmanipulation kan derved foretages af selv en i øvrigt ærlig ledelse, for eksempelvis at skubbe et problem eller en indtægt hen om hjørnet, eller da man ikke anser det som en rigtig besvigelse, at bogføre indtægten en måned og kreditere igen den næste måned, specielt hvis presset er stort nok til at nå et tilfredsstillende resultat. Presset kan komme udefra i form af udmeldte forventninger, eller indefra i form af den øvre ledelses magtambition, selvopfattelse eller æresfølelse. Manipulationen kan netop i disse situationer retfærdiggøres som værende sket i den gode sags tjeneste, hvor problemerne skydes til næste regnskabsår hvorefter de vil blive løst til alles bedste.

Ligeledes nævner ISA 240, at retfærdiggørelsen kan ske på baggrund af pres fra kapitalejere eller den øvre ledelse i forbindelse med at opfylde overdrevne krav til virksomhedens præstation eller til at fastholde eller øge virksomhedens aktiekurs. Standarden nævner, at ledelsen kan retfærdiggøre regnskabsmanipulationen grundet et anspændt forhold mellem den daglige ledelse og den nuværende eller tidligere revisor, gennem hyppige diskussioner om regnskabsmæssige, revisionsmæssige og rapporteringsrelaterede forhold. Endvidere gennem urimelige krav fra revisor, såsom urealistiske tidsrammer med hensyn til færdiggørelse af revisionen eller afgivelse af den uafhængige revisors erklæring.¹⁷ Eksempelvis fordi der er pålagt revisor formelle eller uformelle restriktioner, hvorved adgangen til personer og information eller muligheden for at kommunikere effektivt med den øverste ledelse begrænses.

Via gennemgang af de 3 besvigelsesrisikofaktorer er der opnået en forståelse for, hvilke faktorer der spiller ind i forbindelse med risikoen for besvigelser opstår. Der skal være et incitament for medarbejderen gør det, ligesom medarbejderen skal have mulighed for at gøre besvigelsen. Til sidst skal medarbejderen kunne retfærdiggøre overfor sig selv at begå besvigelsen. Selvom alle medarbejdere har potentiale til at begå besvigelser, er det dog bestemte persontyper der oftest begår dem. Disse persontyper vil der blive søgt en forståelse for i det efterfølgende afsnit.

2.4 Hvem begår besvigelser/besvigellesniveau

I ovenstående gennemgang fremgik det, at besvigelser begås på alle niveauer i virksomheden. Det være sig fra den menige medarbejder på gulvet, til den administrerende direktør. I indeværende kapitel vil der blive set nærmere på hvilke kendetegn der går igen hos en besviger.

2.4.1 Besvigerens generelle kendetegn

Der er de seneste år løbende udarbejdet undersøgelser omkring besvigelser, og hvem der typisk begår besvigelserne. Her kan senest nævnes, PwC's undersøgelse fra 2011 med henblik på virksomhedskriminalitet i Danmark samt KPMG 2011 - Profile of an fraudster (Who is the typical fraudster?). PwC's undersøgelse viser, at 73% af besvigelsetilfældene er foretaget af interne personer i virksomheden. Heraf er mellemlederne stærkest repræsenteret, for 46% af tilfældene efterfulgt af senior/topledelsen som står for 33% af besvigelserne. Sidste gruppe er yngre medarbejdere som udgør 21%. Undersøgelsen konkluderer endvidere, at mænd udgør 57% af tilfældene, og at besvigeren oftest er mellem 41-50 år med 57%, mod 39 % i aldersgruppen 31-40 år og kun 4% under 30 år.

KPMG's undersøgelse som vedrører data indsamlet internt i KPMG i 69 lande, hvor der er analyseret på i alt 348 sager, viser det oftest er senior management, som begår besvigelser med 35%. Herefter kommer mellemlederne med 29% og bestyrelsesmedlemmer og ansatte med hver 18%. Alderen på de personer der begår besvigelser ligger på 41% for 36-45 år, 35% for personer mellem 46-55 år, hvor øvrige aldersgrupper er mindre repræsenteret. Størstedelen af besvigerne er ansat i økonomiafdelingen med 32%, den øverste

---

¹⁷ ISA 240, bilag 1

ledelse med 26% eller i salgsafdelingen med 25%. Til sidst viser undersøgelsen, at kun 11% af besvigelserne bliver begået af personer der har været ansat under 3 år i virksomheden. 3-5 år udgør 29%, 6-10 år 27% samt mere end 10 år udgør 33%.

Ud fra ovenstående resultater fra de 2 undersøgelser, kan der dannes en stereotyp af en besviger i virksomhederne. Oftest drejer det sig om en mand mellem 41-50 år, som har været i virksomheden i over 3 år. Han er en del af senior-/mellemlidelsen og ofte ansat som administrerende direktør, eller i økonomiafdelingen eller salgsafdelingen. Eftersom han har været en årrække i virksomheden, har han vundet kollegaers og chefens tillid, samt opnået indsigt og erfaring i virksomheden til at identificere svagheder i de interne kontroller og dermed se mulighederne for at begå besvigelser.

De 3 funktioner besvigeren typisk besidder, begrundes med, at den administrerende direktør, samt senior-/mellemlidere ofte har mulighed for at kunne tilsidesætte interne kontroller qua hans position i virksomheden. Ligeledes vil en ansat i økonomiafdelingen ofte have adgang til og ansvaret for bankkonti, likvider, checks og bogholderiet, hvilket øger muligheden for at begå og skjule besvigelser. Ansatte i salgsafdelingen har adgang til og omgang med kunder, hvilket ligeledes giver mulighed for at begå besvigelser, specielt hvis der er adgang til selskabets systemer, fakturering samt kontrol af indbetalinger.

Udover ovennævnte typiske kategorier, hvor besvigeren hyppigst forekommer, er der også en række psykologiske aspekter, som kan røbe en eventuel besviger. Bent Warming-Rasmussen et. al. 2012 beskriver efterrationaliseringsprocessen efter en person har begået en besvigelse. I efterrationaliseringsprocessen kommer samvittigheden til at spille ind, eftersom mange besvigere vil få udløst en følelsesmæssig reaktion i form af samvittighedsnag, skyldfølelse og skam, som følge af de har overtrådt retsregler eller moralske regler, som i gerningsøjeblikket kan være undertrykt. Skyldfølelse og nag kommer ofte til udtryk i at personen 1) overreagerer ved mødet med revisor ved at snakke overdrevent meget om uvedkommende ting, 2) forsøger at undgå at mødes med revisor, eksempelvis ved at foregive at have vældig travlt, eller 3) under mødet med revisor har svært ved at bevare øjenkontakt. Sådanne iagttagelser bør skærpe revisors professionelle skepsis.¹⁸

Det er dog ikke alle besvigere der imidlertid føler skyld og skam. Der findes mennesker som kan optræde særligt kynisk uden skyld og skam - "Psykopaterne".¹⁹ Det skal fastslås at "psykopat" i dette henseende ikke relateres til en koldblodig morder, og der er ligeledes flere grader af psykotapi. Med psykopatiske træk menes, at de ofte medfører en opførsel, som er i konflikt med de generelt accepterede normer og regler i samfundet, hvorved revisor kan have særdeles svært ved at afsløre begåede besvigelser ud fra personens ageren og normale kendetegn for skyldfølelse og skam. Baggrunden for, at det er relevant for revisor, at få kendskab til de karaktertræk der kendetegner en psykopat er, at op mod 10% af alle chefer

---

¹⁸ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 55

¹⁹ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 56

har psykopatiske træk.²⁰ Risikoen for der bliver begået besvigelser, af chefer på senior-/mellemliderniveau, netop med psykopatiske træk gør, at revisor ved at have kendskab til psykopatens karakteristika, vil kunne øge sandsynligheden for alarmklokkerne lyder når risikoen herfor er størst og når det kræver revisors øget bevågenhed og brug af professionel skepsis.

2.4.2 Psykopaten

Der er 4 forhold hvor psykopaterne skiller sig ud. 1) interpersonelle karaktertræk, 2) følelsesmæssige karaktertræk, 3) livsstil samt 4) asociale karaktertræk.

Interpersonelle karaktertræk omfatter at personen er overfladisk, har en grandios selvforståelse og uærlighed, hvilke er træk der skal fange revisors professionelle skepsis. En person med psykopatiske træk kan ofte fremstå som overfladisk og yderst charmerende og kan fortælle utrolige historier med stor overbevisning. Ofte med en fremtrædelse som han er bekendt med sociologi, psykiatri, filosofi etc., hvorfor man ofte skal være uddannet indenfor det enkelte felt for at kunne gennemskue, at psykopaten ikke taler sandt. Den grandios selvforståelse kommer til udtryk ved, at psykopaten har en narcissistisk og stærk opskruet opfattelse af deres selvværd og vigtighed. De optræder meget egoistisk og er af den overbevisning, de ikke skal følge samfundets regler og love, men danner deres egne at leve efter. Den store selvtillid og overbevisning om eget værd, gør psykopaten yderst overbevisende, og besværliggør revisors mulighed for at opdage løggen. Til sidst er psykopater naturtalenter i at lyve, bedrage og manipulere, som gør det normalt for dem at lyve om alt, også ting som normalt ville være tabu at lyve om. Psykopater er ligeledes ikke flove over at blive konfronteret med en løgn, men vil i stedet forsøge at ændre hans historie, såfremt der er uoverensstemmelser i løggen, og bliver ofte rodet ud i indviklede og fantasifulde løgnehistorier, som normale mennesker ikke vil mistænkeliggøre som en løgn grundet heraf.

Følelsesmæssige karaktertræk kommer til udtryk i mangel på samvittighed, empati samt ansvarsfølelse. En psykopat har mangel på samvittighed, og føler ikke skam over sine uetiske handlinger ved f.eks. at have begået besvigelser. Han føler ingen forpligtelser overfor samfundet, de mennesker han omgås eller medmennesker. Det er kun egne interesser og behov der har betydning. Psykopaten har ligeledes ikke empati for andre mennesker, som får ham til at fremstå følelseskold, hård, og uden medlidenhed. Dette gør også at psykopaten ikke har samvittighedsnag ved at udnytte andre, eller gøre andre fortræd. Til sidst mangler psykopaten ansvarsfølelse, og skylder altid skylden på andre eller noget andet. Det er aldrig psykopatens skyld. Han vil altid forsøge at bortforklare besvigelser.

Livsstil påvirkes af, at psykopaten er impulsiv, mangler mål i livet og er uansvarlig. Psykopaten tænker ofte kortsigtet og gennemtænker sjældent hans handlinger og de langsigtede konsekvenser heraf. Han har trang til spænding, lever dag til dag, og ændrer ofte planer. Som følge heraf, mangler psykopaten evnen til at tænke langsigtet, som gør han har svært ved at opstille mål for livet og for karrieren. Et godt liv for psykopaten består derfor i ønsket om materielle goder, hvilket kan begrunde incitamentet til at begå

---

²⁰ Warming-Rasmussen et al, 2012, s. 56

besvigelser. Til sidst er psykopaten uansvarlig, og ofte uberegnelig, har højt fraværd, misbruger virksomhedens ressourcer og overtræder virksomhedens regler.

Asociale karaktertræk kommer til udtryk i psykopaten har dårlig kontrol over sig selv og deres opførsel, og derved har en kort lunte. Han vil reagere aggressivt overfor andre, specielt overfor frustration, fiaskoer, disciplin og kritik. Udbrud vil være kortvarig, og han vil efter en kort tid opføre sig normalt, som intet var hændt.

På baggrund af opsummeringen af den stereotype besviger samt indsigt i de karaktertræk der kendetegner en psykopat, kan revisor få indsigt i hvilke personer, som medvirker til øget risiko for der bliver begået besvigelser i virksomheden. Informationen kan derved anvendes i revisionsprocessen, med henblik på at skærpe og fokusere sin professionelle skepsis overfor ovennævnte målgruppe, med henblik på at identificere risikomedarbejdere og øge fokus og skepsis på deres arbejdsområder og arbejde.

2.5 Opsummering

I ovennævnte gennemgang er besvigelserbegrebet blevet gennemgået, hvor der er opnået viden om hvad besvigelser er, hvilke besvigelsetyper der oftest begås, samt hvilke persontræk revisor specielt skal have rettet skepsis imod i forbindelse med planlægningen og udførelsen af revisionen.

Besvigelser er et underbegreb af "økonomisk kriminalitet" og sidestilles i ordets betydning med bedrageri og herigennem det, at skaffe sig en fordel ved en strafbar handling som svindel eller falskhed. I straffelovens forstand, kan det sammenlignes med begreber som tyveri, underslæb, bedrageri, databedrageri, mandatsvig, åger samt skyldnersvig.

Besvigelser defineres som: *"En bevidst handling udført af en eller flere personer blandt den daglige ledelse, den øverste ledelse, medarbejdere eller tredjeparter, der benytter vildledning til at opnå en uberettiget eller ulovlig fordel".*

Der findes flere forskellige typer af besvigelser som begås i virksomheder verden over. Heraf er de typiske misbrug af aktiver samt regnskabsmanipulation som udgør over halvdelen af besvigelserne.

Misbrug af aktiver begås ofte af virksomhedens medarbejdere, og andrager såvel mindre beløb men også til tider store million beløb. Jo højere medarbejderen ligger i hierarkiet og jo nemmere adgang personen har til virksomhedens systemer og eventuelt likvide beholdninger, jo nemmere har medarbejderen ved at begå misbruget af aktivet, og skjule det.

Den anden besvigelsetype, regnskabsmanipulation omhandler situationer, hvor personer i virksomheden tilsigtet har indarbejdet fejlinformation i regnskabet for bevidst at vildlede regnskabsbrugeren gennem manipulation, forfalskning samt ændring af bogføringen eller af underliggende dokumentation.

Regnskabsmanipulation involverer ofte den daglige ledelse, som med mulighed for at tilsidesætte de interne kontroller kan udføre og skjule regnskabsmanipulationen.

I forbindelse med der begås besvigelser, er der 3 besvigelsesrisikofaktorer der skal være til stede. Disse er Incitament/pres, mulighed samt retfærdiggørelse. Besvigelsesrisikofaktorerne omfatter hvorledes den enkelte medarbejder skal have grund til at begå besvigelsen gennem incitament eller pres fra 2. mand. Han skal ligeledes have mulighed for at begå besvigelsen, via adgang til aktivet, systemer, likvider samt via svagheder i virksomhedens registreringsystemer og interne kontroller. Til sidst skal medarbejderen kunne retfærdiggøre overfor hans samvittighed, at besvigelsen er ok at begå, og han fortjener det, eller virksomheden fortjener at besvigelsen begås mod den.

Besvigelser begås af medarbejdere på alle niveau i virksomheden. Lige fra den ansatte på gulvet til den administrerende direktør. Ofte vil lavere rangerede medarbejdere kun have adgang til at begå mindre besvigelser, modsat højere rangerede med adgang til virksomhedens systemer, likvider og anden viden der kan tilsidesætte interne kontroller i dagligdagen. Stereotypen af medarbejderen der begår besvigelser er mænd med "psykopatiske" træk mellem 41-50 år med mere end 3 års anciennitet, og ofte ansat i senior-/mellemløbet, i økonomifunktionen, salgsafdelingen eller som direktør. Personen har oparbejdet kollegaernes tillid og indsigt og erfaring i virksomheden til at identificere svagheder i interne kontroller.

Eftersom der nu er opnået forståelse for besvigelsesbegrebet, vil det videre projektføreløb nu belyse revisors ansvar i forbindelse med at afdække og opdage besvigelser i revisionsprocessen.

Kapitel 3 - Revisors indledende aktiviteter og planlægning af revisionen

I kapitel 2 blev besvigelsesbegrebet gennemgået for at give en forståelse for hvad besvigelser er og hvilke områder revisor skal rette hans skepsis og professionelle dømmekraft mod, som en del af hans afdækning af såvel bevidst som ubevidst fejlinformation i regnskabet. Revisors overordnede ansvar er, at udføre revisionen i overensstemmelse med gældende ISA'er med henblik på at opnå en høj grad af sikkerhed for, at regnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, hvad enten denne skyldes besvigelser eller fejl. For at opnå denne sikkerhed, stilles der krav til revisors planlægning og udførelse af revisionen, som dog på trods af overholdelse af god revisionskik, vil indeholde en uundgåelig risiko for, at visse væsentlige fejlinformationer i regnskabet ikke opdages. Dette begrundes i de iboende begrænsninger der er i en revision.

Ovennævnte risiko kaldes også revisionsrisikoen. ISA 200 definerer revisionsrisikoen som: *"risikoen for, at revisor udtrykker en upassende revisionskonklusion, når regnskabet indeholder væsentlig fejlinformation. Revisionsrisiko er en funktion af risiciene for væsentlig fejlinformation og opdagelsesrisikoen"*²¹. I forlængelse heraf indgår der ifølge ISA 200 to komponenter for risiciene for væsentlig fejlinformation, nemlig den iboende risiko samt kontrolrisikoen. Den iboende risiko er risikoen for fejlinformation som følge af eksempelvis manuelle bogføringsfejl, fejl i systemopsætning, tilsigtede fejl som besvigelser etc. Kontrolrisikoen beskrives som risikoen for fejlinformation, som følge af at fejl ikke forebygges eller opdages og rettes i tide af virksomhedens interne kontroller. Samspillet mellem disse tre komponenter udgør derfor tilsammen den samlede revisionsrisiko, som revisor skal tage højde for i planlægningen og udførelsen af revisionen.

I bekendelse af at revisor har begrænsede ressourcer, og at revisor skal udføre opgaverne i overensstemmelse med god revisorskik, herunder udvise den nøjagtighed og hurtighed som opgavernes beskaffenhed tillader²², må revisor acceptere revisionsrisikoen. Revisor må derfor planlægge og udføre revisionen herefter, netop for at minimere denne og bringe den ned på et acceptabelt niveau. Uanset revisionens planlægning og tilrettelægges vil der dog altid være en risiko også selvom revisor i teorien skulle udføre en 100 % revision.

Indeværende kapitel skal klarlægge revisionsprocessen med henblik på afdækning af besvigelser og fejlinformation i årsregnskabet. Gennemgangen vil give en forståelse af, hvad god revisionskik er, således dette kan blive anvendt til at klarlægge revisors ansvar i forhold til besvigelser, samt underbygge diskussionsdelen "revisoransvar i forhold til responsumsager" i kapitel 7.

---

²¹ ISA 200, afsnit 13, c

²² Revisorloven § 16, stk.1

Inden revisor går i gang med at revidere et regnskab, er der krav om, at revisor planlægger revisionen²³. Igennem planlægningsprocessen får revisor en forståelse af virksomheden og dens omgivelser, risici og interne kontroller der kan have betydning for risikoen for væsentlig fejlinformation i årsregnskabet. Planlægningen af revisionen er en løbende proces, og planlægningen foregår således indtil revisionen er endeligt afsluttet. Det vil med andre ord sige at planlægningsprocessen foretages under hele forløbet af revisionen. Dette betyder at tidligere udførte handlinger bliver taget op til genovervejelse til senere planlagte aktiviteter. Dette er med til sikre at revisor ikke låser sig fast på den tidligere revisionsplanlægning.

Overordnet set består planlægningsprocessen af 3 aktiviteter, hvor grænserne dog er flydende. Groft skitseret er disse aktiviteter:²⁴

- Indledende opgaveaktiviteter
- Udarbejdelse af overordnet revisionsstrategi
- Udarbejdelse af revisionsplan

Ved at revisor foretager disse aktiviteter, øges muligheden for at revisor har været alle relevante overvejelser i forhold til opgaven igennem. Derved er risikoen for forhold der kan trække revisionen i en negativ retning søgt identificeret, hvilket derigennem skal minimere revisionsrisikoen for væsentlige fejl i årsregnskabet. Den ovenstående planlægningsproces vil blive uddybet i nedenstående afsnit.

3.1 Indledende opgaveaktiviteter

Inden revisor påbegynder planlægning er revisionsopgaven skal revisor igennem en række indledende opgaver og overvejelser. Disse opgaver er bl.a. accept af klienten og nærmere aftale vedrørende revisionsopgaven. I forbindelse hermed vil informationsindsamling omkring klienten indledningsvis påbegyndes. Revisor skal endvidere på baggrund af opgavens art og kompleksitet, eventuelt påbegynde dannelsen af det opgaveteam der skal udføre revisionen, herunder ledende medarbejdere der kan inddrages i planlægningsfasen. ISA 220 beskriver de indledende opgaveaktiviteter som revisor skal foretage ved starten af den aktuelle revisionsopgave som følgende:²⁵

- Udføre handlinger som krævet i henhold til ISA 220, afsnit 12-13 med henblik på fortsættelse af klientforholdet og den konkrete revisionsopgave.
- Vurdere overholdelse af relevante etiske krav, herunder krav om uafhængighed i overensstemmelse med ISA 220, afsnit 9-11.
- Opnå forståelse for opgavens vilkår som krævet i henhold til ISA 210, afsnit 9-13

---

²³ ISA 300, afsnit 2

²⁴ ISA 300, afsnit 6-11

²⁵ ISA 220, afsnit 6

I forbindelse med revisionsopgaven skal revisor indledningsvis foretage klientaccept. Ved nye klienter vil denne accept være mere omfattende end hvis klientaccepten vedrører en årlig tilbagevendende revisionsopgave. I henhold til ISA 220 skal revisionsvirksomheden indhente de oplysninger, der efter omstændighederne anses for nødvendige, før en opgave for en ny klient accepteres, ved beslutningstagen om at fortsætte en eksisterende opgave samt ved overvejelse af accept af en ny opgave for en allerede eksisterende klient.²⁶

Overvejelser som revisor bl.a. skal foretage er en overvejelse om integriteten hos virksomhedens hovedejere, centrale ledelsesmedlemmer og øverste ledelse. Revisor skal overveje om der kan sammensættes et opgaveteam med tilstrækkelig kompetence og de fornødne færdigheder til at udføre revisionsopgaven, herunder tid og ressourcer set i forhold til kvalitet og kvantitet. Revisor skal overveje om revisionselskabet og opgaveteamet kan overholde relevante etiske krav, herunder revisors uafhængighed samt påvirkning heraf for opgaveteamets sammensætning. Endvidere om betydelige forhold der er opstået under den igangværende eller en tidligere revisionsopgave, og deres konsekvenser for fortsættelsen af klientforholdet.²⁷ Udover ovennævnte kan der være en række overvejelser omkring andre faktorer omkring klientens forhold til medierne, hvis klienten arbejder på særligt risikobetonede markeder, eller med særligt risikobetonede produkter, er involveret eller ofte er involveret i retssager, samt øvrige forhold, der kan have betydning for revisors overvejelser i relation til at kunne og ville acceptere en klient.

I forbindelse med ovennævnte klientaccept, og de overvejelser revisor gør sig, sker den første indledende informationsindsamling af klienten, og revisor opnår herved et overordnet kendskab til klienten. I forbindelse med klientaccepten, fastlægges de grundlæggende retningslinjer for opgavens vilkår, herunder forudsætninger for revisionen samt aftale om revisionsopgavens udførelse. Afslutningsvis på klientaccepten udarbejdes der en revisionsaftale som skal give såvel revisor samt ledelse en gensidig forståelse af målet med og omfanget af opgaven. I henhold til ISA 210 skal aftalen eksempelvis for revision af årsregnskabet indeholde, målet med og omfanget af revisionen af regnskabet, revisors ansvar mht. opgaven, ledelsens ansvar mht. opgaven, identifikation af den relevante regnskabsmæssige begrebsramme til udarbejdelse af regnskabet, samt henvisning til den forventede form og det forventede indhold af enhver erklæring, der skal afgives af revisor, og en omtale af, at der kan være omstændigheder, hvorunder en erklæring kan afvige fra den forventede form og det forventede indhold.²⁸ Revisionsaftalen kan udformes i et separat aftaledokument eller kan være en del af revisors tiltrædelsesprotokol, som gennemgås senere i kapitel 6.

I forbindelse med revisor har accepteret klienten og opnået forståelse for revisionsopgavens indhold, kan revisor ud fra revisionsopgavens art og kompleksitet udpege en eventuel ledende medarbejder, eller øvrige nøglepersoner til opgaveteamet som skal inddrages i og medvirke til planlægningen af revisionen.

---

²⁶ ISA 220, afsnit A8

²⁷ ISA 220, afsnit A8

²⁸ ISA 210, afsnit 10

3.2 Planlægningsaktiviteter

Efter revisor har foretaget klientaccept, indgået aftale omkring opgaven samt udvalgt eventuelle nøglepersoner der skal indgå i planlægningsfasen, kan de egentlige planlægningsaktiviteter påbegyndes. Planlægningsaktiviteterne vedrører risikovurderingshandlinger, udarbejdelse af overordnet revisionsstrategi samt udarbejdelse af revisionsplan.

3.2.1 Risikovurderingshandlinger

Som en del af den indledende planlægningsaktivitet, skal revisor foretage risikovurderingshandlinger til identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation. Risikovurderingshandlingerne indebærer revisors opnåelse af en forståelse af virksomheden og dens omgivelser. ISA 315 beskriver målet for disse indledende handlinger som: *”revisors mål er at identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation på både regnskabsniveau og revisionsmålsniveau, uanset om denne skyldes besvigelser eller fejl, gennem en forståelse af virksomhedens forhold og dens omgivelser, herunder dens interne kontrol, for derved at skabe et grundlag for at udforme og implementere reaktioner på de vurderede risici for væsentlig fejlinformation”*²⁹. Det vil sige, at revisor i forbindelse hermed skal opnå en bredere og dybere forståelse af revisionsklienten, for derigennem at kunne vurdere risikofyldte områder, hvor revisionen skal have særligt fokus på.

3.2.1.1 Risikovurderingshandlinger og tilknyttede aktiviteter

I henhold til ISA 315 skal revisor udføre risikovurderingshandlinger for at indsamle informationer således revisor kan identificere og vurdere væsentlig fejlinformation på regnskabs- og revisionsmålsniveau, og skal omfatte:³⁰

- Forespørgsler til den daglige ledelse og andre i virksomheden, der efter revisors vurdering kan have oplysninger, der kan bidrage til at identificere risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser eller fejl
- Analytiske handlinger
- Observation og inspektion

I forbindelse med forespørgsler til den daglige ledelse samt øvrige medarbejdere, vil revisor kunne indhente megen af den information, som skal underbygge identifikation af risici for væsentlig fejlinformation. Den daglige ledelse har kendskab til virksomhedens såvel eksterne- samt interne forhold, herunder kontrolmiljø og interne kontroller. Analytiske handlinger kan give revisor indblik i både finansiell og ikke-finansiell information, og kan bidrage til at identificere forekomsten af usædvanlige transaktioner eller begivenheder og beløb, nøgletal og udviklinger der indikerer forhold der kan påvirke revisionen, og give anledning til fejlinformation, heriblandt som følge af besvigelser. Analytiske handlinger af transaktioner, kan eksempelvis give indsigt i transaktioner med nærtstående parter samt usædvanlige transaktioner udenfor virksomhedens normale drift. Analytiske handlinger på nøgletal og

---

²⁹ ISA 315, afsnit 3

³⁰ ISA 315, afsnit 6

afvigelsesanalyser kan ligeledes indikere mangler eller fejl i bogføringen som opgaveteamet skal være opmærksomme på. Observation og inspektion kan understøtte tidligere rettet forespørgsler til den daglige ledelse samt øvrige medarbejdere og kan også give information om virksomheden og dens omgivelser. Observation og inspektion kan foretages på virksomhedens drift, lokaliteter, fabriksanlæg forretningsplaner, strategier, registreringer og interne kontrolmanualer samt rapporter udarbejdet af den daglige/øverste ledelse, herunder perioderegnskaber og bestyrelsesmødereferater.

3.2.1.2 Revisors forståelse af virksomheden

I henhold til ISA 315 stilles der krav til at revisor opnår en forståelse af virksomheden, for derigennem at kunne foretage en effektiv risikovurdering. Forståelsen af virksomheden indebærer forståelse af såvel det interne som eksterne miljø, samt interne kontroller. Revisors forståelse for disse områder skal give revisor mulighed for at vurdere den iboende risiko samt kontrol risikoen.

3.2.1.2.1 Virksomhedens omgivelser

Revisor skal først og fremmest opnå en forståelse for relevante brancheforhold, regulering og andre eksterne forhold, herunder den relevante regnskabsmæssige begrebsramme.³¹ Brancheforhold indeholder en forståelse af en analyse af det konkurrencemæssige miljø virksomheden agerer i, samt en forståelse af væsentlige og potentielle leverandører og kunder. Dette skal bl.a. give revisor indblik i markedet og konkurrencen, herunder hvorvidt efterspørgslen er konstant, cyklisk eller sæsonpræget, kapacitet mht. over og underkapacitet i markedet samt priskonkurrencen. Endvidere hvorvidt virksomheden agerer på et højteknologisk marked med korte eller lange produktlivscyklusser. Forholdet skal give revisor indblik i om virksomheden er presset af hård konkurrence, små avancer, udgående produkter, retssager, pres fra medierne etc., som kan have indflydelse på ledelsens ageren og regnskabsaflæggelse.

Revisor skal endvidere opnå indsigt i, om en branche som virksomheden agerer i, kan medføre specifikke risici for væsentlig fejlinformation, som følge af virksomhedens art eller regulering. Har virksomheden eksempelvis aktiviteter i form af betydelige igangværende arbejder eller entreprisekontrakter hvor der ligger betydelige skøn over færdiggørelsesgrader og dækningsgrader, samt øvrige områder hvor der ligger betydelige regnskabsmæssige skøn over indtægter og omkostninger, kan det have betydning for revisors risikovurdering heraf med henblik på at fokusere revisionen herpå.

Agerer virksomheden endvidere i en branche hvor der ligger specifikke reguleringer skal revisor ligeledes opnå forståelse heraf. Gælder der en speciel begrebsramme for branchen, eksempelvis for finansielle virksomheder, børsnoterede virksomheder eller øvrige virksomheder hvor begrebsrammen er speciel. Der kan endvidere være specifikke miljøkrav eller øvrige krav som revisor skal være opmærksom på.

---

³¹ ISA 315 afsnit 11

3.2.1.2.2 Virksomhedens art

Udover virksomhedens eksterne miljø, skal revisor opnå en forståelse af virksomhedens interne miljø og art. Revisor skal undersøge hvorvidt virksomheden har en simpel eller kompleks struktur. Dette gælder såvel den eksterne som den interne struktur, herunder størrelsen af organisationen. Er virksomheden en del af en større koncern, med tilknyttede eller associerede virksomheder, og er der udenlandske relationer herimellem. Jo mere kompleks en struktur virksomheden har, jo større risiko for forhold der kan give anledning til risici for væsentlig fejlinformation.

Endvidere skal revisor indhente informationer omkring virksomhedens nærtstående parter, herunder ejerforhold og relationer mellem ejerne og andre personer eller virksomheder. Endvidere omkring sammenfald af nøglepersoner i virksomheder som selskabet handler, eller har transaktioner med. Denne forståelse skal hjælpe revisor til at forstå og identificere transaktioner med nærtstående parter for at påse, at transaktionerne er korrekt registreret og regnskabsmæssigt behandlet. Specielt forholdet med nærtstående parter har givet anledning til betydelige risici for væsentlig fejlinformation i regnskabsaflæggelsen med henblik på besvigelser, hvorfor forholdet vil blive yderligere behandlet senere i specialet i kapitel 5.

Af øvrige forhold som revisor kan overveje ved opnåelse af forståelse af virksomhedens art oplister ISA 315 følgende forhold:³²

- Virksomhedens drift:
  - Arten af indtægtskilder, produkter eller tjenesteydelser samt markeder, herunder involvering i e-handel, såsom salg og marketing over internettet
  - Driftsaktiviteter (feks. Produktionsfaser og produktionsmetoder eller aktiviteter, der er udsat for miljørisici)
  - Alliancer, joint ventures og outsourcing-aktiviteter
  - Geografisk spredning og branchesegmentering
  - Placering af produktionsfaciliteter, lagerlokaler og kontorer samt placering af og antal på lager
  - Nøgtekunder og vigtige leverandører af varer og tjenesteydelser, ansættelsesaftaler (herunder overenskomstforhold, pensionsydelser og andre ydelser efter endt ansættelsesforhold, aktieoptioner eller præstationsaflønningsformer og lovgivning vedrørende ansættelsesforhold)
  - Forsknings- og udviklingsaktiviteter samt tilhørende omkostninger
  - Transaktioner med nærtstående parter
- Investeringer og investeringsaktiviteter f.eks:
  - Planlagte eller nyligt gennemførte køb eller salg
  - Investeringer og afvikling af investeringer i værdipapir og udlån
  - Anlægsinvesteringer

---

³² ISA 315, afsnit A24

- Investeringer i ikke-konsoliderede virksomheder, herunder partnerselskaber, joint ventures og virksomheder med særlige formål.
- Finansiering og finansieringsaktiviteter
  - Større dattervirksomheder og associerede virksomheder, herunder konsoliderede og ikke-konsoliderede virksomheder
  - Gældsstruktur og hertil relaterede betingelser, herunder finansierings- og leasingarrangementer, der ikke er optaget i balancen
  - Ejere med fortrinsstilling (lokale, udenlandske, renommé og erfaring) og nærtstående parter
  - Anvendelse af afledte finansielle instrumenter
- Regnskabsaflæggelse
  - Regnskabsprincipper og branchespecifik praksis, herunder betydelige branchespecifikke poster (f.eks. lån og investeringer i banker eller forskning og udvikling i medicinalvirksomheder)
  - Praksis for indregning af indtægter
  - Regnskabsmæssig behandling af dagsværdi
  - Aktiver, forpligtelser og transaktioner i udenlandsk valuta
  - Den regnskabsmæssige behandling af usædvanlige eller komplekse transaktioner, herunder inden for kontroversielle eller nye områder (f.eks. den regnskabsmæssige behandling af aktiebaseret aflønning.)

I ovennævnte opstilling fremgår flere forhold, hvor der kan være øget risiko for væsentlig fejlinformation i regnskabet, hvorfor det er vigtigt for revisor at få kendskab hertil, til risikovurdering heraf i planlægningsfasen. ISA 315 stiller endvidere krav til revisor for at få indsigt i virksomhedens mål og strategier samt tilknyttede forretningsrisici, da disse kan have væsentlig betydning for risikoen af fejlinformation i årsregnskabet. Hvis virksomheden fører en aggressiv strategi med optimistiske mål, kan ledelsen have incitament til at opnå disse mål, eksempelvis ved regnskabsmanipulation ved at undlade indregning af omkostninger/forpligtelser, eller ved at periodeforskyde indtægter eller værdiansætte aktiver for aggressivt. Ved en aggressiv forretningsrisiko er der også risiko for, at udvikling af nye produkter eller ydelser kan slå fejl, at et marked virksomheden satser på ikke aftager de forventede produkter eller ydelser, eller at eksempelvis fejl i et produkt eller en ydelse kan medføre risiko for forpligtelser eller skade virksomhedens omdømme. ISA 315 stiller ikke krav om, at revisor skal identificere alle forretningsrisici, men at det derimod er den daglige ledelse der normalt identificerer og udvikler metoder til at håndtere dem.³³

---

³³ ISA 315, afsnit A34

3.2.1.2.3 Virksomhedens interne kontroller

I forbindelse med revisor risikovurderingshandlinger, skal revisor opnå en forståelse af virksomhedens interne kontroller, som har relevans for revisionen.³⁴ En virksomhed kan have en række af kontroller som ledelsen anvender til at kontrollere og styre virksomheden, men ikke alle kontroller har relevans for revisionen og for regnskabsaflæggelsen. En forståelse af den interne kontrol hjælper revisor med at identificere typer af mulig fejlinformation og faktorer, der indvirker på risiciene for væsentlig fejlinformation, og med at udforme arten, den tidsmæssige placering og omfanget af yderligere revisionshandlinger.

Det generelle formål med interne kontroller er, at ledelsen skal udforme, implementere og vedligeholde interne kontroller for at håndtere identificerede forretningsrisici, som truer realiseringen af virksomhedens mål. Dette med hensyn til pålideligheden af virksomhedens regnskabsaflæggelse, effektiviteten og den økonomisk hensigtsmæssighed af virksomhedens drift, og overholdelse af gældende love og øvrig regulering. Interne kontroller er derfor et værktøj for bl.a. ledelsen til at sikre, at virksomhedens forretningsprocesser og forretningsgange overholdes, og til at identificere afvigelser i virksomhedens registreringer, heriblandt tilsigtede og utilsigtede fejl. Interne kontroller skal i øvrigt tilpasses virksomhedens størrelse og kompleksitet, da kontroller der er effektive i større virksomheder, kan være irrelevante eller ineffektive i små virksomheder, hvor bl.a. funktionsadskillelse kan være umuligt grundet et begrænset antal af ansatte.

Selvom interne kontroller er et effektivt redskab for ledelsen til at kontrollere virksomhedens forretningsprocesser, forretningsgange samt registreringer, vil der altid være begrænsninger i den interne kontrol. Selvom en intern kontrol er effektiv, kan den kun give rimelig sikkerhed for, at virksomhedens mål for regnskabsaflæggelsen nås. Eftersom regnskabsaflæggelsen har med mennesker at gøre, vil der altid være en iboende risiko for, at de bedømmelser der foretages kan være fejlagtige når der træffes beslutninger, og at en intern kontrol kan bryde sammen som følge af menneskelige fejl. Heriblandt kan nævnes fejl i udformning af den interne kontrol, eller fejlagtig ændring af en kontrol.³⁵ Herudover kan f.eks. en afvigelsesrapport til brug for ledelsens kontrol være ineffektiv, hvis de medarbejdere der danner grundlaget for rapporten ikke sikrer korrekt verificering af den underliggende data til brug herfor. Ledelsen kan ligeledes have etableret interne kontroller, men hvor kontrollerne ikke afdækker det ønskede revisionsområde eller flere kontroller som afdækker samme område, med risiko for der er væsentlige områder hvor der ikke er etableret kontroller på.

Kontroller kan ligeledes have begrænsninger som følge af sammensværgelse mellem to eller flere personer eller ved at ledelsen på upassende vis tilsidesætter interne kontroller. Ved sammensværgelse kan en ellers effektiv intern kontrol med effektiv system og funktionsadskillelse blive overgået. Bl.a. revisor vil herved ofte have tillid til den interne kontrol er effektiv, til trods for sammensværgelsen har gjort den

---

³⁴ ISA 315, afsnit 12

³⁵ ISA 315, afsnit A46

ineffektiv. Ledelsen kan ligeledes tilsidesætte kontroller som følge af deres integritet og tillid fra medarbejdere, eller kan selv godkende en rapport på trods af en opdaget afvigelse som ledelsen selv har været medvirkende til.

Som tidligere nævnt kan mindre virksomheder der ofte har færre ansatte, være begrænset i mulighederne for intern kontrol i form af funktionsadskillelse. Omvendt kan der i en lille virksomhed, hvor ejeren også er den daglige leder, blive udøvet et mere effektivt opsyn med virksomhedens forretningsprocesser, forretningsgange og registreringer end i større virksomheder, eftersom størrelsen muliggør at ejeren kan have overblik over virksomheden og være synlig i dagligdagen.

I forbindelse med revisors forståelse af virksomhedens interne kontroller, har ISA 315 opdelt disse i 5 elementer. Disse er:³⁶

- Kontrolmiljø
- Virksomhedens risikovurderingsproces
- Informationssystemet, herunder de tilhørende forretningsprocesser, der er relevante for regnskabsaflæggelse og kommunikation.
- Kontrolaktiviteter
- Overvågning af kontroller

Kontrollementerne indeholder såvel manuelle som automatiserede interne kontrollementer, og opsplitningen heraf har relevans for revisors risikovurdering og yderligere revisionshandlinger på grundlag heraf. Kontroller i det manuelle system kan omfatte processer som godkendelse og gennemgang af transaktioner og afstemninger samt opfølgning på afstemningsposter. Ved automatiserede kontrollementer indgår it-systemer, og samspil herimellem. Eksempelvis vil en automatisk overførsel af data fra lager-, debitor-, løn- eller kreditor modul medføre en automatisk kontrol af de registrerede posteringer såfremt systemet er gennemtestet. Omvendt vil manuel indtastning medføre en manuel afstemningskontrol for at verificere posteringerne. Andre automatiske kontroller kan være spærring af varesalg/køb såfremt kreditlimits overgås, eller spærring for bogføring af løn på medarbejder der er registreret som fratrådt. Effektiviteten af de automatiserede kontroller afhænger dog af muligheden for tilsidesættelse heraf, specielt hvis personen der bogfører f.eks. løn, kan tilsidesætte spærringen af den fratrådte medarbejder.

Generelt gavner it dog en virksomheds kontroller, bl.a. ved at gøre det muligt for ledelsen at bruge foruddefinerede forretningsmæssige regler og konsistens og udføre komplekse beregninger ved behandling af store mængder transaktioner eller data, som tidsmæssigt ikke ville være muligt at udføre manuelt. It forbedrer desuden rettigheden, tilgængeligheden og nøjagtigheden af information ved automatiske overførsler, mindsker risikoen for kontroller bliver omgået, og forbedrer muligheden for en effektiv

---

³⁶ ISA 315, afsnit A51

funktionsadskillelse ved at indføre sikkerhedskontroller i applikationer, databaser og operativsystemer.³⁷ Specielt systemets mulighed for at begrænse personers adgang til dele af økonomisystemet sikrer funktionsadskillelse og mindsker risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskabsaflæggelsen som følge af fejl eller besvigelser, modsat systemer hvor medarbejderen har adgang til debitorer, kreditorer, lager, bogholderi etc.

IT-systemers anvendelighed og automatisering, medfører dog også en række specifikke risici for en virksomheds interne kontrol. Til trods for tillid til systemet, kan det behandle data unøjagtigt hvis ikke det er gennemtestet eller der uautoriseret er foretaget ændringer i stamfiler eller i systemer og programmer. Uautoriseret adgang til data, kan endvidere medføre ødelæggelse af data eller medføre ugyldige ændringer af data, herunder bogføring af ikke godkendte eller ikke eksisterende transaktioner eller unøjagtig bogføring af transaktioner. Særlige risici kan opstå, når mange brugere har adgang til en fælles database. Der er mulighed for at it-medarbejdere eller øvrige medarbejdere eksempelvis i økonomifunktionen får adgangsrettigheder, der går ud over dem, som er nødvendige for udførelsen af deres opgaver, og derved nedbryder funktionsadskillelsen. Endvidere upassende manuel indgriben, ved tilsidesættelse af kontroller eller manuel bogføring på automatiske konti.³⁸

Til trods for IT-systemers anvendelighed og mulighed for automatisering af kontroller, er der situationer hvor manuelle elementer i de interne kontroller kan være mere anvendelige. Dette kan være situationer med store, usædvanlige eller ikke tilbagevendende transaktioner, eller omstændigheder, hvor det er vanskeligt at definere, forvente eller forudsige fejl. Endvidere ved ændring i omstændigheder, som kræver en kontrolreaktion, der ligger uden for de eksisterende automatiserede kontroller. Herudover vil overvågningen af de automatiserede kontroller være hensigtsmæssige at foretage manuelt.

I de manuelle kontrolelementer er risiciene der er forbundet med de interne kontroller dog højere end ved de automatiserede kontrolelementer. De manuelle kontrolelementer er lettere at omgå, ignorere eller tilsidesætte og risikoen for simple fejl og fejltagelser er også højere som følge af kontrollerne foretages af personer. Revisor kan derfor ikke forudsætte at et manuelt kontrolelement anvendes ensartet.

Ligesom der er tilfælde hvor manuelle kontroller er mere hensigtsmæssige end automatiserede kontroller, er der også tilfælde hvor automatiserede kontroller er mere hensigtsmæssige end manuelle. Dette drejer sig om tilfælde, hvor kontrollerne vedrører store antal transaktioner, rutinetransaktioner, eller situationer, hvor fejl, der kan forventes eller forudsiges, kan forebygges eller opdages af automatiserede kontrolparametre. Derudover kontrolaktiviteter, hvor den specifikke måde, som kontrollen skal udføres på, kan udformes og automatiseres i tilstrækkelig grad.³⁹

---

³⁷ ISA 315, afsnit A55

³⁸ ISA 315, afsnit A56

³⁹ ISA 315, afsnit A58

De manuelle og de automatiserede kontroller kan stå alene, men kan også udformes på en måde hvor de i kombination med andre kontroller er i stand til effektivt at forebygge eller opdage og korrigere væsentlig fejlinformation i regnskabsaflæggelse, grundet fejl eller forsøg på besvigelser.

I forbindelse med at revisor skal opnå en forståelse af virksomhedens interne kontrol, kan han i lighed med den generelle informationsindsamling lave forespørgsler til virksomhedens ledelse, observere specifikke kontroller, inspicere dokumenter og rapporter samt foretage sporing af transaktioner gennem det informationssystem, der er relevant for regnskabsaflæggelsen.

Som nævnt ovenfor beskriver ISA 315 beskriver 5 kontrolelementer, som virksomhedens interne kontrolsystem består af, hvilke er kontrolmiljøet, virksomhedens risikovurderingsproces, informations- og kommunikationssystemet, herunder tilhørende forretningsprocesser, kontrolaktiviteter samt overvågning af kontroller.

Kontrolmiljøet vedrører den daglige ledelse samt øvrige ledelsesfunktioners holdninger, opmærksomhed og tiltag vedrørende virksomhedens interne kontrol og dens betydning for virksomheden. Kontrolmiljøet fastlægger tonen i organisationen og har indflydelse på de ansattes kontrolbevidsthed. I forbindelse med revisors gennemgang af kontrolmiljøet, kan han søge en forståelse for ledelsens kommunikation rundt i organisationen, samt deres håndhævelse af integritet og etiske værdier. Endvidere generelt ledelsens holdninger og ledelsesstil, specielt i forbindelse med regnskabsaflæggelsen men også generelt mht. deres holdninger til informationsbehandling og regnskabsmæssige funktioner. Organisationsstruktur, tildeling af beføjelser og ansvar for driftsmæssige aktiviteter samt personalepolitik og praksis, herunder personalets uddannelse, fokus på kompetencer, aflønning samt handlinger til løsning af problemer, kan ligeledes give revisor indblik i kontrolmiljøet herunder organisationens kontrolbevidsthed og kompetencer til at håndtere en effektiv kontrol.

Kontrolmiljøet har en gennemgribende indflydelse på revisors vurdering af risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet. Et tilfredsstillende kontrolmiljø kan hjælpe med at reducere risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskabsaflæggelsen som følge af fejl og besvigelser, dog kan det ikke helt forhindre besvigelser. Kan revisor endvidere ikke stole på den daglige ledelse, dennes holdninger og kontrolbevidstheden i organisationen, kan det lede til en gennemgribende mistanke om fejlinformation i hele regnskabet på alle regnskabsposter, tilhørende revisionsmål og i noteoplysninger etc. Mangler i kontrolmiljøet kan ligeledes underminere effektiviteten af kontroller i særdeleshed i relation til besvigelser. Den daglige ledelses manglende brug af tilstrækkelige ressourcer til at behandle sikkerhedsrisici i forbindelse med IT-systemer, kan eksempelvis have en negativ effekt på den interne kontrol ved at tillade upassende ændringer af computerprogrammer eller data eller ved at tillade behandling af ikke godkendte transaktioner.

Virksomhedens risikovurderingsproces vedrører den daglige ledelses håndtering af identificerede risici. Vurderer revisor, at virksomhedens risikovurderingsproces er passende hjælper det revisor med at identificere risici for væsentlig fejlinformation. Revisors forståelse af virksomhedens risikovurderingsproces omfatter bl.a. revisors forståelse af, hvorvidt virksomheden har udformet og implementeret en proces der kan identificere forretningsrisici, der er relevante for målene for regnskabsaflæggelse, skønne over betydeligheden af risiciene, vurdere sandsynligheden for at risiciene indtræder samt beslutte hvilke foranstaltninger der skal træffes for at håndtere disse risici.⁴⁰

Revisors forståelse af virksomhedens informationssystem, herunder tilhørende forretningsprocesser, der er relevante for regnskabsaflæggelse og kommunikation, omfatter de procedurer og registreringer, der er udformet og etableret til at:⁴¹

- Igangsætte, registrere, behandle og rapportere virksomhedens transaktioner (samt begivenheder og vilkår) og til at opretholde ansvar for tilhørende aktiver, forpligtelser og egenkapital.
- Løse forkert behandling af transaktioner, f.eks. om der er en automatiseret interimskonto samt procedurer til at sikre, at interimsposter renses ud rettidigt
- Behandle og forklare tilsidesættelser af systemet eller omgørelser af kontroller
- Overføre information fra systemer, der behandler transaktioner, til finansbogholderiet
- Opfange information, der er relevant for regnskabsaflæggelsen vedrørende begivenheder og forhold, der ikke er transaktioner, såsom afskrivninger af aktiver og ændringer i debitorers betalingsevne
- Sikre, at den information, der kræves oplyst i henhold til den relevante regnskabsmæssige begrebsramme, bliver akkumuleret, registreret, behandlet, summeret og passende rapporteret i regnskabet

Revisors identifikation af ovennævnte områder udgør en væsentlig og central del af revisionsprocessen og i forståelsen af virksomheden, informationssystemet og dens forretningsprocesser. Ovennævnte giver revisor en forståelse af alle de regnskabsrelevante processer og forretningsgange, herunder regnskabsaflæggelsesprocessen og processen for udarbejdelse af efterposteringer, men også vigtige processer for eksempelvis, SID (Salg, indbetalinger og debitorer), vareforbrug og varebeholdninger, KUK (Køb, udbetalinger og kreditorer), anlægsaktiver og anlægsinvesteringer, personaleomkostninger/løn etc. Forretningsprocesserne resulterer i de transaktioner der registreres, behandles og rapporteres i informationssystemet, og ved at revisor opnår forståelse for virksomhedens forretningsgange/processer, har revisor mulighed for at identificere aktiviteter hvor der er risiko for, at væsentlig fejlinformation opstår.

I forbindelse med revisors gennemgang af virksomhedens informationssystem skal han ligeledes opnå en forståelse for virksomhedens kommunikation af forretningsgangene/processerne. Kommunikationen

---

⁴⁰ Revision i praksis, 2012, s. 137

⁴¹ ISA 315, afsnit A81

indebærer kommunikation af roller og ansvar samt betydelige forhold i relation til regnskabsaflæggelse, hvilket medfører, at der skabes en forståelse af individuelle roller og ansvar i forhold til intern kontrol med regnskabsaflæggelsen, samt hvorledes undtagelser rapporteres til personer på et passende højere niveau i virksomheden. Åbne kommunikationskanaler hjælper til at sikre, at der bliver rapporteret om og reageret på undtagelser.⁴²

Revisors forståelse af virksomhedens kontrolaktiviteter, er et af de områder revisor ofte beskæftiger sig meget med. Det er disse aktiviteter revisor kan teste i forbindelse med en eventuel systemrevision og som kan give revisor en overbevisning om den interne kontrol er effektiv. Kontrolaktiviteterne er de politikker og procedurer, der underbygger, at den daglige ledelses direktiver bliver udført og overholdt. Kontrolaktiviteterne bliver udført på såvel automatiserede IT-systemer som manuelle systemer. Eksempler på kontrolaktiviteter er godkendelse af transaktioner, afstemninger, kontrakter etc., præstations-/nøgletalsgennemgang, fysiske kontroller som optælling og afstemning af lagerbeholdninger og anlægsaktiver etc. samt funktionsadskillelse. I forbindelse med gennemgangen skal revisor opnå forståelse for de kontrolaktiviteter der er iværksat for at afdække de risici, som revisor har identificeret og som har betydning for væsentlig fejlinformation i regnskabsaflæggelsen.

Den sidste komponent, overvågning af kontroller, vedrører revisors forståelse for den daglige ledelses overvågning af kontroller gennem løbende aktiviteter, separate vurderinger eller en kombination heraf. Overvågningsaktiviteterne kan omfatte brug af informationer opnået fra eksterne parter, såsom klager fra kunder, kommentarer fra regulerende myndigheder der kan indikere problemer eller påpeger områder der trænger til forbedringer, gennemgang af afvigelser i den interne kontrol samt udførsel af tests der skal kontrollere effektiviteten af de interne kontroller. I forbindelse med overvågningen af kontroller, skal revisor ligeledes opnå en forståelse af, hvordan virksomheden iværksætter tiltag til udbedring af identificerede mangler i sine kontroller.

I forbindelse med revisor har foretaget ovennævnte informationsindsamling, har han opnået en forståelse af virksomheden og dens omgivelser. Netop denne forståelse skal bruges til revisors identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation i regnskabsaflæggelsen.

3.2.1.3 Identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation

Revisor skal identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation, på regnskabsniveau samt revisionsmålsniveau for grupper af transaktioner, balanceposter og oplysninger.⁴³ Ved at revisor foretager denne risikoidentifikation, kan der skabes et grundlag for udformning og udførelse af yderligere revisionshandlinger i revisionsplanlægningen, således der kan opnås en høj grad af sikkerhed for, at de identificerede risici ikke resulterer i væsentlige fejl i regnskabet.

---

⁴² ISA 315, afsnit A86

⁴³ ISA 315, afsnit 25

I henhold til ISA 240 skal revisor i hans identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation have en forhåndsantagelse om, at der er besvigelsesrisici forbundet med indregning af indtægter, vurdere hvilke indtægtskategorier, indtægtstransaktioner eller revisionsmål der giver anledning til sådanne risici.⁴⁴

Risici på regnskabsniveau vedrører risikoen for væsentlig fejlinformation der er gennemgribende vedrørende regnskabet som helhed og som muligvis påvirker mange revisionsmål. Risici på dette niveau, vedrører ikke nødvendigvis risici, revisor kan identificere ud fra specifikke revisionsmål på transaktionstype-, balancepost- eller oplysningsniveau. Risici på regnskabsniveau opstår snarere som følge af svagheder i kontrolmiljøet, eksempelvis via den daglige ledelses mangel på kompetence eller integritet, den daglige ledelses tilsidesættelse af interne kontroller eller manglende kompetence i regnskabsafdelingen, som kan have gennemgribende indvirkning på regnskabet. Risici på regnskabsniveau kan således have relevans for revisors overvejelse af risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Risici på revisionsmål vedrører risikoen for væsentlig fejlinformation for grupper af transaktioner, balanceposter og oplysninger, og skal overvejes, fordi sådanne overvejelser direkte bidrager til fastsættelsen af arten, den tidsmæssige placering og omfanget af yderligere handlinger på revisionsmålsniveau, der er nødvendige for at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis. Dette bekræfter også at planlægningen er en iterativ proces, da kontrol af de interne kontroller etc. kan medføre at nye områder gør sig relevante i forhold til revisionen og dermed medføre ændring af planlægningen. De revisionsmål, der anvendes af revisor til overvejelse af forskellige typer af mulig fejlinformation der kan opstå, inddeles af ISA 315 i følgende kategorier og kan tage følgende former:⁴⁵

- Revisionsmål for grupper af transaktioner og begivenheder for perioden, der revideres:
  - Forekomst - transaktioner og begivenheder, der er blevet registreret, har fundet sted og angår virksomheden
  - Fuldstændighed - alle transaktioner og begivenheder, der skulle være registreret, er blevet registreret
  - Nøjagtighed - beløb og andre data, der vedrører registrerede transaktioner og begivenheder, er blevet passende registreret
  - Periodeafgrænsning - transaktioner og begivenheder er blevet registreret i korrekt regnskabsperiode
  - Klassifikation - transaktioner og begivenheder er blevet registreret på de rigtige konti
- Revisionsmål for balanceposter ultimo perioden:
  - Tilstedeværelse - aktiver, gældsforpligtelser og kapitalinteresser eksisterer
  - Rettigheder og forpligtelser - virksomheden ejer eller kontrollerer rettighederne til aktiver, og gældsforpligtelserne er virksomhedens forpligtelser

---

⁴⁴ ISA 240, afsnit 26

⁴⁵ ISA 315, afsnit A111

- Fuldstændighed - alle aktiver, gældsforpligtelser og kapitalinteresser, der skulle have været registreret, er blevet registreret
- Værdiansættelse og fordeling - aktiver, gældsforpligtelser og kapitalinteresser er medtaget i regnskabet med passende beløb, og eventuelle afledte værdiansættelses- eller fordelingsjusteringer er registreret på passende vis
- Revisionsmål for præsentation og oplysninger
  - Forekomst og rettigheder og forpligtelser - oplyste begivenheder, transaktioner og andre forhold har fundet sted og vedrører virksomheden
  - Fuldstændighed - alle oplysninger, der skulle have været medtaget i regnskabet, er medtaget
  - Klassifikation og forståelighed - finansiel information er præsenteret og beskrevet på passende vis, og oplysninger fremgår tydeligt
  - Nøjagtighed og værdiansættelse - finansiel og anden information bliver oplyst retvisende og med passende beløb

Ved at revisor inddeler revisionsmålene på de enkelte regnskabsposter og noteoplysninger kan revisor forholde sig til risikoen tilknyttet de forskellige revisionsmål. Risikoen vurderes ud fra den opnåede forståelse revisor har opnået af virksomheden og dens omgivelser samt dens interne kontroller. Jo højere risiko revisor vurderer der er tilknyttet den enkelte regnskabspost og revisionsmålet, jo flere revisionshandlinger skal revisor udføre for at afdække risikoen for der opstår væsentlig fejlinformation, og herigennem mindske opdagelsesrisikoen som er nævnt indledningsvist i indeværende kapitel.

Eksempler på risikoen for fejlinformation på enkelte regnskabsposter og revisionsmål, kan eksempelvis for omsætning og forekomst, være bogføring af fiktive fakturaer, som medfører højere omsætning som ikke er forekommet. Ligeledes kan det være bogføring af salg af varer der ikke er afsendt. Eksemplerne vil ligeledes have indflydelse på andre regnskabsposter og revisionsmål, herunder tilstedeværelse på debitorer og varelager.

I forbindelse med revisors vurdering af risici forbundet for væsentlig fejlinformation i regnskabet, er det ikke alle risici som revisor skal afdække i samme grad. De identificerede risici bliver i ISA 315 opdelt i betydelige risici og andre risici.⁴⁶ Betydelige risici opstår, når effekten af de/-n fejl der er forbundet med risiciene er høj/væsentlig samtidig med sandsynligheden for at fejlen indtræffer ligeledes er høj/stor. Denne betydelige risiko for at fejlen opstår sammen med fejlens betydning for væsentlig fejlinformation i regnskabet, gør at revisor skal foretage yderligere revisionsovervejelser for at sikre afdækningen af risikoen for fejlinformationen. Identificerer revisor en betydelig risiko, skal revisor endvidere opnå en forståelse af virksomhedens kontroller, herunder kontrolaktiviteter, der imødegår denne risiko.⁴⁷

---

⁴⁶ ISA 315, afsnit A119

⁴⁷ ISA 240, afsnit 27

I forbindelse med risikovurderingen skal revisor have særligt fokus på risici forbundet med besvigelser. Besvigelserisici der kan resultere i væsentlig fejlinformation skal altid behandles som var de betydelige risici. Ved identifikation og vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation skal revisor på basis af en forhåndsantagelse om, at der er besvigelserisici forbundet med indregning af indtægter, vurdere hvilke indtægts kategorier, indtægtstransaktioner eller revisionsmål der giver anledning til sådanne risici.⁴⁸

Eksempelvis er der ifølge ISA 240⁴⁹ en forhåndsantagelse om, at der er en besvigelserisiko knyttet til indregning af indtægter, som der kan manipuleres med - enten ved for tidlig indregning af indtægter eller fiktiv registrering af indtægter med henblik på at opnå en større omsætning (forekomst) eller ved uretmæssigt at flytte indtægter til en senere periode (fuldstændighed og/eller periodisering). Hvis revisor i dette konkrete eksempel vurderer, at denne forhåndsantagelse ikke kan afkræftes, eksempelvis som følge af meget simple indtægtstransaktioner, noterer revisor en besvigelserisiko, som knytter sig til revisionsmålene forekomst og periodisering på omsætning. Dette leder til en højere iboende risiko på de pågældende revisionsmål, og medfører at revisor skal planlægge et øget omfang af revisionshandlinger på de pågældende revisionsmål på regnskabsposten omsætning samt identificere relevante interne kontroller i virksomheden, som imødegår risikoen. Af revisionshandlinger kan revisor bl.a. planlægge, at gennemgå kundekontrakter for at forstå salgsvilkår, foretage test af transaktioner omkring balancedagen og foretage analytiske revisionshandlinger på omsætning.⁵⁰

Som beskrevet i ovenstående afsnit, skal revisor udforme og gennemgå generelle reaktioner for at behandle de vurderede risici for væsentlig fejlinformation på såvel regnskabsniveau samt revisionsmålsniveau. Forholdene vil blive nærmere gennemgået nedenfor.

3.2.1.4 Reaktioner på de vurderede risici for væsentlig fejlinformation

I forbindelse med revisor har identificeret risici, herunder betydelige risici for væsentlig fejlinformation, er revisors mål at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis vedrørende de vurderede risici for væsentlig fejlinformation ved at udforme og gennemføre passende reaktioner på disse risici.⁵¹

I henhold til ISA 330 anvender revisor 2 former for revisionshandlinger som kan sikre revisor tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til afdækningen af væsentlig fejlinformation.⁵² Disse er substanshandlinger og test af kontroller, også kendetegnet som substansrevision og systemrevision. Substanshandlinger er revisionshandlinger der er udformet til at opdage væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau, og omfatter detailtest (bilagskontrol af transaktioner, balanceposter og oplysninger) samt substansanalytiske handlinger (regnskabsanalytiske handlinger). Test af kontroller er revisionshandlinger, der udformes til at vurdere kontrollers funktionalitet med hensyn til at forebygge, eller opdage og korrigere væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau.

---

⁴⁸ ISA 240, afsnit 26

⁴⁹ ISA 240, artikel 26

⁵⁰ Revision i praksis, 2012, s.163

⁵¹ ISA 330, afsnit 3

⁵² ISA 330, afsnit 4

Har revisor i forbindelse med informationsindsamlingen og risikovurderingshandlingerne identificeret væsentlige risici samt interne kontroller der effektivt forebygger eller opdager og korrigerer denne væsentlige fejlinformation som risiciene kan medføre, og vælger revisor at basere en del af revisionen på tilliden til de interne kontroller, skal revisor udforme og udføre test af disse kontroller for at opnå et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for de relevante kontrollers funktionalitet og effektivitet.⁵³ Netop revisors tillid til at opnå tilstrækkeligt revisionsbevis via systemrevision er hensigtsmæssigt i tilfælde hvor antallet af ensartede transaktioner ikke gør det muligt for revisor at opnå et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis udelukkende på substanshandlinger.

I forbindelse med revisor udformer og udfører test af kontroller, skal revisor udføre andre revisionshandlinger i kombination med forespørgsler for at opnå revisionsbevis for kontrollernes funktionalitet. Ved udformning og udførelse af test af kontroller skal revisor opnå mere sandsynliggende revisionsbevis, jo større tillid revisor tillægger kontrollernes effektivitet.⁵⁴ Revisionshandlinger som revisor skal udføre i forlængelse af forespørgslerne er undersøgelse af hvorledes kontrollerne blev udført på relevante tidspunkter i den reviderede periode. Endvidere skal han undersøge konsistensen, hvormed de blev udført og af hvem eller med hvilke midler de blev udført. Revisor skal endvidere fastslå, om de kontroller der testes, afhænger af andre kontroller (indirekte kontroller), og hvis dette er tilfældet, om det er nødvendigt at opnå revisionsbevis, der understøtter funktionaliteten af disse indirekte kontroller.⁵⁵

Revisor kan udføre test af kontroller som en del af statusrevisionen, eller som revision i løbet af året. Den tidsmæssige placering afhænger af omfanget af testene, hvorfor det ofte er hensigtsmæssigt at udføre den primære test i årets løb og gerne så sent som muligt, for netop at kunne teste så stor en periode i regnskabsåret som muligt. Vælger revisor at teste kontrollernes funktionalitet i løbet af året og opnår revisionsbevis herfor, skal revisor i forbindelse med statusrevisionen opnå revisionsbevis for, at der ikke er sket betydelige ændringer af disse kontroller efter udførelsen af den løbende revision, samt fastlægge det yderligere revisionsbevis, der skal opnås for den resterende periode. Dette kan være indhentning af revisionsbevis for kontrollerne er udført for den resterende periode, uden at gå i dybden med substansrevision for denne periode. Foretages testen i forbindelse med statusrevisionen, vil revisor opnå revisionsbevis for hele perioden.

Efter revisor har testet kontrollerne, skal han vurdere kontrollernes funktionalitet. Her skal revisor vurdere, om fejlinformationer der er opdaget ved substanshandlinger, tyder på, at kontroller ikke fungerer effektivt. Er der ikke opdaget fejlinformationer ved substanshandlingerne, er det imidlertid ikke revisionsbevis for, at kontrollerne er effektive i relation til de revisionsmål, der testes.⁵⁶

---

⁵³ ISA 330, afsnit 8

⁵⁴ ISA 330, afsnit 9

⁵⁵ ISA 330, afsnit 10

⁵⁶ ISA 330, afsnit 16

Finder revisor afvigelser i kontroller, som revisor planlægger at basere revisionen på, skal revisor foretage specifikke forespørgsler for at forstå disse forhold og deres mulige konsekvenser. Afvigelser kunne f.eks. være manglende godkendelser, afstemninger etc. for nogle af månederne. Revisor skal herefter fastslå, om de udførte test af kontroller er et passende grundlag for tillid til kontrollerne, om yderligere test af kontroller er nødvendige, eller om de mulige risici for fejlinformation skal behandles af substanshandlinger.

Uanset om revisor i planlægningen har valgt at basere en del af revisionsbeviset på interne kontroller, og tests heraf, skal revisor altid udføre substanshandlinger. Systemrevision kan ikke stå alene. Jf. ISA 330 skal revisor endvidere, uanset de vurderede risici for væsentlig fejlinformation, udforme og udføre substanshandlinger for alle væsentlige grupper af transaktioner, balanceposter og oplysninger.⁵⁷ Revisor skal endvidere overveje hvilke eksterne bekræftelsesprocedurer der eventuelt skal udføres som substanshandlinger.

I forbindelse med regnskabsafslutningen, skal revisor endvidere udføre substanshandlinger i tilknytning til afstemning af regnskabet med bogføringen og undersøge væsentlige posteringer og andre reguleringer, der er foretaget i forbindelse med regnskabsudarbejdelsen. Substanshandlingerne skal sikre korrekt præsentation af regnskabet, samt sikre revisor, at der ikke er foretaget væsentlige posteringer i forbindelse med forsøg på regnskabsmanipulation, eller for at skjule andre besvigelser foretaget i årets løb. Har revisor endvidere fastslået at en vurderet risiko for væsentlig fejlinformation på revisionsmålniveau er en betydelig risiko, skal revisor udføre substanshandlinger, som er specifikt rettet mod denne risiko. Når metoden ved en betydelig risiko kun består af substanshandlinger, og ikke i kombination med test af kontroller, skal disse handlinger omfatte detailtest.⁵⁸

Har revisor revideret regnskabet i flere år for en klient, hvor revisionsbeviset bl.a. er baseret på interne kontroller, og disse kontroller er testet effektive, samtidig med kontrollerne er uændrede siden de sidst blev testet og der ikke er kontroller der imødegår en betydelig risici, er det op til revisors professionelle og faglige vurdering, om han vil basere revisionsbeviset for årets revision på baggrund af det opnåede revisionsbevis fra tidligere revisioner. Der kræves dog minimum test af kontrollen hvert tredje år, og revisor skal minimum teste en kontrol om året.⁵⁹

I lighed med test af kontroller, kan revisor udføre substanshandlingerne i løbet af året, f.eks. som en del af "early closing", eller i forbindelse med statusrevisionen. Foretages substansrevisionen i løbet af året, skal revisor dække den resterende periode ved at udføre substanshandlinger kombineret med test af kontroller for den resterende periode, eller udelukkende yderligere substanshandlinger, hvis revisor fastslår, at dette er tilstrækkeligt. Revisionshandlingerne for den resterende periode, skal give revisor et

---

⁵⁷ ISA 330, afsnit 18

⁵⁸ ISA 330, afsnit 21

⁵⁹ ISA 330, afsnit A37

rimeligt grundlag for at udstrække revisionskonklusionerne fra det relevante tidspunkt i løbet af året frem til balancedatoen.⁶⁰

I forbindelse med revisor har udført ovennævnte revisionshandlinger, skal han på baggrund af det opnåede revisionsbevis vurdere, om vurderingerne af risiciene for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau stadig er passende. Vurderer revisor han ikke har opnået tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for et væsentligt udsagn i regnskabet, skal revisor forsøge at opnå yderligere revisionsbevis. Opnår revisor ikke dette, skal han afgive en konklusion med forbehold eller ikke afgive en konklusion på regnskabet, i forbindelse med utilstrækkeligt revisionsbevis.

Udover revisors generelle reaktioner ovenfor, stiller ISA 240 krav til generelle reaktioner fra revisor i forbindelse med risikovurderingshandlingerne, hvis de har indikeret risici for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau, specielt som følge af risici for besvigelser. I disse tilfælde skal revisor udvælge og føre tilsyn med personale under hensynstagen til enkelpersoners viden, kompetence og evner med hensyn til at blive tildelt betydeligt ansvar for opgaven, samt til revisors opgavespecifikke vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Revisor skal vurdere, om virksomhedens valg og anvendelse af regnskabspraksis, særligt på områder med relation til subjektive målinger og komplekse transaktioner, kan tyde på regnskabsmanipulation som følge af den daglige ledelses forsøg på at styre indtjeningen, og revisor skal indarbejde et element af uforudsigelighed i revisionshandlingerne.⁶¹

Endvidere skal revisor i tilfælde af, at han har identificeret risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på revisionsmålsniveau, udforme og udføre yderligere revisionshandlinger, hvis art, tidsmæssige placering og omfang er reaktioner på de vurderede risici for væsentlig fejlinformation som følge af de mulige besvigelser.⁶²

Specielt forholdet omkring den daglige ledelse indtager en særlig position i revisors identifikation og reaktion på risici for væsentlig fejlinformation, i kraft af deres mulighed for at manipulere med regnskabsmateriale og udarbejde regnskaber, der indeholder besvigelser, ved at tilsidesætte kontroller, som ellers fungerer effektivt. Graden og måden hvorpå tilsidesættelsen kan ske, er uforudsigelig for revisor, hvorfor der er tale om en betydelig risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Revisor skal, jævnfør ISA 240, teste om posteringer i finansbogholderiet og andre justeringer, der er foretaget ved udarbejdelsen af regnskabet, er passende. Dette kan gøres ved, at forespørge personer der er involveret i regnskabsaflæggelsesprocessen, om upassende eller usædvanlig aktivitet ved behandlingen af posteringer eller andre justeringer. Revisor skal ligeledes udvælge posteringer og andre justeringer, der er foretaget ved periodens slutning og overveje, om der er behov for at teste posteringer og andre justeringer i løbet af perioden. Revisor skal gennemgå regnskabsmæssige skøn for manglende neutralitet

---

⁶⁰ ISA 330, afsnit 22

⁶¹ ISA 240, afsnit 29

⁶² ISA 240, afsnit 30

og vurdere om de forhold der ligger bag den manglende neutralitet, eventuelt er en risiko for fejlinformation som følge af besvigelser. Finder revisor mangler på neutralitet i de regnskabsmæssige skøn, skal han udføre bagudrettet gennemgang af den daglige ledelses vurderinger og forudsætninger i relation til betydelige regnskabsmæssige skøn, der er indeholdt i tidligere års regnskaber.⁶³

Til sidst skal revisor vurdere, om der er betydelige transaktioner, der ligger udenfor virksomhedens normale drift eller transaktioner der forekommer usædvanlige efter revisors forståelse af virksomheden og dens omgivelser. I vurderingen skal revisor tage stilling til, om den forretningsmæssige begrundelse, eller mangel herpå, tyder på at de er blevet iværksat for at manipulere med regnskabet eller for at skjule misbrug af aktiver. Udover ovennævnte reaktioner, skal revisor vurdere om der er yderligere revisionshandlinger der er behov for at udføre.

Efter revisor har opnået en forståelse af virksomheden, dens omgivelser og risici er han langt i planlægningsaktiviteterne, og han har gjort sig en del af de overvejelser der skal danne grundlag for den overordnede revisionsstrategi og den detaljerede revisionsplan.

3.2.2 Revisionsstrategi

Når revisor har færdiggjort sine risikovurderingshandlinger, skal den egentlige revisionsstrategi fastlægges. Revisionsstrategien fastlægger revisionens omfang, tidsmæssige placering og strategi. Og tjener som grundlag for udarbejdelsen af revisionsplanen. Formålet med revisionsstrategien er bl.a.:⁶⁴

- At identificere karakteristika ved opgaven, der definerer dens omfang
- Fastlægge opgavens rapporteringsmål for at kunne planlægge den tidsmæssige placering af revisionen og arten af den nødvendige kommunikation
- Overveje de forhold, der efter revisors vurdering er betydelig for instruktionen af opgaveteamet
- Overveje resultaterne af indledende opgaveaktiviteter og, hvor det er aktuelt, overveje, om viden opnået fra andre opgaver, som den opgaveansvarlige partner har udført for virksomheden, er relevant
- Fastlægge arten, den tidsmæssige placering og omfanget af de ressourcer, der er nødvendige for at udføre opgaven.

Den overordnede revisionsstrategi udarbejdes typisk af den opgaveledende partner, eller øvrige mere erfarende ledende medarbejder fra opgaveteamet. Efter udfærdigelse skal den underskrives af den underskrivende revisor da den indeholder afgørende beslutninger om revisionen, og revisionsstrategien skal ligeledes drøftes i opgaveteamet. I forbindelse med udarbejdelsen er det vigtigt, at den opgaveansvarlige anvender sin professionelle skepsis og forholder sig kritisk til, hvilke emner der er relevant at tage stilling til ved fastlæggelsen af revisionsstrategien, således revisionsopgaven målrettes

---

⁶³ ISA 240, afsnit 32

⁶⁴ ISA 330, afsnit 7&8

afdækning af identificerede risici fundet i forbindelse med risikovurderingshandlingerne, samt således den sikrer revisors revisionsbevis for, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation, samtidig med revisionen udføres effektivt.

Den overordnede revisionsstrategi kan indeholde områder som,⁶⁵

- Resultaterne af indledende aktiviteter, herunder beskrivelse af revisionsrelevante forhold omkring virksomheden og dens omgivelser
- Opgavens omfang
- Regnskabsmæssig begrebsramme og særlige rapporteringskrav
- Den tidsmæssige placering af revisionsopgaven-/erne samt frister for rapportering og årsregnskab.
- Indledende analytisk gennemgang
- Fastlæggelse af væsentlighed
- Beskrivelse af områder med høj risiko for væsentlig fejlinformation
- Beskrivelse af såvel ledelsens som revisors vurdering af risikoen for besvigelser
- Beskrivelse af det overordnede valg af revisionshandling, herunder hvilke områder der anvendes systemrevision- og substansrevisionshandling på.
- Fordeling af ressourcer i opgaveteamet fordelt på områder samt forventede antal timer og honorar forbrugt i revisionen.

Når revisor har gjort sig overvejelser omkring den overordnede revisionsstrategi, kan der udarbejdes en egentlig revisionsplan, der behandler de forskellige forhold, der er identificeret i den overordnede revisionsstrategi, under hensyntagen til behovet for at opnå målene med revisionen ved en økonomisk hensigtsmæssig anvendelse af revisors ressourcer. Revisionsplanen beskriver i mere detaljeret forhold de revisionshandling der skal foretages for at afdække de væsentlige og risikofyldte områder, som er identificeret i revisionsstrategien. Fastlæggelsen af den overordnede revisionsstrategi og den mere detaljerede revisionsplan udarbejdes ikke nødvendigvis efter hinanden, men er tæt forbundne, da ændringer i den ene ofte medfører ændringer i den anden, ligesom revisor under hele revisionsprocessen kan støde på forhold der kan medføre ændringer i revisionsplanlægningen og herigennem revisionsstrategien og revisionsplanen.

3.2.3 Revisionsplan

I forhold til revisionsstrategien, er revisionsplanen en mere detaljeret plan over arten, den tidsmæssige placering og omfanget af de revisionshandling, der skal udføres af opgaveteamets medlemmer. Den detaljerede revisionsplan er udfaldet af de risikovurderingshandling som revisor har udført tidligt i revisionsprocessen, og er en beskrivelse af de revisionshandling opgaveteamet skal udføre for at afdække de relevante revisionsmål for væsentlige grupper af transaktioner, balanceposter og oplysninger.

---

⁶⁵ Egen tilvirkning ud fra, ISA 330, Bilag 1

Detaljeringsgraden for revisionsplanen gør, at den ofte har karakter af egentlige revisionsinstrukser, der indeholder de detaljerede revisionshandlinger som revisor planlægger at udføre.

Revisionsplanen skal udarbejdes med henblik på at reducere revisionsrisikoen til et acceptabelt niveau, ud fra handlinger der afdækker de risici som er konstateret i forbindelse med risikovurderingshandlingerne, hvad enten risikoen skyldes risikoen for fejl eller besvigelser. Udformningen af revisionshandlingerne afhænger af forhold som risikoens betydning, sandsynligheden for, at en væsentlig fejlinformation vil opstå, karakteristika ved omfattede transaktionstyper (resultatopgørelsesposter, balanceposter eller oplysninger), arten af de specifikke kontroller (manuelle eller automatiserede), samt om revisor forventer at opnå et revisionsbevis, der understøtter, om kontrollerne er effektive til at forebygge og opdage væsentlig fejlinformation.⁶⁶

Revisor kan udføre en lang række revisionshandlinger for at afdække identificerede risici. Eksempelvis, kan revisor i forbindelse med revisionen af debitorer, udsende saldomeddelelser samt kontrollere indbetalinger efter status til afdækning af debitorernes fuldstændighed, tilstedeværelse og til dels værdiansættelse. Gennemgå kreditnotaer på debitorer/omsætningen efter status til afdækning af tilstedeværelse, samt gennemgå aldersfordelingen på debitorer samt registrerede tab efter status, til afdækning af værdiansættelsen af debitorerne. Ligeledes kan revisor indhente engagementsoversigter fra virksomhedens bankforbindelser, til afdækning af tilstedeværelse, fuldstændighed, værdiansættelse samt rettigheder og forpligtelser til afdækning af eventualforpligtelser eller sikkerhedsstillelser/pantsætninger. I forbindelse med indhentning af engagementsoversigter kan revisor ligeledes indhente info omkring fuldmagtsforhold til virksomhedens konti, til afdækning af risikoen for besvigelser på området, eksempelvis hvis bogholderen alene har adgang til virksomhedens likvide konti.

I forbindelse med udformningen af revisionshandlinger vil revisor ofte udforme handlinger der revisionsmæssigt afdækker flere regnskabsposter. Eksempelvis vil ovennævnte revisionshandlinger på debitorerne også afdække en del revisionsmål på omsætningen. Er debitorerne tilstede, vil den del af omsætningen som vedrører debitorerne også være til stede. Dog vil revisionshandlingen ikke dække hele perioden, da den kun afdækker den del af debitorerne der er til stede pr. statusdagen. For den resterende del kan revisor udforme øvrige revisionshandlinger til afdækning af revisionsmålene for omsætningen.

Generelt udformer revisor arten af revisionshandlingerne som tidligere nævnt, ud fra kontrolhandlinger eller substanshandlinger. Handlingerne kan typisk opdeles i:⁶⁷

- Inspektion (eksempelvis inspektion af et regnskabsmæssigt skøn til underliggende dokumentation eller inspektion af fysiske aktiver)
- Observation (eksempelvis observation af, at kunden udfører forskellige kontroller)

---

⁶⁶ Revision i praksis, 2012, s. 174

⁶⁷ Revision i praksis, 2012, s. 176

- Forespørgsel (eksempelvis indhentelse af saldobekræftelser fra debitorer, eksterne engagementsforespørgsler)
- Efterregning (eksempelvis efterregning af lagerliste)
- Genudførelse (eksempelvis beregning af behov for nedskrivning til tab på debitorer og efterfølgende sammenligning med kundens beregning)
- Analytiske handlinger (eksempelvis analyse af udviklingen i omsætningen fordelt på måneder og produkter, sammenholdt med forventning baseret på kundens budget, eller tidligere års sammenligningstal)

Udover arten af revisionshandlingerne, skal revisor overveje den tidsmæssige placering af revisionshandlingerne, herunder om handlingerne skal udføres i forbindelse med statusrevisionen eller i løbet af regnskabsåret. Eksempelvis vil revisors fysiske kontrol af virksomhedens lager blive foretaget så tæt på statusdagen som muligt. Omvendt vil et beholdningseftersyn så tæt som muligt på statusdagen, ikke tilnærmelsesvist give revisor det egnede revisionsbevis, som han ville opnå ved uanmeldt at møde op i løbet af året. Specielt hvis han har vurderet der er en risiko for besvigelser på likvidområdet. Ofte vil en sådan besvigelse være søgt skjult i perioden op til statusrevisionen. Ligeledes vil revisors test af kontroller ofte ligge som en del af revisionen i årets løb, for at sikre en mere tidseffektiv statusrevision, med mulighed for at følge op på forhold fundet i forbindelse med kontrolhandlingerne.

Efter revisor har fastlagt arten og den tidsmæssige placering af revisionshandlingerne skal han vurdere omfanget af handlingerne. Her skal han eksempelvis vurdere stikprøvestørrelser, eller hvor omfattende og nøjagtig en analyse skal udføres. Eksempelvis at der skal udsendes saldomeddelelser ud svarende til 75% af den samlede debitorsaldo, eller at der skal foretages momsafstemning fremfor momsandsynliggørelse i forbindelse med afdækningen af en betydelig risici. Revisors vurdering af omfanget, afhænger af revisors faglige vurdering, væsentlighed, vurderet risiko samt den valgte strategi for revisionen. Eksempelvis vil et revisionsmål med høj risiko medføre et øget omfang af handlingerne, ligesom et lavt væsentlighedsniveau kræver større sikkerhed for regnskabsposten for at minimere revisionsrisikoen til et acceptabelt niveau under væsentlighedsniveauet.

I forbindelse med planlægningsaktiviteterne nedsætter den underskrivende revisor / den opgaveansvarlige det relevante opgaveteam til udførelsen af revisionen. Opgaveteamet kan blive dannet i de indledende planlægningsaktiviteter, eller i forbindelse med planlægningen er ved at være afsluttet. Forholdet varierer fra opgave til opgave, og fra revisor til revisor. Det endelige opgaveteam ligger dog først fast når den opgaveansvarlige revisor har et overblik over identificerede risici i revisionsopgaven og har en forståelse for hvilken erfaring og faglige kompetencer, herunder eksperter der skal til for at løse revisionsopgaven på den mest hensigtsmæssige måde og samtidig til at nedbringe revisionsrisikoen til et acceptabelt niveau og udføre revisionen i overensstemmelse med gældende standarder.

Opgaveteamet skal inden påbegyndelse af revisionen gennem en række drøftelser, heriblandt opgavens art, omfang og tidsmæssige placering. Herudover skal opgaveteamet drøfte i hvilken grad virksomhedens regnskab er udsat for væsentlig fejlinformation. Opgaveteamet får herved indblik i de risici som er blevet identificeret i forbindelse med de indledende risikovurderingshandlinger, og giver en forståelse for, hvilke regnskabsposter, balanceposter eller oplysninger, revisors skepsis skal være rettet mod.⁶⁸

ISA 240 stiller endvidere yderligere krav til opgaveteamet, og påpeger at teamet skal drøfte risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.⁶⁹ Her har de mere erfarne teammedlemmer mulighed for at dele deres indsigt i, hvorledes og på hvilke områder virksomhedens regnskab kan være udsat for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, og rette opgaveteamets opmærksomhed på hvilke revisionshandlinger opgaveteamet skal udføre til afdækning heraf, samt hvorledes der må reageres på eventuelle mistanker om besvigelser, der kommer til opgaveteamets kendskab. Drøftelserne skal øge opgaveteamets fokus og skepsis på bestemte regnskabsposter og kontroller for derigennem at øge sandsynligheden for eventuelle besvigelser bliver afdækket.

I forbindelse med revisors planlægning og udførelse af revisionen, stiller ISA 230 krav om revisors revisionsdokumentation i forbindelse med bevis for revisors grundlag for en konklusion om, at revisors overordnede mål er nået samt bevis for at revisionen blev planlagt og udført i overensstemmelse med ISA og gældende krav i lovning og øvrig regulering. Herunder skal dokumentationen indeholde overvejelser i forbindelse med planlægningen samt dokumentation for de udførte revisionshandlinger, relevant opnået revisionsbevis samt konklusioner som revisor er nået frem til.⁷⁰

I forbindelse med revisor har udarbejdet revisionsstrategi og revisionsplan, skal han kunne dokumentere de overvejelser han har gjort sig i forbindelse med revisionsplanlægning, eksempelvis i et notat der indeholder nøglebeslutninger vedrørende arten og det overordnede omfang, den tidsmæssige placering og udførelsen af revisionen.⁷¹ Dokumentationen skal hjælpe revisor med at kommunikere betydelige forhold til opgaveteamet.

Jf. ISA 240 skal revisor ligeledes dokumentere de betydelige beslutninger der er nået gennem drøftelser i opgaveteamet om, hvor udsat virksomhedens regnskab er over for væsentlig fejlinformation i form af besvigelser, og de identificerede og vurderede risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på regnskabs- og revisionsmålsniveau. Revisor skal ligeledes dokumentere de generelle reaktioner på de vurderede risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på regnskabsniveau samt arten, omfanget og den tidsmæssige placering af revisionshandlinger og disse handlingers forbindelse med de vurderede risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på revisionsmålsniveau og resultatet af revisionshandlingerne, herunder resultaterne af de handlinger, der er udformet for at håndtere risikoen

---

⁶⁸ ISA 315, afsnit A14

⁶⁹ ISA 240, afsnit A10-A11

⁷⁰ ISA 230, afsnit 2-6

⁷¹ ISA 300, afsnit A16

for, at den daglige ledelse tilsidesætter kontroller.⁷² Revisor skal endvidere inkludere kommunikation om besvigelser til bl.a. den daglige ledelse, den øverste ledelse samt lovgivende myndigheder.

3.3 Opsummering

I ovenstående kapitel er revisors planlægningsproces gennemgået. Igennem planlægningsprocessen får revisor en forståelse af virksomheden og dens omgivelser, risici og interne kontroller der kan have betydning for risikoen for væsentlig fejlinformation i årsregnskabet. Planlægningen af revisionen er en løbende proces, og planlægningen foregår således indtil revisionen er endeligt afsluttet. Planlægningen inddeles i 3 aktiviteter, som består af indledende opgaveaktiviteter, udarbejdelse af revisionsstrategi samt udarbejdelse af revisionsplan.

Inden revisor påbegynder planlægning er revisionsopgaven skal revisor igennem en række indledende opgaver og overvejelser. Disse opgaver er bl.a. accept af klienten og nærmere aftale vedrørende revisionsopgaven. I forbindelse hermed vil informationsindsamling omkring klienten indledningsvis påbegyndes. Revisor skal endvidere på baggrund af opgavens art og kompleksitet, eventuelt påbegynde dannelsen af det opgaveteam der skal udføre revisionen, herunder ledende medarbejdere der kan inddrages i planlægningsfasen.

Efter revisor har foretaget klientaccept, indgået aftale omkring opgaven samt udvalgt eventuelle nøglepersoner de skal indgå i planlægningsfasen, kan de egentlige planlægningsaktiviteter påbegyndes. Planlægningsaktiviteterne vedrører risikovurderingshandlinger, udarbejdelse af overordnet revisionsstrategi samt udarbejdelse af revisionsplan.

Som en del af den indledende planlægningsaktivitet, skal revisor foretage risikovurderingshandlinger til identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation. Revisor skal i forbindelse hermed opnå en bredere og dybere forståelse af revisionsklienten, for derigennem at kunne vurdere risikofyldte områder, hvor revisionen skal have særligt fokus på. Denne forståelse opnås bl.a. via forespørgsler til den daglige ledelse og andre i virksomheden, der efter revisors vurdering kan have oplysninger, der kan bidrage til at identificere risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser eller fejl. Herudover anvendes analytiske handlinger samt observation og inspektion.

Forståelsen af virksomheden indebærer forståelse af såvel det interne som eksterne miljø, samt interne kontroller. Revisors forståelse for disse områder skal give revisor mulighed for at vurdere den iboende risiko samt kontrol risikoen, som er en del af revisors samlede revisionsrisiko. Revisor skal først og fremmest opnå en forståelse for relevante brancheforhold, regulering og andre eksterne forhold, herunder den relevante regnskabsmæssige begrebsramme. Revisor skal endvidere opnå indsigt i, om en branche som virksomheden agerer i, kan medføre specifikke risici for væsentlig fejlinformation, som følge af virksomhedens art eller regulering.

---

⁷² ISA 240, afsnit 44-46

Udover virksomhedens eksterne miljø, skal revisor opnå en forståelse af virksomhedens interne miljø og art. Revisor skal undersøge hvorvidt virksomheden har en simpel eller kompleks struktur. Dette gælder såvel den eksterne som den interne struktur, herunder størrelsen af organisationen. Endvidere skal revisor indhente informationer omkring virksomhedens nærtstående parter, herunder ejerforhold og relationer mellem ejerne og andre personer eller virksomheder.

I forbindelse med revisor risikovurderingshandlinger, skal revisor opnå en forståelse af virksomhedens interne kontroller, som har relevans for revisionen. En virksomhed kan have en række af kontroller som ledelsen anvender til at kontrollere og styre virksomheden, men ikke alle kontroller har relevans for revisionen og for regnskabsaflæggelsen. En forståelse af den interne kontrol hjælper revisor med at identificere typer af mulig fejlinformation og faktorer, der indvirker på risiciene for væsentlig fejlinformation, og med at udforme arten, den tidsmæssige placering og omfanget af yderligere revisionshandlinger.

Det generelle formål med interne kontroller er, at ledelsen skal udforme, implementere og vedligeholde interne kontroller for at håndtere identificerede forretningsrisici. Interne kontroller er derfor et værktøj for bl.a. ledelsen til at sikre virksomhedens forretningsprocesser og forretningsgange overholdes, og til at identificere afvigelser i virksomhedens registreringer, heriblandt begåede besvigelser. Virksomhedens interne kontroller indeholder 5 elementer som revisor skal have indsigt i. Virksomhedens kontrolmiljø, virksomhedens risikovurderingsproces, informationssystemet, kontrolaktiviteter samt overvågning af kontroller.

Kontrolmiljøet vedrører den daglige ledelse samt øvrige ledelsesfunktioners holdninger, opmærksomhed og tiltag vedrørende virksomhedens interne kontrol og dens betydning for virksomheden. Kontrolmiljøet fastlægger tonen i organisationen og har indflydelse på de ansattes kontrolbevidsthed. Virksomhedens risikovurderingsproces vedrører den daglige ledelses håndtering af identificerede risici. Virksomhedens informationssystem, herunder tilhørende forretningsprocesser, omfatter de IT-mæssige procedurer og registreringer der er relevante for regnskabsaflæggelse og kommunikation. Kontrolaktiviteterne er de politikker og procedurer, der underbygger den daglige ledelses direktiver bliver udført og overholdt. Overvågning af kontroller, vedrører daglige ledelses overvågning af kontroller gennem løbende aktiviteter, separate vurderinger eller en kombination heraf.

Efter revisor har opnået en samlet forståelse af virksomhedens interne og eksterne miljø, skal revisor identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation, på regnskabsniveau samt revisionsmålsniveau for grupper af transaktioner, balanceposter og oplysninger. I forbindelse med risikovurderingen skal revisor jf. ISA 240 have særligt fokus på risici forbundet med besvigelser.

I forbindelse med revisor har identificeret risici, herunder betydelige risici for væsentlig fejlinformation, er revisors mål at opnå tilstrækkelig og egnet revisionsbevis vedrørende de vurderede risici for væsentlig

fejlinformation ved at udforme og gennemføre passende reaktioner på disse risici. For at opnå dette tilstrækkelige og egnet revisionsbevis, anvender revisor 2 former for revisionshandlinger. Disse er substanshandlinger og test af kontroller, også kendetegnet som substansrevision og systemrevision.

Når revisor har færdiggjort sine risikovurderingshandlinger, skal den egentlige revisionsstrategi fastlægges. Revisionsstrategien fastlægger revisionens omfang, tidsmæssige placering og strategi. Og tjener som grundlag for udarbejdelsen af revisionsplanen.

Når revisor har gjort sig overvejelser omkring den overordnede revisionsstrategi, kan der udarbejdes en egentlig revisionsplan, der behandler de forskellige forhold, der er identificeret i den overordnede revisionsstrategi, under hensyntagen til behovet for at opnå målene med revisionen ved en økonomisk hensigtsmæssig anvendelse af revisors ressourcer. Revisionsplanen beskriver i mere detaljeret forhold de revisionshandlinger revisionen skal foretage til at afdække væsentlig områder, som er identificeret i revisionsstrategien for at have risici for at kunne medføre væsentlig fejlinformation i regnskabet.

Planlægningsprocessen gennemgår opgaver revisor skal igennem inden den egentlige revision påbegyndes for herigennem at udføre denne på den mest hensigtsmæssige og effektive måde. De 3 aktiviteter som planlægningsprocessen vedrører, foregår i samspil med hinanden, og ofte i cirkulation. Herved kan fremgangsmåden og rækkefølgen på de opgaver revisor udfører variere og komme i den rækkefølge som revisor vurderer til at være mest hensigtsmæssig i den givne situation.

Kapitel 4 - Udførelse af revision, med henblik på besvigelser

I de foregående kapitler er begrebet besvigelser samt revisors indledende planlægningsaktiviteter blevet gennemgået. For at revisor øger sandsynligheden for at opdage besvigelser i regnskabet, skal han have en vis indsigt i hvilke former for besvigelser der kan begås, hvordan og hvorfor de begås samt have en forståelse for mekanismerne bag besvigelser. Indeværende kapitel er en forlængelse af revisors planlægningsaktiviteter som danner grundlag for udførelsen af revisionen. I kapitlet vil mekanismerne blive gennemgået indenfor de forskellige resultat-, balanceposter samt oplysninger i regnskabet, samt revisionshandlingerne som revisor kan udføre i forbindelse med afdækningen heraf.

4.1 Klientaccept

For at revisor i klientacceptfasen kan danne sig et indtryk af en eventuel ny klient, bør han indledningsvist danne sig et indtryk af risikoen for besvigelser hos klienten. I forbindelse hermed bør han undersøge klientens virksomhed og baggrund grundigt. En informationsøgning i tilgængelige medier samt hos eksterne parter kan være første skridt. Endvidere har flere revisionselskaber en liste med klienter der ikke kan accepteres, grundet kollegaers tidligere erfaringer.

I forbindelse med en simpel søgning på internettet, eller artikelbaser, vil revisor kunne se om virksomheden tidligere har været omtalt for lyssky forretningsmetoder, har et dårligt ry, eller i øvrigt har været sat i forbindelse med besvigelser. Endvidere skal revisor i forbindelse med tiltrædelse hos en ny klient, tage kontakt til den tidligere revisor for at afklare, grunden til hans fratrædelse.⁷³ I forbindelse hermed vil revisor ligeledes blive bekendt med eventuelle besvigelser. Allerede i klientacceptfasen begynder revisors risikovurderingshandlingerne på baggrund af besvigelser at blive udført.

4.2 Forståelse af virksomheden

I forbindelse med revisors informationsindsamling til forståelse af virksomheden bør revisor ligeledes danne sig en forståelse af virksomhedens sundhed. Hvordan har branchen og markedet det, som virksomheden agerer på. Er virksomheden presset økonomisk, og i en decideret krise. Krisetegn hos en virksomhed er et advarselssignal om, at risikoen for at besvigelser kan forekomme er øget, og at virksomheden og den øverste ledelse kan føle sig presset eller fristet til at manipulere med regnskabet for at sikre virksomhedens overlevelse.

Regnskabsmanipulationen skal eksempelvis, hjælpe virksomheden til at vedligeholde eller øge de kreditter den har i pengeinstitutterne, eller sikre bonus til direktøren på trods af et dårligt resultat. I tilfælde af, at det kommer til revisors kendskab, at virksomheden er i krise, skal det skærpe revisors professionelle skepsis overfor det fremlagte regnskab, som revisor skal revidere og påføre en påtegning. Revisor skal her

---

⁷³ Revisorloven § 18, stk. 2

eventuelt udføre ekstra revisionshandlinger hvis han i risikovurderingen vurderer, at der er øget risiko for væsentlig fejlinformation i regnskabet som følge af besvigelser.

I forbindelse med informationsindsamlingen omkring virksomheden, vil det ligeledes være relevant for revisor, at foretage en søgning på nøglepersoner i regnskabsaflæggelsesprocessen. En søgning på internettet og eventuelt i artikelbaser kan ligeledes give revisor indblik i personerne bag regnskabet. Eksempelvis ville en søgning i forbindelse med tiltrædelse som revisor hos IT-factory, have gjort revisor opmærksom på, at Stein Bagger tidligere havde været direktør i forskellige virksomheder inden for bodybuilderbranchen og havde en del konkurser og tvangsopløsninger bag sig.⁷⁴ Denne information ville have skærpet revisors opmærksomhed på risikoen for besvigelser, grundet tidligere indikationer herpå hos nøglepersoner.

4.3 Virksomhedens interne kontroller og forretningsgangsbeskrivelser

Revisors indsigt i virksomhedens interne kontroller er vigtig, da velfungerende interne kontroller ofte forebygger og opdager besvigelser. Grunden til besvigelser bliver begået, er netop muligheden for at begå dem, grundet ledelsens omgåelse af kontrollerne, eller som følge af at de er mangelfulde eller svage. Finder revisor svagheder og mangler i de interne kontroller er det derfor vigtigt at rapportere forholdene til den øverste ledelse, således de kan handle herpå og indføre effektive interne kontroller, eftersom det er den øverste ledelses ansvar at etablere de fornødne procedurer for risikostyring og interne kontroller.⁷⁵

Eksempelvis bør revisor undersøge forhold omkring funktionsadskillelse mellem den eller de personer, der har adgang til selskabets bogholderi og likvide midler. Har bogholderen mulighed for at tage af kassen og samtidig dække over besvigelsen ved hjælp af falske posteringer i bogholderiet, vil risikoen være tilstede for der bliver begået besvigelser, samtidig med den kan være svær for revisor at identificere. Omvendt vil en effektiv funktionsadskillelse mindske muligheden for at begå besvigelser, eftersom bogholderen ved afstemning bør opdage hvis en person med adgang til de likvide beholdninger har begået besvigelser. Muligheden for at skjule besvigelsen vanskeliggøres herved.

Revisor bør endvidere sætte sig ind i virksomhedens forretningsgange. Er der svagheder heri, øger det ligeledes risikoen for besvigelser. Eksempelvis er det en svaghed, hvis personer der har ansvaret for bogholderiet, lønbogholderiet eller likvide midler, også består poståbningen. Eksempelvis kan en bogholder i denne situation efter lønopgørelse og lønindberetning foretage korrektioner i dataløn. I forbindelse med korrektionsbilaget kommer, vil hun som følge af at forestå poståbningen kunne skjule korrektionen, og ikke bogføre denne. Beløbet for korrektionen kan herefter overføres til egen konto. Har selskabet debitorer der foretager indbetalinger med checks, kan bogholderen ligeledes blive fristet til at tilbageholde indbetalingen og sætte checken ind på egen konto.

---

⁷⁴ Warming-Rasmussen et al.. 2012, s. 69

⁷⁵ Selskabsloven §115

4.4 Regnskabsanalyse

I forbindelse med revisor påbegynder revisionen, bør revisor foretage en overordnet regnskabsanalyse både af sammenhæng mellem de enkelte poster, eksempelvis dækningsgraden, bruttoavancen, samt foretage afvigelsesanalyse på de enkelte regnskabsposter i forhold til tidligere år og i forhold til ændringer i aktivitetsniveauet. Et fald i bruttoavancen kan indikere manglende omsætning, eller for højt vareforbrug, eksempelvis som følge af forkert lagerregulering af varer der ikke er omsat men fjernet, forkert klassifikation af omkostninger for at skjule uberettiget køb eller udgiftsførelse af debitorer som ikke har været til stede.

Omvendt hvis omsætningen er for høj som følge af indtægtsførelse af gæld eller fiktive salgsfakturaer. Analysen kan også blot indikere for revisor om der er mangler han bør være opmærksom på, som følge af normale fejl, eller om der er en naturlig forklaring herpå. En afvigelsesanalyse vil ligeledes indikere for revisor, om der er regnskabsposter som revisor skal være særlig opmærksom på under revisionen i tilfælde af betydelige fald eller stigninger, som kan indikere periodiseringsfejl eller uberettigede køb.

4.5 Bilagsrevision

I forbindelse med revisor udfører substansrevision, herunder bilagsrevision, bør revisor vurdere bilagets:⁷⁶

- Attestation
- Vurdering af formål (relevans)
- Originalitet (kontrol af originalt bilag og underbilag)
- Leveringsadresse
- Beløb
- Bilagets revisionsbevisstyrke

I forbindelse med bilagsrevisionen, bør revisor kontrollere hvorvidt en fra virksomhedens daglige eller øverste ledelse, eller en anden person som ledelsen har givet fuldmagt hertil, som en del af virksomhedens interne kontrol, har foretaget attestation af bilag i forbindelse med bogføringen. Attestationen kan eventuelt gælde for bilag over et vis beløb. Revisor kan herved kontrollere at bilaget er godkendt til betaling, og herigennem kontrol af bilagets gyldighed. I forbindelse med risikoen for besvigelser, kan attestationen ligeledes besværliggøre medarbejderes køb på selskabets regning uden ledelsens godkendelse, og heraf køb af varer til private formål. Attestationen udelukker dog ikke besvigelser, men mindsker risikoen.

I forbindelse med revisor vurderer bilaget og det tilhørende formål, vil revisor vurdere hvorvidt omkostningen har relevans for virksomheden, eller om købet indikerer et privat formål. Eksempelvis kan en direktør købe ind til den private husholdning, betale private omkostninger, eksempelvis til advokat

---

⁷⁶ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 74-76

eller flytning, eller han kan købe billetter eller rejser til sig selv og familien. Dette kan eksempelvis søges skjult under posten varekøb eller andre eksterne omkostninger.

Ved at revisor kontrollerer det originale bilag til underbilag, og sammenholder disse med afregningsbilag, kan han bl.a. opdage eventuelle forsøg på besvigelser, som følge af dokumentfalsk. Eksempelvis havde en bogholder ændret afregningsbilaget, således udbetalingsbeløbet ikke var 5.000 kr. som det originale, men 15.000 kr., eftersom bogholderen havde påført et ét-tal til beløbet. Eftersom udbetalingen var kontant, kunne bogholderen beholde 10.000 kr. uden mistanke.⁷⁷ Skulle betalingen foretages elektronisk, kunne bogholderen overføre til egen konto, hvorfra de oprindelige 5.000 kr. kunne betales til leverandøren.

Ved at kontrollere leveringsadressen, kan revisor afdække eventuelle private køb, hvor ejeren har købt varer i virksomhedens navn, men fået dem leveret til sin private adresse. Eksempel herpå, kunne være at en ejer eller direktør købte fyringsolie i virksomhedens navn, og fik påfyldt olien på sin private tank.

Revisor skal kontrollere, om det beløb som fremgår af fakturaen svarer til det bogførte beløb, og hvorvidt momsbehandlingen er korrekt. Eksempelvis kunne en bogholder bogføre et køb på 3.000 kr. men kun betale regningens pålydende på 2.000 kr., for herved at beholde 1.000 kr. til sig selv.

I forbindelse med bilagsrevisionen skal revisor ligeledes vurdere bilaget som revisionsbevis. Er bilaget et originalt bilag, eller en kopi, samt stammer bilaget fra en ekstern part, eller er bilaget internt udfærdiget. I forbindelse med revisors vurdering af risikoen for besvigelser, kan vurderingen have betydning for styrken af det revisionsbevis som revisor skal opnå. Har revisor identificeret risici for besvigelser samtidig med en del af virksomhedens bilag består af kopier, vil det være relevant for revisor at kontrollere bilagskopien til det originale. Eksempelvis kan en bogholder bogføre såvel originalen som kopien, hvor af beløbet af det ene bilag overføres til bogholderen. I forbindelse med bilaget er en kopi, kan der eksempelvis ved brug af computer ligeledes foretages rettelser i bilaget, som kan være svært at identificere for revisor. Her kan bl.a. rettes i beløb, dato, modtager, leveringsadresse etc. Eftersom informationsteknologi endvidere påvirker vores hverdag for at automatisere og effektivisere vores arbejde, har e-fakturaens indtræden desuden vanskeliggjort revisors mulighed for at kontrollere bilagets originalitet. I forbindelse med udskrift af fakturaen, har bogholderen eller andre personer mulighed for at manipulere fakturaen. Slettes mailen som fakturaen er sendt i efterfølgende, har revisor kun mulighed for at kontrollere originaliteten via bekræftelser fra leverandør.

Hvis bilaget som revisor har modtaget er internt udfærdiget, kan det også kun i begrænset grad give revisor en overbevisning om gyldigheden. Er bilaget et udbetalingsbilag hvor bogholderen selv har påført leverandør og beløb, kan det være hensigtsmæssigt for revisor at indhente ekstern bekræftelse på bilaget fra leverandøren. For at øge gyldigheden af bilaget / revisionsbeviset kan revisor ligeledes under revisionen indhente eksterne bekræftelser i form af engagementsforespørgsler fra virksomhedens bank,

---

⁷⁷ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 75

saldomeddelelser til debitorer og kreditorbekræftelser fra kreditorer. Endvidere bekræftelser på leasingkontrakter, advokatbrev, tingbogsoplysninger samt udskrift fra person- og bilbogen. Revisor bør dog altid vurdere posteringens/bilagets væsentlighed og risiko i forhold til den samlede revision, for at sikre at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation.

4.6 Gennemgang af efterposteringer

I forbindelse med revisionen, bør revisor gennemgå virksomhedens bogføring omkring statutidspunktet, for poster som virker usædvanlige af hensyn til art eller beløb, samt omsætnings, varekøbs og likvide konti. Eksempelvis kan en bogholder skjule uretmæssigt hævede beløb, ved at foretage indbetaling lige før status, og hæve et tilsvarende eller større beløb igen efter status. Revisor vil også kunne blive opmærksom på posteringer før status, som kort efter status er krediteret igen. Revisor bør derfor ligge stor vægt på at kontrollere korrekt periodisering af posteringer, både primo og ultimo i regnskabsåret, da der her er risiko for tilsigtede fejl.

4.7 Resultatopgørelsen

I forbindelse med revisors revision af resultatopgørelsen er der flere risici for hvor revisor kan støde på besvigelser. Risiciene på resultatopgørelsens poster kan for de væsentligste områder opdeles i varesalg, varekøb, andre eksterne omkostninger, løn. Disse vil blive gennemgået nærmere nedenfor med særlig henblik på besvigelser.

4.7.1 Varesalg

Når revisor reviderer varesalg er der såvel risiko for besvigelser indenfor regnskabsmanipulation som indenfor misbrug af aktiver. Inden for regnskabsmanipulation kan der forekomme fiktive indtægter/fakturaer, indtægtsført gæld samt omsætning kan være undladt medtaget. Med hensyn til misbrug af aktiver kan besvigelserne forekomme i form af falske rabatter (angiver rabatter og tager selv pengene), udstedelse af kreditnotaer efter varesalg (og tager selv pengene), udstedelse af salgsfaktura med privatkontonummer og udsteder efterfølgende kreditnota.⁷⁸

For at afdække ovennævnte besvigelsestyper, kan revisor bl.a. foretage revisionshandlinger som udsendelse af saldomeddelelser til debitor, foretage vugge-til-grav handlinger (og omvendt), foretage stikprøvevis kontrol af, at betingelser for rabat er opfyldt, foretage kreditnota kontrol samt anvende IT i revisionen, ved at udlæse poster, hvor modkonto ikke er debitorbogholderi. Endvidere teste interne kontroller, såsom funktionsadskillelse, leders godkendelse etc.

Når revisor udsender saldomeddelelser, er det mest hensigtsmæssigt for revisor at medsende et kontoudtog fra virksomhedens bogholderi. Debitoren kan herved sammenholde egne posteringer for køb og modtagne kreditnotaer med virksomhedens kontoudtog, samt forholde sig til åbentstående poster. I

---

⁷⁸ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 78

tilfælde heraf, vil revisor opdage, hvis en bogholder har tilbageholdt debitorindbetalinger mod udstedelse af kreditnota for det indbetalte beløb. Samtidig kan revisor blive opmærksom på fiktive fakturaer som fremgår som køb, som debitoren aldrig har foretaget, eller salg hvor der ikke er registreret en salgsfaktura på debitoren.

Vugge-til-grav analyser foretages ofte i forbindelse med revision af forretningsgange og interne kontroller. Her foretages gennemgang af varesalg fra ordre, via følgeseddel og faktura til debitorpostering og betaling. I forbindelse hermed vil revisor udover verificering af varesalget, få indblik i virksomhedens salgsproces og interne kontroller på området, og derigennem identificere områder med risici for fejlinformation som følge af besvigelser. Eksempelvis vil revisor kunne identificere om en person kan oprette salg, modtage betalingen og udstede kreditnota efterfølgende.

Revisor kan endvidere foretage stikprøvevis kontrol af afgivne rabatter, og om betingelserne er overholdt, således rabatten ikke er udbetalt til en sælger eller bogholder etc., og gennemgå udstedte kreditnotaer i året og efter status, til kontrol af hvorvidt ledelsen har godkendt krediteringen. Normalt udstedes kreditnotaer i forbindelse med fejlleverancer, returnerede varer, kundebonus, dekort etc. og til verificering heraf, kan revisor endvidere udskrive væsentlige kreditnotaer og bede ledelsen samt eventuel sælger om godkendelse heraf.

Debitor kan endvidere anvende IT i revisionen ved at udlæse varesalgsposteringer som ikke har modkonto i debitorbogholderiet. Herved vil han kunne identificere indtægtsført gæld, eller situationer hvor en kreditering ikke bogføres på debitor, men på moms-konto for man derigennem kan udbetale penge til sig selv.

4.7.2 Varekøb

Indenfor varekøb, kan typiske eksempler på besvigelser være misbrug af aktiver, hvor en rabat fra en leverandør ikke fremgår af regnskabet da rabatten er røget i egen lomme eller private omkostninger er bogført som eksempelvis varekøb for at skjule disse i mængden. Igennem revisionen af varekøb, kan revisor foretage analyser af rabatter og returvarer, herunder gennemgang af rabataftaler og stikprøvevis kontrol af at betingelser er opfyldt. Revisor kan også anvende IT i revisionen ved udlæsning af poster som ikke har modkonto i kreditorbogholderiet.

Ved gennemgang af bonusaftaler, vil revisor kunne identificere eventuelt ej bogførte rabatter, i tilfælde af f.eks. bogholderen har ført pengene uden om virksomheden og ind på egen konto. Revisor kan eventuelt søge eksternt bekræftelse fra leverandøren på hvorvidt beløb er udbetalt. Igennem anvendelse af IT i revisionen vil revisor identificere posteringer som er betalt direkte, eller modposteret f.eks. på moms-konti. Her vil en eventuel privat omkostning med høj sandsynlighed fremgå som debiteret på varekøb, og krediteret på virksomhedens bankkonto, eftersom besvigeren ikke vil ønske at køre omkostningen over kreditorbogholderiet.

4.7.3 Andre eksterne omkostninger

Indenfor andre eksterne omkostninger skal revisor bl.a. være opmærksom på misbrug af aktiver i form af private omkostninger bogført i virksomheden, arrangementer for forretningsforbindelser og familie med privat islæt, falske bilagstekster for at dække over regninger samt forfalskning af afregningsbilag. Revisionshandling som revisor kan udføre for at afdække eventuelle besvigelser kan være sandsynliggørelse af omkostninger, gennemgang af forsikringer, herunder om der er opsagt abonnemeter eller modtaget erstatninger, endvidere generel bilagskontrol hvor der forekomme afvigelse, eller udfaldsgivende tekster eller beløb i bogføringen.

Gennem sandsynliggørelse af omkostningerne, kan revisor foretage afvigelsesanalyse, og få ledelsen til at gennemgå og årsagsforklare afvigelse. I forbindelse hermed vil revisor kunne identificere større private køb der giver udslag på de enkelte omkostningskonti. Endvidere vil for mange perioder af eksempelvis elforbrug give afvigelse på kontoen, hvis eksempelvis bogholderen har bogført eget forbrug for et eller flere kvartaler. Via gennemgang af forsikringer og forespørgsel på opsagte abonnemeter eller modtagne erstatninger, kan revisor afdække, om eventuelle refusioner eller erstatninger er korrekt bogført i bogholderiet, eller om beløbene er ført udenom bogholderiet og udbetalt til en besviger.

Der er adskillige muligheder for at skjule besvigelser på området, og revisors mulighed for at afdække disse, kan føles som minimale. Revisor har dog planlagt sin revision således, at der er særligt fokus på de områder der i de indledende analyser har vist tegn på afvigelse og som er af væsentlig betydning for at regnskabet ikke indeholder fejlinformation.

4.7.4 Løn

Indenfor regnskabsposten løn, skal revisor eksempelvis være opmærksom på misbrug af aktiver i form af udbetaling af løn til fiktive medarbejdere, indbetaling af ekstra A-skat på personnummer, Indbetaling af ekstra pension på personnummer, udbetaling af ekstra løn, falsk timeregistrering samt overarbejde der udbetales i naturalier uden skat. Revisionshandling som revisor kan benytte sig af til afdækning her er afstemning af løn til lønoplysninger fra SKAT, afstemning af løn til ansættelseskontrakter, bekræftelse fra direktøren af ansatte der er udbetalt løn til, ledelsens godkendelse af lønudbetalinger, sammenholdelse af indberetningslister og personalelister samt sammenholdelse af timesedler med udbetalt overarbejde.⁷⁹

I forbindelse med afstemning af den bogførte løn til SKAT (e-indkomst), kan revisor eksempelvis kontrollere hvorvidt der er afvigelse mellem indberetninger og bogføringen. Ved at revisor afstemmer ansættelseskontrakter til bogholderiet kan revisor ligeledes identificere for meget udbetalt løn eller udbetaling af løn til fiktive medarbejdere der ikke ligger ansættelseskontrakt på. Ved at direktøren bekræfter de ansatte der har modtaget løn, også har været ansat i virksomheden, kan det ligeledes sikres der ikke udbetales løn til fiktive medarbejdere. Dette kan også i højgrad bekræftes ved intern kontrol i

---

⁷⁹ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 84

form af funktionsadskillelse mellem lønindberetter, bogholder og likvidfunktionen, med mindre der er sket en sammensværgelse.

Revisor kan ligeledes anmode ledelsen om at godkende bruttolønninger udbetalt i året, som eventuelt kan udføres som en intern kontrol ved hver lønudbetaling. Ved denne revisionshandling sikrer revisor at bogholderen ikke udbetaler højere bruttoløn til sig selv og eventuelt indbetaler difference mellem den højere og den normale bruttoløn på sin pensionsopsparing. Ved en sammenholdelse af indberetningslister og personalelister, vil revisor ligeledes opdage udbetaling af løn til fiktive medarbejdere. Her kan eksempelvis nævnes forhold hvor lønbogholderen opretter fiktive lønnumre med udbetaling til sig selv eller familiemedlemmer som indberettes til dataløn. Efter udbetalingen indberetter lønbogholderen lønanvisningerne som fejl og tilbagefører dem regnskabsmæssigt.

Ved stikprøvevist at sammenholde timesedler med udbetalt overarbejde, kan revisor identificere om overarbejde er udbetalt, eller om det er udbetalt i naturalier som værktøj eller varer fra lageret og efterfølgende registreret som svind. På denne måde kan virksomheden slippe for udbetaling af overarbejdstillæg mens medarbejderen slipper for moms på værktøj / varer samt spare i skat. Hvis en medarbejder har registreret overarbejde uden at få udbetalt løn herfor, bør revisor afdække dette ved ovennævnte revisionshandling.

Ovennævnte forhold beskriver nogle af de forhold revisor skal være opmærksom på i forbindelse med revisionen af resultatopgørelsen. Forholdene er dog langt fra udtømmende. I forbindelse med revisors revision af balancen er der ligeledes forhold som han skal være opmærksom på i forbindelse med besvigelser.

4.8 Balancen

I forbindelse med revisors revision af balancen er der ligeledes flere risici for hvor revisor kan støde på besvigelser. Risiciene på balancens poster kan for de væsentligste områder opdeles i Anlægsaktiver, varelager, igangværende arbejder for fremmed regning, tilgodehavender fra salg, likvide midler, kreditorer, moms.

4.8.1 Anlægsaktiver

Under revisionen af anlægsaktiver skal revisor være opmærksom på regnskabsmanipulation i forhold til ukorrekt op- eller nedskrivning af anlægsaktiver, aktiver indregnet uden reelt ejerskab, afskrevet for lidt eller for meget samt svind i straksafskrevne poster. Endvidere kan der forekomme misbrug af aktiver i form af driftsmidler købt til privat brug samt driftsmidler solgt til privat brug under markedsværdi. I forbindelse med revisionen kan revisor anvende revisionshandling i form af gennemgang af anlægsfortegnelse samt vurdering af straksafskrevne poster i regnskabet, kontrol af købsfakturaer, fysisk

kontrol, vurdering af op- og nedskrivninger, indhentning af bekræftelse af tilstedeværelse samt øvrig kontrol af ejerskab.⁸⁰

Ved en gennemgang af anlægsfortegnelser kan revisor kontrollere om den bogførte værdi af anlægsaktiver er korrekt. Er der søgt afskrevet for meget eller for lidt i regnskabsåret eller er der kontinuitet fra tidligere år og i henhold til anvendt regnskabspraksis. Manipulation med afskrivninger har ligeledes påvirkning på resultatet, hvorfor ledelsen kan have incitament til at manipulere hermed for at forbedre resultatet og løfte balancen, eller omvendt. I forbindelse med en gennemgang af straksafskrivninger, kan revisor ligeledes kontrollere om der straksafskrives for lidt i forhold til regnskabspraksis, eller om der er gemt svind under posten. Revisor kan herved kontrollere både regnskabsmanipulation samt misbrug af aktiver hvor der er taget aktiver til privat brug, eller om de straksafskrevne aktiver er til stede i virksomheden, såsom printere, computere etc. som er attraktive til privat forbrug. Her vil en fysisk kontrol dog også være nødvendig.

Revisor kan ligeledes foretage fysisk kontrol i forbindelse med om anlægsaktiverne eksisterer. F.eks. bygninger, biler, maskiner, edb, litografier etc. Specielt med hensyn til litografier, har der ofte været forhold hvor en direktør / virksomhedsejer har købt malerier i virksomheden, men som han har haft i hjemmet. Revisor skal i forbindelse med revisionen af anlægsaktiverne ligeledes vurdere, om der har været opskrivninger på anlægsaktiver, eller om der skal foretages nedskrivning. Har virksomheden ændret regnskabspraksis fra kostpris til dagsværdi fordi det giver et mere retvisende billede eller for at foretage regnskabsmanipulation ved at øge aktiverne og egenkapitalen.

Hvis virksomheden har anlægsaktiver stående hos kunder for at kunne afsætte produkter, kan revisor indhente bekræftelse fra såvel ledelsen, som hos kunden for bekræftelse af tilstedeværelsen, og sikre der ikke er optaget fiktive anlægsaktiver i balancen, endvidere kan revisor indhente tingbogsudskrift samt udskrift fra person- og bilbogen til kontrol af virksomhedens ejerskab af anlægsaktiverne. Gennemgang af bestyrelses og direktionmøder kan ligeledes give revisor indblik i investeringer og leasingarrangementer.

4.8.2 Varelager

På varelagerposten skal revisor eksempelvis have opmærksomhed på regnskabsmanipulation i form af op- eller nedskrivninger på varelageret, indregning af fiktivt varelager, varelagre, der er fiktivt udlejet, og med hensyn til misbrug af aktiver, hvorvidt ansatte stjæler færdigvarer eller råvarer. Til afdækning heraf, kan revisor anvende revisionshandling som fysisk lagerkontrol, optælling af beholdninger tæt på årsafslutning samt udvidelse af kontrol ved mange afvigelse samt observation af lageroptællinger på ikke forud anmeldte lokaliteter. Vurdering af baggrunden for op eller nedskrivninger, herunder at efterspørge et revisionsbevis for ukurans nedskrivninger. Endvidere gennemgang af svind og afstemning af lejekontrakter.⁸¹

---

⁸⁰ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 89

⁸¹ Warming-Rasmussen et al. 2013, s. 91

Revisor skal foretage fysisk lagerkontrol i virksomheder med et væsentligt varelager, for at opnå et stærkt revisionsbevis for varelagerets fysiske tilstedeværelse, således der ikke er optaget fiktive lagervarer i regnskabet. Såfremt der er mange afvigelser, skal kontrollen udvides, eller revisor skal forespørge en ny optællingsliste. Har virksomheden flere lokaliteter, kan revisor uanmeldt troppe op og observere optællingen til at forebygge snyd og få overbevisning om lageroptællingen foregår på behørig vis. Har virksomheden foretaget opskrivninger på varelageret, skal revisor gennemgå baggrunden for værdiansættelsen og i forbindelse med nedskrivninger for ukurans, skal revisor ligeledes vurdere om der forefindes ukurante varer, samt om der skal foretages yderligere nedskrivninger.

Revisor kan ligeledes gennemgå svind i forbindelse med revisionen, og vurdere om svindet skyldes normale forhold, eller grundet besvigelser, eventuelt som lønudbetaling eller tyveri. Er svindet normalt for branchen hvor varer evt. har kort holdbarhed, eller er der privat forbrug indblandet / tyveri til videresalg.

Har virksomheden lagervarer der udlejes, eksempelvis en bilforhandler med lånebiler, skal revisor gennemgå lejeaftaler til kontrol af optagede lånebiler som er udlejet og optaget på lagerlisten ikke er fiktive, og omvendt for at kontrollere alle udlejningsbiler er med på listen.

4.8.3 Igangværende arbejder for fremmed regning

I forbindelse med igangværende arbejder for fremmed regning (IVA), skal revisor være opmærksom på risikoen for regnskabsmanipulation i forbindelse med indregning af fiktive IVA, indregning af IVA med for høj færdiggørelsesgrad samt manglende indregning af IVA. Til kontrol heraf, kan revisor anvende revisionshandlinger som fysisk kontrol til, vurdering af færdiggørelsesgrad, gennemgang af byggemødereferater til vurdering af færdiggørelsesgrad, kontrol af sagsstyring, herunder omkostningskontrol, gennemgang af kontrakter samt gennemgang af arbejdssedler, fakturering etc. i efterfølgende periode.⁸²

Ved at foretage fysisk kontrol, kan revisor vurdere færdiggørelsesgraden således værdien bliver fastsat korrekt. Vedrører revisionen en entreprenør der opfører en ejendom og har opgjort færdiggørelsesgraden til 90 % men det kun er soklen der står færdig, vil revisor afdække denne fejlinformation ved fysisk kontrol. Foreligger der byggemødereferater, kan revisor ligeledes ofte kunne finde informationer om færdiggørelsesgrad for projektet heri, da virksomheden og den endelig ejer af projektet vil have deltaget heri og drøftet forholdet. Revisor er dog ikke fagmand på området, og må derfor ofte tilkalde eksperter for at sandsynliggøre sådanne færdiggørelsesgrader.

Ved kontrol af sagsstyring, kan revisor påse, at det kun er omkostninger vedrørende projektet der påføres projektet. Ligeledes kan revisor kontrollere der bliver udarbejdet korrekte opgørelser over det forbrugte materiale samt arbejdstimer på projektet. Herudover kan revisor sammenholde de forbrugte omkostninger, med kontrakter og forkalkulationer til opgørelse af færdiggørelsesgraden og til at påse IVA

---

⁸² Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 94

er optaget til den korrekte værdi i balancen. Ved gennemgang af kontrakter kan revisor ligeledes kontrollere den aftalte pris, og at det forventede leveringstidspunkt stemmer overens med det oplyste i projektet, således det er optaget korrekt i regnskabet.

Ved gennemgang af arbejdsedler, fakturering etc. i den efterfølgende periode, kan revisor kontrollere tilstedeværelsen og værdiansættelsen af IVA. Er der påløbet de forventede omkostninger efter status, og er projektet faktureret efter forventningerne. Er projektet optaget med en færdiggørelsesgrad på 50 % i forbindelse med årsafslutnings revisionen, men 90 % af omkostningerne påløber efter status, er det en indikation på at projektet er optaget til en for høj værdi i regnskabet, hvorfor revisor har mulighed for at reagere herpå.

Også på dette område kan virksomhedens interne kontroller være med til at mindske revisors øvrige revisionshandlinger, hvis kontrollerne er effektive. Dette kan være funktionsadskillelse, målstyring, ledelsens eller den projektansvarliges godkendelse af omkostninger mv.

4.8.4 Tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser

I forbindelse med revisionen af tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser skal revisor eksempelvis være opmærksom på regnskabsmanipulation i form af fiktive debitorer samt ukorrekt hensættelse til tab på debitorer. Af hensyn til misbrug af aktiver skal han ligeledes være opmærksom på fiktive debitorer, gamle debitorsaldi, debitorer der tidligere er afskrevet, herunder dividende fra konkursboer. Ved revisionen af tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser kan revisor anvende revisionshandlinger som udsendelse af saldomeddelelser med kontoudtog, undersøgelse af indbetalinger fra debitorer der tidligere har været afskrevet, underlige debitorer i debitor kartoteket, aldersfordelingen af debitorerne, gennemgang af hensættelse til tab og konstaterede tab på debitorer, kontrol af indbetalinger i efterfølgende periode.⁸³

Ved at udsende saldomeddelelser kan revisor opnå debitorens svar på om han er enig i den åbenstående saldo samt eventuelt de bevægelser der fremgår af et medsendt kontoudtog. Har en bogholder eksempelvis tilbageholdt indbetalinger og krediteret beløbet på debitoren, kan en debitor reagere på dette, ved at meddele fakturaen er betalt og ikke krediteret. Endvidere om der er åben saldo der er betalt eller ikke er modtaget varer for.

Ved at gennemgå indbetalinger fra tidligere afskrevet debitorer, kan revisor i forbindelse med eventuel dividende, kontrollere om dividenden er indtægtsført, eller kørt udenom bogholderiet og overført til bogholderens konto. Ligeledes kan han kontrollere om meddelte indbetalinger indtægtsføres korrekt, eller om disse ligeledes køres uden om bogholderiet, og det hensatte beløb tabsføres som realiseret. I forbindelse med kontrol af indbetalinger, kan revisor ligeledes kontrollere indbetalinger efter status, for at sikre at debitorerne reelt også har været tilgodehavende på statustidspunktet, og at de er opført til den korrekte værdi.

---

⁸³ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 96

Ved gennemgang af underlige debitorer der virker mistænkelige eksempelvis grundet kontonummer eller navn, kan revisor gennemgå disse og eventuelt søge ekstern bekræftelse på deres eksistens (regnskaber, internettet etc.). Eksempelvis kan ledelsen der ønsker at forbedre omsætningen og derved begå regnskabsmanipulation, oprette fiktive debitorer og modpostere disse på omsætningen. Revisor bør ligeledes gennemgå debitorernes aldersfordeling sammen med ledelsen. Dette skal sikre, at debitorerne reelt er til stede og vedrører salg, samt til kontrol af om eksempelvis bogholderen har tilbageholdt indbetalinger således debitorsaldi ikke er udlignet. Yderligere handlinger hvis der mangler forklaring på ældre saldi, kan være udsendelse af saldomeddelelser til bekræftelse af saldo fra debitoren.

Revisor bør ligeledes gennemgå dokumentation for hensættelser til tab samt konstaterede tab i året. Dokumentationen kunne eksempelvis være skrivelser fra advokat, om at debitoren er erklæret konkurs, eller at beløbet forgæves er forsøgt inddrevet via inkassobureau. Ligeledes kan advokatbrev fra konkursbo bekræfte et tab på en debitor, herunder om der har været udbetalt dividende.

Igen her kan interne kontroller også mindske risikoen for besvigelser, eksempelvis via funktionsadskillelse mellem sælger, bogholderi og likvidfunktionen. Endvidere via ledelsens godkendelse og gennemgang af debitorsaldoliste, eksempelvis hver måned.

4.8.5 Likvider

I forbindelse med revisionen af likvide midler, skal revisor bl.a. være opmærksom på forfalskning af underskrift på checks, indsat på egen bankkonto, betaling af private regninger med virksomhedens midler, og tyveri fra kontantbeholdninger. For at afdække risici indenfor likvider, kan revisor foretage revisionshandling som, uanmeldt beholdningseftersyn på uventede datoer, indhente engagementsforespørgsel direkte fra banken, kontrollere betalinger foretaget med checks, kontrollere valutaomregning samt foretage grav-til-vugge revision.⁸⁴

Ved revisionen af likvider, er beholdningseftersynet en af de mest effektive revisionshandling revisor kan foretage, såfremt virksomheden har en væsentlig kasse- eller likvidbeholdning. I virksomheder som er holdingselskaber er beholdningseftersyn ofte irrelevante i forbindelse med indhentning af revisionsbevis. Beholdningseftersynet er specielt effektivt til indhentning af revisionsbevis i virksomheder hvor der er manglende funktionsadskillelse eller personsammenfald på centrale områder, f.eks. kassefunktion, disponeringsberettigede til netbank og bogholderi. I væsentlighedsbetragtningen skal revisor dog, bl.a. vurdere om der kan være begået besvigelser via likvidbeholdninger, selvom denne kun udgør et uvæsentligt beløb. Der kan have været overført betydelige beløb i året, selvom beholdningen falder under væsentlighedsgrænsen på statustidspunktet.

Beholdningseftersynet har til funktion at vise, om registreringerne sker, som de skal samt om der er betryggende forretningsgange på likvidområdet, specielt i selskaber med svage eller ingen interne

---

⁸⁴ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 99

kontroller. Herudover er beholdningseftersynet med til at vurdere, om selskabets bogholderi løbende er ajourført og afstemt, hvilket også hjælper revisor i sine videre overvejelser omkring statusrevisionens udførelse, ud fra revisors professionelle dømmekraft og skepsis.

Ved at revisor sender engagementsforespørgsler direkte til banken, opnår revisor et stærkt revisionsbevis fra tredjemand, eftersom beviset er eksternt, og bankforbindelsen er uafhængig fra virksomheden. En sådan engagementsoversigt har ikke været omkring f.eks. virksomhedens bogholder, som derfor ikke har haft mulighed for at manipulere eller forfalske engagementsoversigten, som der ligeledes er risiko for i forbindelse med revisor baserer hans revisionsbevis på kontoudskrifter, eller kopi af årsopgørelser modtaget fra virksomheden.

Revisor bør være ekstra opmærksom på eventuelle betalinger foretaget med checks. Checks er yderst anvendelige til at betale private omkostninger med, eller til at forfalske for derigennem at indsætte penge på egen bankkonto. Får revisor formodning om at checks kan være forfalskede, skal han ligeledes foretage yderligere revisionshandlinger for at sikre sig checkens ægthed⁸⁵, eksempelvis via inddragelse af ekspert til vurdering heraf.

Revisor bør ligeledes kontrollere, om beholdningerne i udenlandsk valuta er optaget til den korrekte kurs, samt behandlingen af kursreguleringerne. I forbindelse med udenlandske indbetalinger, kan bogholderen bogføre en højere kursregulering end den reelt har været, for derefter at overføre differencen til egen konto. Kontrollen vil ofte blive udført stikprøvevist.

Revisor kan undersøge ind- og udbetalinger på bankkontoen fra grav-til-vugge og i den forbindelse kontrollere hvor indbetalinger kommer fra, og til hvilke konti der sker udbetaling. Ofte foretages disse handlinger i forbindelse med revisionen af forretningsgangene og interne kontroller, men kan også bruges i virksomheder hvor disse kun er uformelle og svage. Ved stikprøvevist at kontrollere hvor indbetalingerne kommer fra, vil revisor identificere, hvis forskellige debitorer kommer fra den samme konto. Dette kan være tilfældet, hvor bogholderen modtager indbetalinger på egen konto og beholder for at tilegne sig/spare renter, for efter en periode at overføre pengene til virksomheden igen. Ved at kontrollere udbetalingerne, kan revisor ligeledes identificere hvis der er afvigelse i kontonummer for en kreditor der foretages flere betalinger til, eller hvis der er sammenfald i kontonummer på forskellige varekreditorer/omkostningskreditorer.

4.8.6 Kreditorer

I forbindelse med revisionen af kreditorer, skal revisor bl.a. have fokus på regnskabsmanipulation i form af, om kreditor er angivet som betalt, selvom de stadig er skyldige, kreditorer ikke er medtaget, om udenlandske kreditorer er medtaget til forkert kurs. Revisionshandlinger revisor kan anvende er,

---

⁸⁵ Jf. ISA 240, afsnit 13, skal revisor foretage yderligere undersøgelser, hvis forhold identificeret under revisionen for revisor til at antage, at et dokument kan være uægte, eller at vilkår i et dokument kan være blevet ændret, uden at dette er oplyst til revisor.

udsendelse af kreditorsaldobekræftelser med kontoudtog, afstemning af modtagne kreditorkontoudtog pr. statusdagen, kontrollere betalinger efter status, kontrollere bilag omkring status med henblik på periodeforskydning, sammenholde adresser på leverandører og medarbejderkartotek for eventuelle sammenfald, kontrollere om bankkontonummer for overførsel og kreditorkontonummer stemmer overens, kontrollere valutaomregningen.⁸⁶

Ved udsendelse af kreditorsaldobekræftelser, kan revisor sikre fuldstændigheden og tilstedeværelsen af kreditorer på kreditorlisten. I forbindelse hermed kan kreditoren bekræfte, om han er enig i de registreringer af køb og betalinger som fremgår i virksomhedens bogholderi, og om han er enig i saldoen. Eksempelvis hvis en kreditor har udsendt en kreditnota, som ikke er bogført men bogført som betalt i virksomhedens bogholderi, hvor bogholderen har overført beløbet til egen konto. Her ville kreditoren have mulighed for at reagere på forholdet, således revisor ville blive opmærksom på en eventuel besvigelse. Et alternativ hertil er, at afstemme modtagne kreditorkontoudtog modtaget for statusdagen. Der er dog risiko for kontoudtoget kan være manipuleret, eller kontoudtog fra kreditorer hvor der er begået besvigelser på, er kasseret og ikke fremgår i mængden af kreditorkontoudtog. Revisor kan dog selv rekvirere / få tilsendt kontoudtog direkte fra kreditor, hvis revisor vurderer det for væsentligt og ud fra sin professionelle skepsis og dømmekraft vurderer der foreligger en besvigelsesrisiko.

Revisor kan kontrollere betalinger af kreditorer foretaget efter status. Bl.a. til kontrol af om fiktive kreditorer bliver krediteret efter status, eller for at kontrollere om der betales kreditorsaldi der ikke fremgår af kreditorlisten på statusdagen, uden et tilsvarende køb efter status. Revisors gennemgang af varekøb omkring status, kan give revisor bevis for der ikke er sket periodeforskydning af køb, således der er taget for meget eller for lidt køb med i regnskabsåret. Har virksomheden et dårligt resultat, kan de have incitament til at skyde nogle af omkostningerne til den efterfølgende periode og derigennem forbedre resultatet for indeværende regnskabsår.

Revisor kan sammenholde adresser på leverandører og medarbejdere, bl.a. til kontrol af varekøb mellem interesseforbundne parter og medarbejdere. Handler virksomheden med en leverandør som ejes af eksempelvis indkøberen, virksomhedsejeren, konen af indkøberen eller virksomhedsejeren, vil der være risiko for at virksomheden køber ind til priser over markedsniveau, for at kanalisere overskud til det andet selskab.

Ved at sammenholde kontonumre for betalinger med kreditors kontonummer, kan revisor kontrollere der ikke sker overførsler til bogholderens egen konto. Eksempelvis kan en kreditor have givet dekort på varekøb, som bogholderen ikke bogfører. Fakturaen bogføres til det fulde beløb, hvorefter dekorten overføres til bogholderens egen konto. Revisor skal også kontrollere om udenlandske kreditorer er omregnet til statusdagens kurs. Eksempelvis kan en kursstigning i valuta betyde, at udenlandske kreditorer

---

⁸⁶ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 103

er optaget til en for lav kurs og der derved mangler en kursregulering som har negativ påvirkning på resultatet.

Indenfor kreditor området kan interne kontroller ligeledes hjælpe revisor til at minimere ovenstående risici. Her kan nævnes funktionsadskillelse mellem indkøb, lager, bogholderi samt likvidfunktion. Endvidere kan ledelsens godkendelse af købsfakturaer samt månedlig gennemgang af kreditorlister mindske nogle af de risici der foreligger for besvigelser.

4.8.7 Moms

I forbindelse med revisionen af moms skal revisor bl.a. være opmærksom på regnskabsmanipulation som følge af bogføring af indgående moms for at dække over bedrageri samt misbrug af aktiver i form af ændring i momsangivelsen. Revisor kan benytte revisionshandlinger som sandsynliggørelse eller afstemning af moms, afstemning af momstilsvar med faktiske indberetninger samt anvendelse af IT i revisionen gennem udlæsning af poster, hvor modkonto ikke er debitor- eller kreditorbogholderi.⁸⁷

Revisor bør som led i god revisionsskik, udarbejde en sandsynliggørelse af momsen, også på trods af at revisor har modtaget en momsafstemning fra virksomheden. Eksempelvis kan ledelsen foretage regnskabsmanipulation ved at kreditere varesalg og debitere på indgående moms, og derefter for at dække over besvigelsen udarbejde en forfalsket momsafstemning. Gennemgår revisor ikke momsafstemningen, eller sandsynliggør denne, vil han ikke umiddelbart opdage besvigelsen. I forbindelse med en sandsynliggørelse ikke er tilstrækkelig, kan revisor blive nødt til at udarbejde en egentlig afstemning af momsen for at opnå overbevisning om dens oprigtighed.

Revisor bør foretage afstemning mellem den udarbejdede momsafstemning/-sandsynliggørelse og momstilsvar der er indberettet til skat. I forbindelse med en virksomhed er presset på likviditeten, kan ledelsen have incitament til at ændre i momsangivelsen så de kan få moms tilbage fra SKAT, fremfor at skulle betale. Endvidere kan en bogholder ændre i angivelsen for derigennem at overføre det der er for meget modtaget i momsafregningen til egen konto.

Revisor kan endvidere anvende IT i revision, og derigennem udlæse momsposter, hvor modkontoen ikke er debitor- eller kreditor bogholderiet. Herved vil revisor kunne identificere de manuelle poster der er på momskontiene, og undersøge disse for uregelmæssigheder, da det ofte vil være her blandt besvigelserne er gemt.

4.9 Opsummering

For at revisor er i stand til at opdage besvigelser i regnskabet, skal han have en vis indsigt i hvilke former for besvigelser der kan begås, hvordan og hvorfor de begås samt have en forståelse for mekanismerne bag besvigelser. I forbindelse hermed, kan revisor gennemgå en række indledende handlinger i forbindelse

---

⁸⁷ Warming-Rasmussen et al. 2012, s. 105

med klientaccepten og informationsindsamlingen omkring virksomheden, for allerede tidligt i klientforholdet at identificere eventuelle informationer der kan indikere øget risiko for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Disse kan være informationer fra tidligere revisor vedrørende hans fratrædelse, men også informationer fra tidligere regnskaber, nyhedsmedier, Internettet etc. der kan indikere forhold i virksomhedens eller personers adfærd, som indikerer risiko herfor.

I forbindelse med revisionen er der ligeledes generelle forhold som revisor kan være opmærksom på. Revisors indsigt i virksomhedens interne kontroller er vigtig, da velfungerende interne kontroller ofte forebygger og opdager besvigelser. En væsentlig grund til besvigelser bliver begået, er netop "muligheden" for at begå dem. Muligheden er et resultat af ledelsens omgåelse af kontrollerne, eller som følge af de er mangelfulde eller svage. Finder revisor svagheder og mangler i de interne kontroller er det derfor vigtigt at rapportere forholdene til den øverste ledelse, således de kan handle herpå og indføre effektive interne kontroller, eftersom det er den øverste ledelses ansvar at etablere de fornødne procedurer for risikostyring og interne kontroller.

I forbindelse med revisor påbegynder revisionen, bør revisor foretaget en overordnet regnskabsanalyse både af sammenhæng mellem de enkelte poster, eksempelvis dækningsgraden, bruttoavancen, samt foretage afvigelsesanalyse der kan indikere afvigelser eller uregelmæssigheder, der kan skyldes besvigelser.

Der er generelt flere poster i regnskabet hvor revisor skal være opmærksom på øget risiko for besvigelser. I resultatopgørelsen drejer det sig om varesalg, varekøb, andre eksterne omkostninger og lønposterne. I balancen drejer det sig om anlægsaktiver, varelager, igangværende arbejder for fremmed regning, tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser, likvider, kreditorer samt momsposterne.

Eksempelvis udgør varesalg en risiko for besvigelser indenfor såvel regnskabsmanipulation som indenfor misbrug af aktiver, i form af fiktive indtægter/fakturaer, indtægtsført gæld, omsætning der kan være undladt medtaget, falske rabatter, udstedelse af kreditnotaer efter varesalg etc. Risici som kan afdækkes via revisionshandling som udsendelse af saldomeddelelser til debitor, vugge til grav handlinger samt andre stikprøve kontroller af underliggende dokumenter til transaktionerne. I forbindelse med at ISA 240 pålægger revisor at have en forhåndsantagelse om der er besvigelserisici forbundet med indregning af indtægter, er specielt varesalg/omsætning et af de områder revisor skal have særlig skepsis overfor.

I forbindelse med ovennævnte forhåndsantagelse er væsentlige områder ligeledes varelager, igangværende arbejder for fremmed regning samt tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser, hvor fiktive poster, opskrivninger/manglende nedskrivninger samt endvidere optimistiske regnskabsmæssige skøn kan være medvirkende faktorer til et forbedret resultat via regnskabsmanipulation. Varelager samt tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser, er ligeledes væsentlige poster når revisor skal afdække besvigelser i form af misbrug af aktiver, da det ligeledes er her medarbejdere vil foretage tyveri af varer

eller eksempelvis skjule tilbageholdte indbetalinger fra debitorer eller undlade at bogføre modtagne rabatter eller modtagne dividender fra afskrevne debitorer.

Virksomhedens likvide midler er et væsentligt område, hvor revisor skal have ekstra skepsis og fokus på. Når der forekommer misbrug af aktiver, sker det ofte via virksomhedens kontantkasse eller bankkonto. Besvigelserne omfatter misbrug af checks, betaling af private regninger, tyveri af kontanter, samt i øvrigt overførsler fra bankkontoen til egen konto. Ved revisionen af likvider, er beholdningseftersynet, en af de mest effektive revisionshandlingere revisor kan foretage, såfremt virksomheden har en væsentlig kasse- eller likvidbeholdning. Beholdningseftersynet har til funktion at vise, om registreringerne sker, som de skal samt om der er betryggende forretningsgange på likvidområdet, specielt i selskaber med svage eller ingen interne kontroller. Herudover er beholdningseftersynet med til at vurdere, om selskabets bogholderi løbende er ajourført og afstemt eller om der forekommer differencer, der kan være et resultat af besvigelser.

Udover ovennævnte er der ligeledes en del risici for de øvrige poster, hvor revisor ligeledes kan planlægge og udføre handlinger, der kan minimere risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af fejl eller besvigelser. Antallet og omfanget af revisors revisionshandlingere skal dog baseres og udformes ud fra revisors professionelle dømmekraft og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation i forbindelse med risikovurderingshandlingerne. Revisionshandlingerne vil endvidere være et resultat af tilstedeværelsen og effektiviteten af virksomhedens interne kontroller samt funktionsadskillelse, da en effektiv adskillelse mellem bl.a. salgsafdeling, indkøbsafdeling, bogholderi samt adgang til likvide konti og kasse, vil mindske risikoen for de nævnte besvigelsetyper, og derved have betydning for revisors planlægning og udførelse af revisionen.

Kapitel 5 - Særlige overvejelser omkring nærtstående parter

Et særligt fokusområde, som revisor skal være opmærksom på i forbindelse med revisionen, er virksomhedens nærtstående parter. Nærtståendes mulighed for at påvirke og styre virksomhedens handlinger og art af transaktioner, gør området til et særligt risikofyldt område, som stiller særlige krav til revisors skepsis og professionel dømmekraft. Nærværende kapitel vil klarlægge hvad nærtstående parter er, samt hvilke revisionsmæssige risici revisor skal være opmærksom på, for at sikre at årsregnskabet udviser et retvisende billede af selskabets aktiver og passiver, finansielle stilling samt resultat.

5.1 Definition

I forbindelse med forståelsen af hvad en nærtstående part er, kan der tages udgangspunkt i ISA 550 omkring nærtstående parter. Her defineres en nærtstående part, som:⁸⁸

- 1) En person eller anden virksomhed, der direkte eller indirekte gennem et eller flere mellemlid har kontrol over eller betydelig indflydelse på den regnskabsaflæggende virksomhed.
- 2) En anden virksomhed, som den regnskabsaflæggende virksomhed direkte eller indirekte gennem et eller flere mellemlid har kontrol over eller betydelig indflydelse på, eller
- 3) En anden virksomhed, der er underlagt fælles kontrol med den regnskabsaflæggende virksomhed på baggrund af:
  - a. Fælles kontrollerende ejerskab
  - b. Ejere, der er nære familiemedlemmer, eller
  - c. Fælles nøglepersoner i den daglige ledelse.

Nærtstående parter kan, som det fremgår ud fra definitionen, derfor fremkomme i mange skikkelser, og både være fysiske og juridiske personer. Ofte ses nærtstående parter i led med en direkte forbindelse med bestemmende indflydelse fra en moder- eller overfor en dattervirksomhed. I disse tilfælde vil virksomheden, via ejerskab, have bestemmende indflydelse til at kontrollere virksomhedens beslutninger og økonomiske dispositioner. Nærtstående parter kan ligeledes forekomme i forbindelse med en moder der har bestemmende indflydelse over to dattervirksomheder, som gør dattervirksomhederne nærtstående via koncernforbindelse.

To vigtige begreber som går igen i definitionen er kontrol og bestemmende indflydelse, herunder med henblik på virksomhedens finansielle og driftsmæssige beslutninger. I forbindelse med en person eller virksomhed besidder mere end 50% af selskabskapitalen, er det ikke ensbetydende med personen eller virksomheden har bestemmende indflydelse og kontrol over selskabet. Bestemmende indflydelse kræver ikke direkte ejerskab over mere end 50% af selskabskapitalen, men derimod kontrol over halvdelen af

---

⁸⁸ ISA 550, afsnit 10

stemmerettighederne i en virksomhed. Oftest ses den bestemmende indflydelse dog i forbindelse med ejerskab af over 50 % af selskabskapitalen, men den kan også forekomme i forbindelse med virksomheden eller kapitalejeren har opnået den i kraft af aftaler med andre investorer, beføjelser i henhold til vedtægter eller anden aftale til at styre de finansielle og driftsmæssige forhold eller ved at have beføjelser til at udpege eller afsætte flertallet af medlemmerne i det øverste ledelsesorgan i virksomheden.⁸⁹ Ligeledes kan bestemmende indflydelse forekomme, i forbindelse med et selskab besidder stemmeberettigede A-aktier og øvrige kapitalejere kun besidder B-aktier uden stemmeberettigelse.

Nærtstående parter kan også være i form af fysiske personer, herunder en person der har bestemmende indflydelse i to uafhængige virksomheder, som ikke er koncernforbundne. Ligeledes kan ægtefæller, børn, personsammenfald i forbindelse med fælles nøglepersoner i to virksomheder medføre der opstår et forhold med nærtstående parter, hvor der kan være incitament til at flytte økonomiske fordele fra den ene virksomhed til den anden. Disse forhold kan ofte være vanskelige for revisor at opdage, specielt da revisor ofte ikke har indblik i kapitalejernes/nøglepersonernes privatøkonomi og personlige forhold. Eksempelvis kan en kapitalejer/nøgleperson i en virksomhed have incitament til at overføre aktiver eller likvider til en ægtefælles virksomhed, eller anden virksomhed han ejer, for at opnå økonomiske fordele herved.

Tilstedeværelsen af nærtstående parter er dog ikke ensbetydende med der bliver lavet besvigelser i virksomheden og der derved forekommer væsentlig fejlinformation i regnskabsaflæggelsen. Mange transaktioner mellem nærtstående parter sker som et naturligt led i virksomhedernes daglige drift, hvor en virksomhed fungerer som leverandør til en anden virksomhed, eller der på anden måde er samhandel herimellem. Det kan også være låneforhold som er opstået som en naturlig del af den daglige drift. Ofte medfører disse daglige transaktioner ikke en øget risiko for væsentlig fejlinformation i regnskabet, i forhold til situationer hvor transaktionerne er foretaget mellem to uafhængige parter. Men grundet den øgede mulighed og risiko som tilstedeværelsen af nærtstående parter medfører, stiller forholdet krav til revisors skepsis og professionelle dømmekraft.

Transaktioner mellem nærtstående parter kan defineres som en overdragelse af ressourcer eller forpligtelser mellem nærtstående parter, uanset om der sker betaling.⁹⁰ I forbindelse med revisors revision af et selskab er der en række transaktioner, han skal være særligt opmærksom på, i tilfælde af de er foregået mellem nærtstående parter. Nedenfor er givet nogle eksempler herpå.

Et typisk eksempel er i forbindelse med køb og salg af varer og tjenesteydelser imellem nærtstående parter. Som hovedregel skal disse foregå på markedsmæssige vilkår, men i forbindelse med handlen er foregået mellem nærtstående parter kan der være risiko for manipulation af salgsprisen for at flytte

---

⁸⁹ Selskabsloven §7

⁹⁰ Revision & Regnskabsvæsen - nr. 9 - 1997, s. 1

indtægter, f.eks. over landegrænser til lavt beskattede lande, eller på anden måde flytte profit mellem selskaber der eksempelvis ikke er koncernforbundet, men under indflydelse af den samme fysiske eller juridiske person. Ligeledes kan betalingsbetingelser eller leveringsbetingelser være foretaget med fordel for det ene selskab.

I forbindelse med koncerndannelser, faktureres der ofte management fee fra en administrerende moder til datterselskaber, eller mellem nærtstående parter som ikke er koncernforbundet. Management fee skal modsvare den faktiske omkostning afholdt i koncernen som efterfølgende fordeles på de administreret selskaber. Denne fordeling vil sjældent være sammenlignelig mellem koncerner, da fordelingsnøglen er lavet efter ledelsens skøn ud fra en bagvedliggende hensigt, som kan være forskydning af omkostninger eller blot et forsøg på at fordele omkostninger ligeligt, eksempelvis i forhold til omsætning. Denne fordelingsmetode vil dog sjældent modsvare et markedsniveau da omsætning og administration ikke altid følges sammenligneligt, og svare til den omkostning det administrerede selskab ville afholde hvis man havde egen administration.

Mellemregninger og lån mellem nærtstående parter ses også ofte varierer fra markedsmæssige vilkår. Mellemregninger sidestilles med kassekreditter i pengeinstitutter, hvor markedsvilkår betragtes som værende den betalte rente og afdragsprofil for en sådan kassekredit, mens lån sidestilles med eksempelvis realkreditlån, hvor en længere tilbagebetalingstid vil medføre en højere rente, som markedet ser ud p.t. Revisor skal i forbindelse hermed være opmærksom på om mellemregninger og lån overhovedet renteberegnes, og om renten er på markedsvilkår eller særligt fordelagtig for en af parterne.

Ovenstående er dog kun nogle få eksempler på områder som kræver revisors opmærksomhed i forbindelse med identifikation af nærtstående parter, og som bestemt ikke er fyldestgørende. Generelt gælder det dog for følgende forhold, at indikationer på transaktioner med nedenstående karakteristika, er forhold der bør skærpe revisors opmærksomhed omkring transaktionerne med nærtstående parter.⁹¹

- a. Lån eller udlån uden renter, eller til en rente, som er væsentlig højere eller lavere end markedsrenten for et tilsvarende lån eller udlån.
- b. Køb eller salg af fast ejendom eller andre aktiver til priser, som afviger væsentligt fra markedsværdien.
- c. Køb og salg af fast ejendom eller andre aktiver ved bytning til tilsvarende aktiver, hovedsageligt gennemført uden betaling.
- d. Transaktioner med andre unormale handelsbetingelser, såsom garantier og tilbagebetalingsbetingelser.
- e. Transaktioner uden nogen åbenbar forretningsmæssig berettigelse.
- f. Transaktioner hvis indhold afviger fra dokumentationen.
- g. Transaktioner som udføres på en usædvanlig måde.

---

⁹¹ Revision & Regnskabsvæsen - nr. 9 - 1997, s.2

- h. Transaktioner som hovedsageligt er skattemæssigt betinget.
- i. Ikke registrerede transaktioner, såsom modtagelse eller udførelse af serviceydelser uden vederlag.

Ovenstående opstilling er alle forhold, som skal øge revisors skepsis og udvide revisors revisionshandlinger. Forholdene er ikke udtømmende. At der forekommer transaktioner med ovenstående karakteristika er dog ikke ensbetydende med, der eksisterer et forhold til nærtstående parter, og omvendt heller ikke ensbetydende med, at det klart fremgår for revisor, at der hersker et nærtstående forhold til modparten som transaktionen er sket overfor.

I dagligdagen er det virksomhedens ledelse der har ansvaret for aflæggelsen af virksomhedens regnskab, og herigennem at identificere og informere regnskabsbrugere samt revisor omkring forhold til nærtstående parter samt eventuelle transaktioner hermed. Ledelsen skal i forbindelse hermed oprette og sikre effektive og tilstrækkelige forretningsgange og interne kontroller til at identificere og registrere nærtstående parter samt transaktioner hermed. Det være sig både etableringer og transaktioner i koncernen som er mere åbenlyse for ledelsen, men også i forhold til ejeres, bestyrelsesmedlemmers, øvrige ledelse og nøglemedarbejders private og personlige relationer til andre virksomheder eller personer i disse virksomheder. Jo mere effektive disse interne kontroller samt registreringer er, jo nemmere vil revisor have det i planlægningen og udførelsen af revisionen med henblik på at opnå et tilstrækkeligt revisionsbevis på, at alle nærtstående parter er oplyst, samt at alle transaktioner er registreret og foretaget på markedsmæssige vilkår.

5.2 Krav til revisor og risici for fejlinformation

Revisor kan ikke udelukkende støtte sig op ad effektive interne kontroller og registreringer af transaktioner med nærtstående parter. I forbindelse med revisionen af nærtstående parter er planlægningsfasen derfor vigtig for identifikation af nærtstående parter og til risikovurdering. Indledningsvis skal revisor som gennemgået i kapital 3.2.1 i forlængelse af ISA 315, altid foretage en foreløbig vurdering af, hvorvidt der er risiko for virksomhedens kontroller, herunder de regnskabsmæssige og interne kontrolsystemer, ikke får identificeret og registreret nærtstående parter samt transaktioner med disse. Jo større risiko jo flere revisionshandlinger.

Som en del af planlægningen skal revisor, igennem den generelle indsamling af oplysninger om virksomheden, branchen og ejerkredsen som nævnes i ISA 315, opnå et forøget kendskab til eksistensen af nærtstående parter. Dette være sig gennem forespørgsler til den daglige ledelse omkring⁹²:

- a. Identiteten af virksomhedens nærtstående parter, herunder ændringer fra forrige periode.
- b. Arten af relationerne mellem virksomheden og dennes nærtstående parter, og
- c. Om virksomheden har indgået transaktioner med disse nærtstående parter.

---

⁹² ISA 550, afsnit A13

Revisor skal ligeledes søge information omkring nærtstående parter hos eksterne kilder, i forbindelse med udsendelse af engagementsforespørgsler og advokatbreve, indhentelse af tingbog, person- samt bilbogsoplysninger samt endvidere via referater fra generalforsamlinger og møder i den øverste ledelse, via forespørgsler hos virksomhedens øvrige medarbejdere samt øvrige registreringer eller dokumenter i det omfang, revisor anser det for nødvendigt i betragtning af virksomhedens forhold.

Ovenstående indledende revisionshandlinger vil gøre revisor i stand til at identificere de fleste forhold af nærtstående parter i selskabet, hvorved han kan udarbejde en opgørelse over virksomhedens nærtstående parter. Opgørelsen skal herefter fordeles til opgaveteamets øvrige medlemmer således alle er opmærksomme på hvilke forhold af nærtstående parter der eksisterer, til identifikation af transaktioner hermed i forbindelse med den udførende revision.⁹³

I forbindelse med planlægningen skal revisor ligeledes vurdere hvorvidt virksomhedens forretningsgange og interne kontroller er tilstrækkelige til at identificere transaktioner med de nærtstående parter, værdiansættelsen af transaktionerne samt attestation og registrering af transaktioner med nærtstående parter. Transaktionerne med nærtstående parter kan opdeles i 2 kategorier:⁹⁴

- a. Transaktioner som opstår i forbindelse med den normale forretning og som er en transaktion med en nærtstående part, fordi der er et sådan forhold mellem parterne, at de er nærtstående parter. Sådanne transaktioner er de oftest forekommende transaktioner mellem nærtstående parter.
- b. Transaktioner hvis tilstedeværelse skærper revisors opmærksomhed på muligheden for at regnskabet er misvisende. Sådanne transaktioner, som kan indeholde tvivlsomme aftaler, opstår uregelmæssigt og udgør et vanskeligt og risikofyldt revisionsområde.

Ud fra kategorierne forekommer transaktioner med nærtstående parter ofte som en normal forretningstransaktion, som ligeledes vil være på markedsmæssige vilkår uden at have til hensigt at medføre fejl i regnskabet eller skabe besvigelser. Omvendt forekommer der eksempler i kategori b, som stiller krav til revisors skærpede opmærksomhed, hvor han må stille spørgsmål til transaktionens form kontra transaktionens indhold. Her kan henvises til eksemplerne s. 66-67. Risikoen for at tvivlsomme transaktioner som nævnt i kategori b forekommer, kan skyldes flere forhold for virksomheden og dens omgivelser:⁹⁵

- a. Mangel på tilstrækkelig arbejdskapital eller kreditfaciliteter til at fortsætte driften.
- b. Et betydeligt ønske om at fremvise fortsat god og stigende indtjening, eks. for at støtte og påvirke aktiekursen for virksomheden.
- c. Urealistisk indtjeningsbudget.
- d. Afhængighed af et enkelt eller få produkter, kunder eller transaktioner.

⁹³ ISA 550, afsnit 17

⁹⁴ Revision & Regnskabsvæsen - nr. 9 - 1997, s. 2

⁹⁵ Revision & Regnskabsvæsen - nr. 9 - 1997, s. 2

- e. En negativ brancheudvikling med et betydeligt antal virksomhedslukninger til følge.
- f. Overkapacitet i virksomheden og/eller i branchen.
- g. Væsentlige retssager, tvister eller lignende, især mellem ledelsen og investorerne.
- h. Væsentligt usikkerhed omkring ukurans og produktudvikling, eks. hvis virksomheden er i en højteknologisk branche.

I forbindelse med revisor får kendskab til et eller flere af ovennævnte forhold er gældende for virksomheden, skal han øge hans skepsis og professionelle dømmekraft overfor transaktioner foretaget mellem nærtstående parter. Dette skyldes den øgede risiko for der kan være begået besvigelser, eller der på anden måde er incitament til der kan være søgt at påføre regnskabet misvisende fejlinformationer.

5.3 Reaktion fra revisor/rapportering

Selvom en revision kan være udført i overensstemmelse med god revisionskik og revisor har overholdt de generelle krav der stilles til revisor er det ikke ensbetydende med, at alle transaktioner med nærtstående parter er blevet afdækket. Specielt ikke hvis forholdene eller transaktionerne er søgt skjult af ledelsen eller ledelsen ikke selv har kendskab hertil. Nedenfor listes en række revisionsovervejelser-/handlinger op, som skal sikre revisor en bedre forståelse af virksomheden og dens omgivelser samt søge at identificere transaktioner med nærtstående parter. Flere af de oplyste revisionsovervejelser og handlinger for dokumentationsindsamling sker i forbindelse med afdækning af øvrige revisionsmål for revisionen og således ikke kun i forbindelse med afdækning af virksomhedens nærtstående parter og transaktioner hermed. Det er derfor vigtigt at opgaveteamet koordinerer de forskellige handlinger for at opnå en mere rationel og hensigtsmæssig revision. Handlingerne kan listes som følger. Revisor skal:⁹⁶

- a. Forstå virksomhedens forretningsgange og interne kontroller til identifikation og registrering af transaktioner med nærtstående parter, samt vurdere om disse er tilstrækkelige til at identificere transaktioner med nærtstående parter.
- b. Forstå og vurder virksomhedens procedure til at identificere bestyrelses- og direktions medlemmers tilhørsforhold til andre virksomheder og til at sikre at enkeltstående bestyrelses- og direktionsmedlemmer ikke kan udøve væsentlig indflydelse over transaktioner med nærtstående parter, som de selv har et tilhørsforhold til.
- c. Anmode ledelsen om at udarbejde en liste over nærtstående parter.
- d. Anmode ledelsen om en oversigt over årets transaktioner med nærtstående parter.
- e. Distribuerer ovennævnte liste over nærtstående parter og oversigten over årets transaktioner med disse til alle medlemmer af revisionsteamet, herunder medrevisorer, datterselskabsrevisorer etc.
- f. Udføre revisionshandling for at afdække ikke tidligere identificerede transaktioner med nærtstående parter, særligt omkring balancedagen. Revisionshandling kan bl.a. omfatte gennemgang af:

---

⁹⁶ Revision & Regnskabsvæsen - nr. 9 - 1997, s. 3

- a. Informationer indsamlet i planlægningsfasen vedrørende betydelige kunder, leverandører, låntagere, långivere etc., samt de i årets løb gennemførte transaktioner med disse parter.
- b. Finansbogholderiet og journalposterings
- c. Generalforsamlings-, bestyrelsesmøde og direktionens mødereferater samt referater fra andre væsentlige møder.
- d. Ejerbog, med henblik på at identificere større aktionærer og transaktioner med disse, samt fortegnelse over bestyrelses. Og direktionens medlemmers økonomiske interesser i virksomheder.
- e. Rapportering til offentlige myndigheder, herunder Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, SKAT etc.
- f. Betydelige investeringer eller afvikling af investeringer.
- g. Bekræftelse fra låntagere og långivere (engagementsoversigt) for bekræftelse af garantier, kautioner, sikkerhedsstillelser etc.
- h. Sidste års arbejdsoplysninger med henblik på at finde navnene på kendte nærtstående parter.
  - i. Fakturaer og notater fra advokatforbindelser samt advokatbreve.
- g. Når en transaktion med en afhængig part er identificeret, eller der er grund til at antage at der er tale om en sådan:
  - a. Anføres det forretningsmæssige grundlag for transaktionen(erne)
  - b. Fastslå om forholdet/transaktionen er anført i regnskabet, og hvis ikke, årsagen hertil.
- h. Overvej om det er nødvendigt at udføre særlige revisionshandlinger vedrørende nærtstående parter og transaktioner med disse, herunder inddragelse af tredjemand.

Udfører revisor ovennævnte handlinger vil risikoen for, at en transaktion med en nærtstående part ikke bliver afdækket være betydeligt mindsket, i forhold til revisor kun forespørger ledelsen omkring deres kendskab til nærtstående parter samt transaktioner hermed. Revisor skal som tillæg til ovennævnte handlinger dog indhente ledelsens regnskabserklæring, omkring fuldstændigheden af de oplysninger som er afgivet vedrørende identifikation af nærtstående parter og tilstrækkeligheden af de i regnskabet afgivne oplysninger om nærtstående parter. I forbindelse hermed tilkendegiver ledelsen dog kun, at de ikke er bekendt med forhold udover de kendte.

Revisor vil i planlægningsfasen, på baggrund af ovennævnte forespørgsler og tidligere års arbejdsoplysninger, som oftest have identificeret alle nærtstående parter samt transaktioner hermed. Det forekommer dog, at revisor identificerer hidtil ukendte eller uoplyste nærtstående parter eller uoplyste betydelige transaktioner med nærstående parter under selve revisionen. I forbindelse hermed skal revisor fastslå, om de underliggende omstændigheder bekræfter tilstedeværelsen af disse relationer eller transaktioner.

Hvis revisor har identificeret en ny nærtstående part eller nye transaktioner, skal revisor straks kommunikere den relevante information til de øvrige medlemmer af opgaveteamet. Herudover skal revisor anmode den daglige ledelse om at identificere alle transaktioner med den ny identificerede nærtstående part, til brug for revisors nærmere vurdering og forespørge ledelsen, hvorfor virksomhedens kontroller vedrørende relationer til og transaktioner med nærtstående parter, ikke har muliggjort identifikation af eller frembragt oplysninger om relationerne eller transaktionerne. Revisor skal udføre passende substansrevisionshandlinger i forhold til sådan ny identificeret nærtstående part. Genovervej risikoen for at der kan forekomme andre betydelige nærtstående parter eller betydelige transaktioner med nærtstående parter, som den daglige ledelse ikke har identificeret og/eller oplyst revisor omkring. Samt i tilfælde af at den manglende oplysning fra ledelsens side forekommer bevidst og herigennem antyder forsøg på besvigelser og risikoen for væsentlig fejlinformation som følge heraf, vurdere konsekvenserne for revisionen og revisors påtegning af regnskabet.⁹⁷ Denne revurdering kan ligeledes få konsekvens for pålideligheden af den daglige ledelses svar på revisors øvrige forespørgsler og dens udtalelser til revisor.

I forbindelse med revisor har identificeret transaktioner med nærtstående parter udenfor virksomhedens normale drift, skal revisor ligeledes undersøge eventuelle underliggende kontrakter eller aftaler og vurdere om den forretningsmæssige begrundelse, eller manglen herpå. Undersøgelsen skal vurdere hvor vidt transaktionerne tyder på de er indgået for at foretage regnskabsmanipulation eller for at dække over misbrug af aktiver. Endvidere for at vurdere om transaktionernes vilkår er i overensstemmelse med den daglige ledelses forklaringer, og om transaktionerne er regnskabsmæssigt behandlet og oplyst på behørig vis i overensstemmelse med den relevante regnskabsmæssige begrebsramme. Revisor skal endvidere indhente revisionsbevis for, at der foreligger behørig tilladelse til og godkendelse af transaktionerne.⁹⁸

Afslutningsvis på revisionen skal revisor vurdere, hvorvidt transaktionerne med nærtstående parter har indflydelse på hvorvidt regnskabet giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling, herunder risikoen for fejlinformation. Som oftest vil transaktioner med nærtstående parter være foregået på normale markedsmæssige vilkår som en del af virksomhedens daglige drift. I disse tilfælde vil forholdet hverken have betydning for revisors påtegning eller stille krav til yderligere kommunikation til selskabets øverste ledelse eller i særlige tilfælde SØK.

I forbindelse med revisor har fundet tilsigtede eller utilsigtede fejl i forbindelse med revisionen af nærtstående parter, skal revisor dog have kommunikeret disse uregelmæssigheder til virksomhedens daglige eller øverste ledelse. Dette kan i mindre tilfælde ske i et managementletter, eksempelvis hvor nøglemedarbejdere er nærtstående part hos kunde/leverandør, men vil oftest som en del af den danske lovgivning foregå via revisionsprotokollen, da forholdene oftest har betydning for den øverste ledelses godkendelse af regnskabet samt ledelse af virksomheden. I forbindelse med hele den øverste ledelse deltager i den daglige ledelse af selskabet, og alle har medvirket til en eventuel besvigelse kan det blive

---

⁹⁷ ISA 550, afsnit 22

⁹⁸ ISA 550, afsnit 23

relevant at kommunikere forholdene overfor SØK, som herved kan iværksætte yderligere relevante handlinger.

Som oftest vil revisors kommunikation dog ske med den øverste ledelse. Denne kommunikation sker på baggrund af betydelige forhold, der opstår under revisionen med forbindelse til virksomhedens nærtstående parter, for derigennem at give revisor samt den øverste ledelse en fælles forståelse af arten af disse forhold og måden hvorpå de skal håndteres. Ligeledes kan kommunikationen have betydning for den øverste ledelse håndtering af de fundne forhold overfor den daglige ledelse eller øvrige nøglemedarbejdere i selskabet. Af kommunikation af betydning kan nævnes:⁹⁹

- a. Den daglige ledelses (bevidste eller ubevidste) tilbageholdelse af oplysninger til revisor om nærtstående parter eller betydelige transaktioner med nærtstående parter, som kan henlede den øverste ledelses opmærksomhed på betydelige relationer til og transaktioner med nærtstående parter, som den måske ikke tidligere har haft kendskab til.
- b. Identifikation af betydelige transaktioner med nærtstående parter, hvor der ikke foreligger behørig autorisation og godkendelse, og som kan give mistanke om besvigelser.
- c. Uenighed med den daglige ledelse om den regnskabsmæssige behandling af og oplysning om betydelige transaktioner med nærtstående parter i overensstemmelse med den relevante regnskabsmæssige begrebsramme.
- d. Manglende overholdelse af relevant lov eller øvrig regulering, der forbyder eller begrænser bestemte typer af transaktioner med nærtstående parter.
- e. Problemer med at identificere den part, der i sidste ende kontrollerer virksomheden.

Ligesom betydelige forhold kan have betydning for revisors kommunikation til selskabets øverste ledelse, kan forholdet have betydning for revisors kommunikation til regnskabsbrugeren. Her kan der opstå tilfælde hvor revisor bliver nødt til at påtegne regnskabet med forbehold, eks. hvor der er manglende revisionsbevis for transaktionen er foregået på markedsmæssige vilkår, eller tilfælde hvor revisor er nødsaget til at påtegne regnskabet med en afkræftende eller uden konklusion, hvor forholdene er så gennemgribende, at regnskabet ikke giver et retvisende billede af aktiver, passiver og finansielle stilling.

5.4 Opsummering

I indeværende kapitel er nærtstående parter, som betragtes som et væsentligt og risikofyldt revisionsområde, og som stiller særlige krav til revisors skepsis og professionelle dømmekraft, blevet belyst. Det er ligeledes blevet belyst hvad der betragtes som god revisions skik i forbindelse med revisors afdækning af nærtstående parter under planlægningen og udførelsen af revisionen i et selskab.

Nærtstående parter kan fremkomme i mange skikkelser, og kan ligeledes forekomme på

---

⁹⁹ ISA 550, afsnit 50

virksomhedsniveau, som på personniveau. To vigtige begreber som har betydning for forholdet nærtstående parter, er kontrol og bestemmende indflydelse, herunder med henblik på virksomhedens finansielle og driftsmæssige beslutninger. Bestemmende indflydelse kræver ikke direkte ejerskab over mere end 50 % af selskabskapitalen, men derimod kontrol over halvdelen af stemmerettighederne i en virksomhed.

Transaktioner mellem nærtstående parter kan defineres som en overdragelse af ressourcer eller forpligtelser mellem nærtstående parter, uanset om der sker betaling. I forbindelse med revisionen skal revisor være særligt opmærksom på transaktioner, i tilfælde af de er foregået mellem nærtstående parter, da der er risiko for disse ikke er foretaget på markedsvilkår, modsat transaktioner mellem uafhængige parter. Transaktioner som revisor ofte skal have fokus på og have øget skepsis overfor, er i forbindelse med kapitalfremskaffelse, handel med aktiver, transaktioner udenfor virksomhedens normale driftsområde samt øvrige transaktioner der afviger fra normalen.

I dagligdagen er det virksomhedens ledelse der har ansvaret for aflæggelsen af virksomhedens regnskab, og herigennem at identificere og informere regnskabsbrugere samt revisor omkring forhold til nærtstående parter samt eventuelle transaktioner hermed. Dette sker bl.a. via effektive og tilstrækkelige forretningsgange og interne kontroller som skal medvirke til at identificere og registrere nærtstående parter samt transaktioner hermed. Jo mere effektive disse interne kontroller samt registreringer er, jo nemmere vil revisor have i planlægningen og udførelsen af revisionen med henblik på at opnå et tilstrækkeligt revisionsbevis på, at alle nærtstående parter er oplyst, samt at alle transaktioner er registreret og foretaget på markedsmæssige vilkår.

Revisor kan dog kun basere revisionsbeviset på de oplysninger der er modtaget fra ledelsen, men skal også selv indarbejde handlinger i revisionen som skal medvirke til at belyse og identificere forhold og transaktioner mellem nærtstående parter. Disse handlinger skal indeholde dokumentation fra ledelse, eksterne parter samt eventuelt medarbejdere på lavere niveauer end den daglige ledelse.

Identificerer revisor i forbindelse med revisionen nye forhold af nærtstående parter, eller transaktioner som afviger fra normale forretningstransaktioner og som afviger fra markedsvilkår, skal revisionsteamet straks oplyses herom, og der skal vurderes på nye revisionshandling i forbindelse med de transaktioner der er foretaget mellem de nærtstående parter. Samtidig skal revisor have kontakt til ledelsen og søge forklaring på, hvorfor forholdet ikke er oplyst i forbindelse med den indledende informationsindsamling.

Afslutningsvis på revisionen skal revisor vurdere forholdene med nærtstående parter, samt eventuelle problemstillinger hvor transaktionen ikke er foregået på markedsvilkår, eller hvor der er identificeret andre problemstillinger. Herunder skal revisor vurdere behovet for at kommunikere forhold videre til selskabets øverste ledelse via revisionsprotokollen eller management letter, regnskabsbrugeren via påtegningen eller i grovere tilfælde direkte til SØK.

Kapitel 6 -Revisors rapportering.

I forbindelse med årsrevisionen er afsluttet, skal revisor oplyse offentligheden om revisionens udførelse og eventuelt fundne forhold der har relevans for offentligheden herunder regnskabsbrugeren. Det primære meddelelsesmiddel er revisors erklæring, som vedlægges det reviderede regnskab som en del af årsrapporten. Revisors anden vigtigste rapporteringsmiddel er revisionsprotokollen, som ikke er en del af de internationale revisionsstandarder, men et yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning¹⁰⁰.

Revisionsprotokollen er ikke til offentlighedens brug og ikke offentlig tilgængelig, men til den øverste ledelses brug, hvilket gør revisionsprotokollen til et vigtigt værktøj for revisor, for at sikre vigtig information kommer til den øverste ledelses kendskab, og samtidig at overholde den tavshedspligt revisor er underlagt. Derfor vil indeværende kapitel omhandle revisors rapportering, med henblik på den afsluttede revision have fokus på revisionsprotokollen fremfor revisors påtegning. Revisionsprotokollen anvendes ligeledes både i den løbende revision samt ved årsafslutningen til forskel for revisors påtegning. Formålet med revisionsprotokollen og til dels revisors erklæring, samt deres anvendelse indenfor besvigelsesområdet vil blive gennemgået i nærværende kapitel.

6.1 Formål

Som nævnt ovenfor er revisionsprotokollen revisors vigtigste meddelelsesmiddel, efter revisionspåtegningen. Hvor revisionspåtegningen henvender sig til offentligheden, henvender revisionsprotokollen sig til det reviderede selskabs øverste ledelse¹⁰¹, herunder bestyrelse samt til dels til et eventuelt tilsynsråd, revisionsudvalg¹⁰², samt direktionen hvor denne er den øverste ledelse. Revisionsprotokollen er således ikke offentlig tilgængelig men opbevares som selskabets bogføringsmateriale som kun mod anmodning fra eksempelvis erhvervsstyrelsen, skal udleveres til ekstern part.

Revisionsprotokollen anvendes i den øverste ledelses arbejde, idet f.eks. bestyrelsen via revisionsprotokollen får direkte og relevant rapportering om forhold som er omfattet af revisors arbejde, og som revisor har fundet væsentlig at informere selskabets øverste ledelse om, for at disse kan udøve deres erhverv. Revisionsprotokollen kan anvendes til at informere den øverste ledelse om revisors udførte revision samt øvrige forhold, herunder mangler vedrørende virksomhedens bogholderi og regnskabsvæsen. Dette kan eksempelvis være manglende funktionsadskillelse mellem bogholder og kasserer, manglende interne kontroller i virksomheden, fundne revisionsdifferencer som ledelsen har fundet uvæsentlige i regnskabsaflæggelsen, væsentlige rettede fundne fejl, samt eventuelt fundne besvigelser eller øvrige forhold der strider mod årsregnskabsloven eller øvrige love.

---

¹⁰⁰ Yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning, s.2, art. 5

¹⁰¹ Revisorloven § 20, stk. 2

¹⁰² Revisorloven §31

Det vil sige generelt forhold der både kan medføre modifikationer i revisionspåtegningen, men også forhold som ikke medfører modifikationer, men har en så væsentlig karakter, at forholdet har relevans for bestyrelsen i forbindelse med udøvelsen af deres erhverv og deres ansvar som bestyrelse i selskabet. Revisionsprotokollen anvendes ligeledes til at henlede bestyrelsens opmærksomhed på forhold omkring selskabets økonomiske stilling, som ikke direkte kan udledes fra årsrapporten, men som har relevans for bestyrelsens stillingstagen til og godkendelse af årsregnskabet.

6.2 Regulering

Revisionsprotokollen føres af den revisor der har engageret sig til at revidere et selskabs årsregnskab. Det er kun den valgte revisor og ingen andre der har ret hertil. Revisionsprotokollen er i henhold til dansk regulering benævnt i såvel revisorloven, selskabsloven samt den tidligere RS265 som efter de seneste tilpasninger til de internationale revisionsstandarder er flyttet til yderligere krav i henhold til dansk revisorlovgivning. Herudover anvendes revisionsprotokollen som et rapporteringsmiddel bl.a. i tilknytning til ISA 210 (Aftale om revisionsopgavers vilkår), ISA 240 (Revisors ansvar vedrørende besvigelser ved revision af regnskabet), ISA 260 (Kommunikation med den øverste ledelse) samt ISA 265 (Kommunikation om mangler i intern kontrol til den øverste ledelse og den daglige ledelse).

I henhold til Revisorloven § 20, stk. 1 stilles der krav om føring af en revisionsprotokol, i selskaber hvis årsregnskab revideres, og i henhold til Revisorloven § 20 stk. 2 skal den føres til hvervgivers brug, med mindre andet er krævet. Efter revisors udarbejdelse af revisionsprotokollen, skal alle bestyrelsesmedlemmer ligeledes underskrive revisionsprotokollen hvorved de bekræfter, at de er gjort bekendt med indholdet. I tilfælde af et eller flere medlemmer er fraværende skal revisor sikre der bliver underskrevet på et efterfølgende bestyrelsesmøde, eftersom revisor har pligt til årligt at kontrollere alle protokoltilførsler er underskrevet af samtlige bestyrelsesmedlemmer, også selvom de har været fraværende i forbindelse med indførslen.¹⁰³

6.3 Generelt om revisionsprotokollen

Som følge af revisionsprotokollen er et dansk fænomen, fremgår der derfor kun indirekte sammenhæng mellem ISA'erne og revisionsprotokollen. Her henvises til førnævnte ISA 210, ISA 240, ISA 260 samt ISA 265.

Der findes 5 grundlæggende typer af revisionsprotokoller, som tidligere blev uddybet i den nu udgået RS 265. RS 265 anvendes dog stadig som fortolkningsbidrag til revisionsprotokollen. De 5 typer som blev behandlet i RS 265 er:

- Tiltrædelsesprotokollat
- Protokol i årets løb
- Protokollat til årsrapporten
- Protokollat om rådgivning og assistance etc.

---

¹⁰³ Jf. Selskabsloven § 129, samt selskabsloven med kommentarer, §129, med tilhørende noter.

- Fratrædelsesprotokollat

De 5 typer af revisionsprotokoller udarbejdes ikke nødvendigvis alene, men der ses ofte kombination af to eller flere protokoller i samme, såfremt det er hensigtsmæssigt for revisor. Grundet den mindre betydning protokollatet om rådgivning og assistance har for besvigelsesområdet, vil dette protokollat ikke blive gennemgået nærmere nedenfor.

6.3.1 Tiltrædelsesprotokollat

Tiltrædelsesprotokollatet udarbejdes af revisor, i forbindelse med revisor tiltræder en revisionsopgave hos et nyt selskab. Da valg af ny revisor som oftest sker i forbindelse med den ordinære generalforsamling, vil det ikke altid være hensigtsmæssigt, at lade tiltrædelsesprotokollatet indgå som en integreret del af et protokollat for revision i årets løb, eller protokollat i forbindelse med årsafslutningen. Indførelsen bør ske hurtigst muligt i forbindelse med tiltrædelsen, hvorfor det af tidsmæssige årsager ofte ikke er hensigtsmæssigt for revisor at vente til de nævnte protokollater udarbejdes.

Tiltrædelsesprotokollatet bør indeholde de opstillede retningslinjer som opstilles i ISA 210, og anvendes ofte som en erstatning for et decideret aftalebrev mellem revisor og selskabet. I tiltrædelsesprotokollatet redegør revisor for revisionens formål, omfang, tilrettelæggelse og udførelse af revisionen, revisors og ledelsens ansvar, samt hvorledes rapporteringen skal foregå. Tiltrædelsesprotokollatets tekst skal ikke gentages i revisionsprotokollen hvert år, men der henvises hertil i senere protokollater. Efter en konkret behovsvurdering, kan revisor gentage tiltrædelsesprotokollatet f.eks. hvert 5. år, eller såfremt der sker væsentlige lovændringer, ændringer i revisionsprocessen eller revisionsstandarder, der ændrer forhold, som tidligere er behandlet i et tiltrædelsesprotokollat.

Når tiltrædelsesprotokollatet er det første revisor udarbejder i forbindelse med en ny revisionsopgave, skal protokollen have fortløbende sideantal fra en eventuel tidligere fratrådt revisor. Dette forhold skal eksempelvis sikre, at der ikke opstår "huller" i protokolførelsen, således den daglige ledelse, eller hovedaktionær ikke har mulighed for at hemmeligholde problematiske protokolltilførsler overfor nyttiltrådte bestyrelsesmedlemmer. I forbindelse med besvigelsessager vil tiltrædelsesprotokollen hvor denne også anvendes til indgåelse af revisionsaftalen, være vigtig til at afklare revisors ansvar i forhold til den indgåede aftale samt ledelsens ansvar. Efter ophævelsen af RS 265 stilles der dog ikke krav til revisor om at føre tiltrædelsesprotokollat.

6.3.2 Protokol i årets løb

I forbindelse med revisor foretager revision som ligger udenfor årsafslutningsrevision, kan det i forbindelse med afdækningen af væsentlige forhold, ligeledes være nødvendigt for revisor at udarbejde revisionsprotokol i løbet af året. Afhængig af revisionens væsentlighed, samt den tidsmæssige placering i forhold til årsafslutningsrevisionen kan revisor dog lave protokol tilførslen i forbindelse med protokollen for årsafslutningen. Protokollen for revision i årets løb kan bl.a. angive de revisionsarbejder, der er udført

samt resultatet heraf. Protokol kan f.eks. udarbejdes efter endt beholdningseftersyn, hvor der har været væsentlige problemstillinger som revisor skal have rapporteret til selskabets øverste ledelse, og udarbejdes endvidere ofte i forbindelse med revisor har foretaget revision af forretningsgange og interne kontroller samt af risikofyldte områder i selskabet. Gennemgang af selskabets IT-kontroller vil ligeledes være en revisionshandling som ofte udføres i årets løb.

Efter endt revision omtales de udførte revisionshandlinger i protokollatet, med revisors konklusioner for gennemgangen. Her kan gennemgang af forretningsgange med fokus på interne kontroller eksempelvis give anledning til revisors angivelse af konstaterede svagheder, og mulige konsekvenser og hvad der kan gå galt. Revisor kan i denne forbindelse afslutte protokollatet med forbedringsforslag til hvordan selskabets ledelse kan styrke visse interne kontroller, således fejl, mangler og eventuelle besvigelser undgås.

Hvis revisor i forbindelse med revisionen i årets løb konstaterer eller får formodning om, at der forekommer besvigelser i virksomheden, skal han ligeledes rapportere dette i revisionsprotokollen. Det at revisors løbende revision ikke altid er planlagt, øger revisors sandsynlighed for at opdage og afdække eventuelle besvigelser. Dette kan henføres til, at selskabet eller medarbejdere i forbindelse med uanmeldt revision i årets løb, ikke har samme mulighed for at sløre eller tilbageføre uregelmæssigheder og tilsigtede fejl / misbrug af aktiver, som de vil i forbindelse med den planlagte årsafslutningsrevision.

I forbindelse med revisors planlægning af revisionen for årsafslutningen, kan revisionsprotokollen for revision i årets løb, ligeledes bruges til at præcisere revisors forudsætninger for den planlagte revision (og honorarbudget) specielt med hensyn til kundens indsats, regnskabsmaterialets udarbejdelse, kvalitet og tidsfrister, og ligeledes i forbindelse med områder som årsrevisionen skal have ekstra fokus på.

6.3.3 Protokol til årsrapporten

Revisionsprotokollen i forbindelse med årsafslutningen er den mest omfattende af de 5 protokollater. Protokollatet skal udarbejdes, så det foreligger forinden den øverste ledelse behandler og godkender årsrapporten, og er i den forbindelse et vigtigt bidrag til vurderingen af årsrapporten. Vigtigheden af protokollen stiller derfor store krav til revisors evne til i et klart og entydigt sprog at fremhæve og henlede den øverste ledelses opmærksomhed på forhold og bemærkninger, der vil kunne have betydning for den øverste ledelses stillingtagen til årsrapporten.

I henhold til den tidligere Revisionsstandard RS 265 skulle protokollatet som tidligere nævnt indeholde:¹⁰⁴

- Det overordnede resultat af det udførte revisionsarbejde, eventuelt ved gengivelse af den forventede konklusion i revisionspåtegningen. Forventes revisionspåtegningen afgivet med modifikationer, skal modifikationerne og den forventede konklusion gengives
- Forhold af ledelsesmæssig interesse, herunder væsentlige regnskabsmæssig og revisionsmæssige forhold og revisors stillingtagen hertil

---

¹⁰⁴ RS265, afsnit 20

- Redegørelse for revisionen af en eventuel koncernårsrapport
- Redegørelse for revisors kontrol af ledelsens overholdelse af selskabsretlige formalia, hvor dette er krævet i lovgivningen
- Afgivelse af lovkrævede oplysninger og erklæringer

På baggrund af ovenstående skal revisor medtage og fremhæve forhold og bemærkninger der vurderes væsentlige for den øverste ledelse. Protokollen skal udformes ud fra et kvalitativt synspunkt og ikke blot indeholde formalia og uvæsentlige forhold. I forlængelse heraf, bør revisors redegørelse for den udførte revision ligeledes kun nævne de mere risikofyldte og væsentlige regnskabsposter i resultatopgørelsen og balancen, ligesom væsentlige regnskabsmæssige forhold.

I forbindelse med udarbejdelsen af revisionsprotokollen, vil det ligeledes være relevant for revisor at nævne, hvorvidt han i forbindelse med planlægningen og udførelsen af revisionen for årsafslutningen har forespurgt den daglige ledelse om risikoen for besvigelser, samt deres svar her på. Endvidere hvorvidt revisor i forbindelse med revisionen af årsregnskabet har stødt på forhold, der kunne indikere besvigelser eller forsøg herpå. Sidst men ikke mindst kan revisor afslutningsvis anmode den øverste ledelse om at bekræfte hvorvidt de har været vidende om faktiske besvigelser eller har haft mistanker herom, som ikke er kommet til revisors kendskab, samt hvorvidt de er bevidst om deres ansvar for at minimere risiciene for besvigelser i selskabet samt sikre de nødvendige tiltag. Sidste nævnte er revisors supplement til ledelsens regnskabserklæring, som den daglige ledelse som oftest kun underskriver. Dette er dog på trods af uenighed i branchen om, hvorvidt såvel den daglige som den øverste ledelse skal underskrive ledelsens regnskabserklæring.

6.3.4 Fratrædelsesprotokol

I forbindelse med revisors hverv, vil der til tider ske fratrædelse fra revisionsopgaver. Revisionsopgavens ophør sker som oftest i forbindelse med den ordinære generalforsamling hvor der vælges ny revisor. I disse tilfælde er der ikke krav om at revisor udarbejder fratrædelsesprotokollat, som det tidligere var i RS265.¹⁰⁵ Revisionsopgaven kan ligeledes ophøre i forbindelse med revisor vælger at fratræde en opgave, hvilket han til en hver tid kan gøre med mindre det strider mod god revisorskik. Revisors hverv består dog indtil ny revisor er tiltrådt, med mindre andet følger af lovgivningen eller af en virksomheds vedtægter eller hvis andet er aftalt. I forbindelse med revisors fratrædelse skal den nye tiltrædende revisor rette henvendelse til den fratrædende revisor, der har pligt til at oplyse grundene til sin fratrædelse. Den fratrædende revisor har endvidere pligt til at give den tiltrædende revisor adgang til alle relevante oplysninger om den virksomhed, som revisors erklæring vedrører.¹⁰⁶

Fratræden kan skyldes et gensidigt ønske fra selskabets øverste ledelse og revisor, såfremt samarbejdet ikke forløber tilfredsstillende. Endvidere hvor revisor støder ind i problemer omkring usikkerhed om

---

¹⁰⁵ RS265, afsnit 29

¹⁰⁶ Revisorloven § 18, stk. 1 + 2

selskabets fortsatte drift, en truende konkurs, dårlig omtale af selskabet og følge virkningen heraf for revisor, dårlig ledelse etc. Fratræden kan også ske, i forbindelse med revisor bliver opmærksom på, at et eller flere ledelsesmedlemmer fra direktionen eller den øverste ledelse i det selskab som han reviderer, begår eller har begået besvigelser. I sådanne tilfælde kan revisors tillid og lyst til at arbejde videre med disse være forsvundet, samtidig med revisor vil være vidne om den større risiko han har for at afgive en fejlagtig erklæring på revisionsopgaven, hvis ikke alle besvigelser afdækkes. I dette tilfælde bør revisor dog ikke fratræde, men beholde sit hverv som revisor for selskabet og offentlighedens tillidsrepræsentant. Forholdet omtales ofte som, revisor skal "blive og skrive".

I forbindelse med revisor fratræder, kan han i fratrædelsesprotokollatet beskrive årsagen til fratrædelsen, herunder eventuel hvorvidt fratrædelsen skyldes besvigelser samt besvigelsens karakter. Sker fratrædelsen grundet revisors formodning om besvigelser i tilknytning til ledelsens udførelse af deres hverv, har revisor endvidere i forbindelse med besvigelser af særlig grov karakter, pligt til at informere Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet omkring hans fratræden.¹⁰⁷ Formålet med protokollatet er endvidere at sikre revisor, at selskabets øverste ledelse bliver bekendt med forholdet, og at revisorskiftet fremgår af revisionsprotokollen.

6.4 Revisors underretningspligt ved besvigelser

I forbindelse med revisor under revisionen opdager eller får begrundet mistanke omkring der foreligger besvigelser i det reviderede selskab, stiller lovgivningen krav omkring hans underretning/rapportering herom. Ovennævnte gennemgang har givet indsigt i revisionsprotokollen som værende et af de mest væsentlige meddelelses- og rapporteringsmidler som revisor har adgang til. I henhold til lovgivningen samt revisionsstandarderne er der forskellige regelsæt som stiller krav til revisors rapporteringspligt i forbindelse med besvigelser. Her kan bl.a. fremhæves ISA 240, erklæringsbekendtgørelsen samt revisorloven.

6.4.1 Meddelelsespligt i henhold til ISA 240

Revisor skal først og fremmest efterleve lovkravene, men kan sideløbende finde overordnet vejledning i de opstillede vejledninger samt hvilke rapporteringsmønstre der er god skik i tilfælde af revisor får mistanke om besvigelser når han anvender revisionsstandarderne. I forbindelse med ISA 240 "Revisors ansvar vedrørende besvigelser ved revision af regnskabet" fremgår det af afsnittene 40 - 42 hvorledes revisor skal kommunikere med den daglige ledelse og den øverste ledelse.

Hvis revisor identificerer eller får mistanke om der foreligger en besvigelse, skal revisor hurtigst muligt meddele dette til det rette niveau i den daglige ledelse, for at informere de personer der har det primære ansvar for at forebygge og opdage besvigelser, om forhold med relevans for deres ansvar.¹⁰⁸ Dette gælder for så vidt alle besvigelser, også selvom de anses for ubetydelige. Revisor skal vurdere hvilket

---

¹⁰⁷ Revisorloven § 10, stk. 5

¹⁰⁸ ISA 240. afsnit 40

ledelsesniveau der er det rette, men sædvanligvis vil mindst et ledelsesniveau over den eller de personer, der begår besvigelsen, være tilstrækkelig. Dette vil for medarbejderbesvigelser mindst være til en afdelingschef, og for besvigelser begået af afdelingschefer kan rapporteringen foretages til den daglige ledelse.

Vedrører besvigelsen medlemmer fra den daglige ledelse, eller enkelte medlemmer fra den øverste ledelse skal forholdet rapporteres til samtlige medlemmer af den øverste ledelse, med mindre samtlige medlemmer af den øverste ledelse er involveret. Hvis revisor vurderer besvigelsen har relevans for den øverste ledelses ansvar, skal han meddele et hvert andet forhold med relation til besvigelser. Dette kan ske selvom besvigelsen involverer andre ansatte end den daglige ledelse, og ikke resulterer i væsentlig fejlinformation, hvis revisor vurderer det er relevant, eller hvis den øverste ledelse har et ønske om at blive informeret om sådanne forhold.¹⁰⁹

Revisors kommunikation med den øverste ledelse kan i henhold til ISA 260, såvel være mundtlig eller skriftlig. Som følge af samspillet med yderligere krav i henhold til dansk lovgivning, vil denne rapportering oftest foregå via revisionsprotokollen. Netop det at revisionsprotokollen ikke er til offentlighedens brug og offentlig tilgængelig, men til den øverste ledelses brug, gør revisionsprotokollen til et vigtigt værktøj for revisor for at sikre vigtig information kommer til den øverste ledels kendskab, og samtidig overholde den tavshedspligt revisor er underlagt.

Konstaterer revisor en besvigelse, eller får mistanke herom, kan det være nødvendigt for revisor at søge juridisk bistand for at afhjælpe problemet hos en ekstern part. Dette forekommer oftest når revisor betvivler den daglige eller den øverste ledelses integritet eller ærlighed. Forholdet kræver dog revisors diskretion, og revisor kan komme i strid med revisors tavshedspligt, i henhold til Revisorlovens § 30.

6.4.2 Rapporteringspligt i henhold til Erklæringsbekendtgørelsen

Erklæringsbekendtgørelsen stiller krav til revisor i forbindelse med erklæringsopgaver med sikkerhed. Udover de grundlæggende krav omkring identifikation af regnskabet, begrebsrammen, revisors ansvar for revisionen samt konklusion på revisionen, indeholder erklæringsbekendtgørelsen endvidere krav omkring oplysninger om forbehold og supplerende oplysninger.¹¹⁰ I forbindelse med revisors opdager eller får begrundet formodning om besvigelser, vil der være 2 vigtige paragraffer som revisor skal være opmærksom på, herunder §§ 6 og 7. Endvidere er revisors krav til en modificeret påtegning i regnskabet reguleret via ISA 705, herunder afsnit 6, som dog ikke vil blive nærmere gennemgået nedenfor.

Regnskabsmanipulation vil ofte medføre væsentlige fejl eller mangler i årsregnskabet. I henhold til erklæringsbekendtgørelsen § 6 skal revisor i forbindelse med revisionspåtegningen tage forbehold, hvis revisor på baggrund af det opnåede revisionsbevis konkluderer, at regnskabet indeholder væsentlige fejl

---

¹⁰⁹ ISA 240, afsnit A62

¹¹⁰ Erklæringsbekendtgørelsen §5

eller mangler, eller når revisor ikke er i stand til at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til at konkludere, at regnskabet er uden væsentlige fejl.¹¹¹ I forbindelse med revisor opdager regnskabsmanipulation som ikke ændres af ledelsen, eller der tilbageholdes informationer for revisor til at afklare graden af regnskabsmanipulationen, vil revisor ikke kunne erklære sig omkring hvor vidt årsregnskabet ikke indeholder væsentlige fejl eller mangler. Her kræver erklæringsbekendtgørelsen at revisor rapporterer forholdet til omverdenen og regnskabsbrugerne.

Erklæringsbekendtgørelsen § 7 nævner ligeledes, at revisor skal afgive supplerende oplysninger om forhold, som revisor er blevet bekendt med under sit arbejde, og som giver en begrundet formodning om, at medlemmer af ledelsen kan ifalde erstatnings- eller strafansvar for handlinger eller undladelser, der berører virksomheder, virksomhedsdeltagere, kreditorer eller medarbejdere.¹¹² Ved ledelsen forstås bestyrelsesmedlemmer og direktører, som ved regnskabsårets udløb er eller i perioden har været registreret hos erhvervsstyrelsen. Berører de strafbare forhold personer der ikke er eller har været registreret her, vil revisor i henhold til erklæringsbekendtgørelsen ikke være rapporteringspligtig.¹¹³

Revisor skal således afgive supplerende bemærkning hvis ledelsen f.eks. har foretaget privatkøb for virksomhedens midler (ulovligt lån), tager varer fra varelager eller inventar med hjem (tyveri), eller på anden måde misbruger virksomhedens aktiver hvorpå de kan ifalde strafansvar. Eftersom der i ovenstående benævnelse ikke fremgår et væsentlighedsniveau, vil der i princippet være påkrævet supplerende oplysning, hvis direktøren har haft ulovligt lån i virksomheden på 1 kr. i 1 dag i regnskabsåret. Dog nævner erklæringsvejledningen at bagatelagte beløb ikke medfører krav om supplerende oplysning.¹¹⁴

Erklæringsbekendtgørelsen nævner endvidere revisor skal afgive supplerende oplysning i, forbindelse med lovgivningen om bogføring og opbevaring af regnskabsmateriale ikke er overholdt, med mindre forholdet er uvæsentligt. Dette forhold vil være relevant hvor ledelsen har søgt at sløre transaktioner eller lave dokumentfalsk i forbindelse med en besvigelse, hvor f.eks. bogføringsloven ikke er overholdt. Til forskel for forholdet omkring ledelsens erstatnings- eller strafansvar, skal forholdet her dog være ikke uvæsentligt, hvor revisor ud fra en vurdering af overtrædelsens alder, hyppighed, omfang samt hvor vidt overtrædelsen er bragt til ophør, kan vurdere om forholdet er væsentligt for regnskabsbrugerne.¹¹⁵

Revisors rapporteringspligt bortfalder ikke som følge af, at forholdene er nævnt i revisorprotokollen. Rapporteringspligten gælder overfor offentligheden og regnskabsbrugerne, mens revisorprotokollen henvender sig til selskabets øverste ledelse og ikke er offentlig tilgængelig. Endvidere bortfalder rapporteringspligten heller ikke i tilfælde af ledelsen har skrevet om forholdet i eks. ledelsesberetningen.

---

¹¹¹ Erklæringsbekendtgørelsen §6, stk. 1

¹¹² Erklæringsbekendtgørelsen §7, stk. 2

¹¹³ Revisors rapportering vedrørende besvigelser, s. 47

¹¹⁴ Erklæringsvejledningen, afsnit 5.6.2, s 27

¹¹⁵ Revisors rapportering vedrørende besvigelser, s. 47

6.4.3 Rapporteringspligt i henhold til Revisorloven

Ligesom Erklæringsbekendtgørelsen, skal revisor i henhold til Revisorloven rapportere i forbindelse med han afslører eller får begrundet formodning om der foreligger besvigelser. I henhold til Revisorloven §22 stk. 1 fremgår det, at *indser revisor under udførelse af opgaver efter §1, stk. 2 og 3, at et eller flere medlemmer af virksomhedens ledelse begår eller har begået økonomiske forbrydelser i tilknytning til udførelsen af deres hverv, og har revisor en begrundet formodning om, at forbrydelsen vedrører betydelige beløb eller i øvrigt er af grov karakter, skal revisor straks underrette hvert enkelt medlem af ledelsen herom. Underretningen skal indføres i revisionsprotokollen, hvor revisor fører en sådan.*¹¹⁶

Modsat Erklæringsbekendtgørelsen hvor rapporteringspligten var overfor offentligheden og regnskabsbrugeren, fremgår rapporteringspligten i henhold til Revisorloven overfor selskabets øverste ledelse, oftest via revisionsprotokollen. I særlige tilfælde hvor ledelsen ikke reagerer på bestemte forhold, eller hvor samtlige fra den øverste ledelse er involveret i besvigelser, kan revisors rapporteringspligt omfatte rapporteringspligt til SØK.¹¹⁷ I Revisorloven skal omfanget af besvigelsen/forbrydelsen ligeledes vedrøre betydelige beløb eller i øvrigt være af grov karakter, hvorved rapporteringspligten ikke er så omfattende som i Erklæringsbekendtgørelsen, grundet væsentlighedsbetragtningen. Modsat Erklæringsbekendtgørelsen finder rapporteringspligten i Revisorloven ligeledes såvel anvendelse på erklæringer med og uden sikkerhed.¹¹⁸ I forbindelse med pligtens indtræden skal forbrydelsen / besvigelsen ske som en del af ledelsens hverv i tilknytning til den givne virksomhed som revisor erklærer sig om. Ellers vil forholdet ikke være omfattet af revisors reaktionspligt.

I forbindelse med revisor rapporterer besvigelser¹¹⁹ til selskabets øverste ledelse, skal ledelsen senest 14 dage efter dokumentere overfor revisor, at de har taget de fornødne skridt til at standse besvigelserne samt rette op på de skader, besvigelsen har forårsaget. Kan ledelsen ikke dokumentere dette, skal revisor straks underrette Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet om de formodede besvigelser.¹²⁰ Dokumentation for ledelsen har handlet på oplysningen om besvigelser, kan være referat eller deltagelse fra revisors side, hvor ledelsen mødes for at diskutere besvigelsen og mulige løsninger. Herudover skal revisor ligeledes have dokumentation for at ledelsen har taget de fornødne skridt til at forhindre besvigelsen fortsætter og til at rette op på skaderen, eventuelt hvor en medarbejder har taget betydelige beløb fra selskabets likvide kasse, ved at afskedige medarbejderen der har begået besvigelsen samt sikret tilbagebetaling af beløbet.

I de tilfælde hvor revisor opdager besvigelser, og han finder at underretning til ledelsesmedlemmerne vil være uegnet til at forhindre besvigelsernes fortsættelse, skal revisor straks underrette Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet om de formodede besvigelser. Dette gælder ligeledes hvis flertallet af

¹¹⁶ I forbindelse med revisionskunde.

¹¹⁷ Revisorloven §22, stk. 1+2

¹¹⁸ Revisorloven §1, stk. 2+3

¹¹⁹ Benævnt i Revisorloven som "Kriminalitet"

¹²⁰ Revisorloven § 22, stk. 1

virksomhedens ledelsesmedlemmer er involveret i eller har kendskab til besvigelserne.¹²¹ Disse forhold kan forekomme hvor ledelsen ikke er handlekraftig eller hvor bestyrelsen ikke tør gå mod en hovedaktionær der begår eller medvirker til besvigelsen. Ligeledes hvis den øverste ledelse også er den daglige ledelse, som begår eller medvirker til besvigelsen.

I situationer hvor revisor får mistanke om eller opdagelse af besvigelser, kan han få anledning til at overveje om han skal fratræde opgaven. Som det fremgår af kommentarerne til revisorlovens § 22 skal revisor ikke fratræde men forblive på sin post og varetage hvervet som offentlighedens tillidsrepræsentant. Der er dog ikke forbud mod fratrædelse. Her henvises endvidere til afsnit 3.4 omkring fratrædelsesprotokol for uddybning heraf, hvor revisor i forbindelse med fratrædelse som følge af besvigelser, skal anmelde fratrædelsen til SØK.

6.5 Opsummering

I forbindelse med revisors rapportering har han 2 vigtigt værktøjer han kan benytte sig af. Revisors påtegning af regnskabet, samt revisionsprotokollen. Begge rapporteringsmidler er vigtige i revisors arbejde. Påtegningen på regnskabet henvender sig primært til eksterne regnskabsbrugere som kreditorer, pengeinstitutter, debitorer, investorer, SKAT, Erhvervsstyrelsen etc. mens revisionsprotokollen er til intern brug i selskabet, for den øverste ledelse således de kan føre tilsyn med den daglige ledelse samt til vurdering af regnskabet.

Indenfor besvigelsesområdet, er revisionsprotokollen revisors primære rapporteringsmiddel, eftersom rapporteringen foregår internt i virksomheden. Udover revisionsprotokollen rapporteres besvigelser via påtegningen. Revisors tavshedspligt gør dog, at han nøje skal vurdere, om rapportering herom i påtegningen kan være brud på tavshedspligten. I enkelte tilfælde kan lovgivningen dog kræve, at han rapporterer herom hvorfor brud på tavshedspligten er accepteret¹²². Dette drejer sig om forhold hvor regnskabet indeholder væsentlige fejl eller mangler grundet besvigelser, eller hvor ledelsen kan ifalde erstatnings- eller strafansvar.

Den primære regulering og lovgivning af protokollen findes i Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder samt som tillæg til de internationale revisionsstandarder, yderligere krav i henhold til dansk lovgivning. Herigennem har revisor i forbindelse med afdækning af væsentlige forhold, pligt til at føre protokol efter hver afsluttet revision, såvel løbende som årsafsluttende, og han skal meddele omkring den udførte revision samt væsentlige forhold der kan have relevans for den øverste ledelse, ledelse af selskabet samt vurdering af årsregnskabet. Der eksisterer 5 typer af revisionsprotokoller, hvoraf protokol i årets løb samt protokollat til årsrapporten er de mest anvendte, også til rapportering af besvigelser.

---

¹²¹ Revisorloven § 22, stk. 2

¹²² Jf. straffeloven §152 e, hvor den pågældende er forpligtet til at videregive oplysningen eller handler i berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv.

Reguleringen omkring revisors påtegning er bl.a. nævnt i ISA 240. I henhold til ISA 240 "Revisors ansvar vedrørende besvigelser ved revision af regnskabet" er det god revisor skik, hurtigst muligt at rapportere mistanke om besvigelser til ledelsen i det selskab han har påtaget sig revisionsopgaven for, og mindst et ledelsesniveau over det niveau hvor besvigelsen har fundet sted.

I erklæringsbekendtgørelsen har revisor ligeledes pligt til at afrapportere omkring besvigelser til omverdenen, i tilfælde af regnskabet indeholder væsentlige fejl eller mangler som følge af fundne besvigelser ikke er blevet rettet op på, eller i tilfælde af besvigelsen medfører at ledelsen kan ifalde erstatnings- eller strafansvar. I ovennævnte tilfælde er der derfor både mulighed for revisor udfærdiger en påtegning med forbehold og supplerende oplysning.

Lovgivningen og reguleringen med henblik på revisors ansvar for at afrapportere omkring besvigelser er derfor omfangsrig, og benævnes i såvel Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder, Erklæringsbekendtgørelsen og ISA 240 med retningslinjer for såvel rapportering til offentligheden samt internt i selskabet. Endvidere har revisor anmeldelsespligt til SØK i tilfælde af særligt grove besvigelser eller hvis ikke ledelsen handler på revisors oplysninger omkring besvigelser. Revisor har derfor et betydeligt ansvar overfor den øverste ledelse samt regnskabsbrugerne i forbindelse med rapporteringen af fundne eller begrundet mistanke om fundne besvigelser.

Kapitel 7 - Revisors overholdelse af god skik i forhold til responsumsager.

I de foregående kapitler er besvigellesbegrebet og revisors ansvar i forbindelse med overholdelse af de internationale revisionsstander og herigennem god skik gennemgået. I forbindelse med retssager eller tvister mod revisor hvor der f.eks. stilles spørgsmål til hans ansvar i besvigellesager, har Foreningen for Statsautoriserede Revisorer (FSR) oprettet et responsumudvalg hvortil advokater, revisorer etc. kan rette spørgsmål til med hensyn til revisors overholdelse af god revisionsskik, god rådgivningsskik samt god revisorskik. Herudover generelt omkring god regnskabskik og revisors honorar. Responsa udarbejdes i henhold til udarbejdet forretningsorden for Responsumudvalget.¹²³

De stillede responsa udfærdiges ud fra gældende revisionsstandarder (ISA'er), og giver derfor retningslinjer for hvordan revisor skal planlægge, udføre og rapportere den udførte revision for at overholde god revisionsskik. Med baggrund heri, vil overvejelserne omkring revisors overholdelse af hans ansvar og god revisorskik, afslutningsvist tage udgangspunkt i disse tidligere responsumsager, som omhandler besvigellesager. Kapitlet skal bidrage til tolkningen af de internationale standarder, samt klargøre generelle retningslinjer for god revisionsskik. Kapitlet vil indeholde følgende kronologisk gennemgang:

- Responsum vedrørende revisors planlægning
- Responsum vedrørende revisors udførelse af revisionen
- Responsum vedrørende nærtstående parter og personsammenfald
- Responsum vedrørende revisors rapportering, anmeldelses- samt tavshedspligt

7.1 Responsum vedrørende revisors planlægning

I forbindelse med gennemgangen af responsumsagerne, vedrører disse ofte spørgsmål vedrørende revisors mangler i udførelsen af revisionshandlinger, og i sjældnere tilfælde omkring mangler i planlægningen. Ofte er manglerne i udførelsen dog foranlediget af mangler i planlægningen. Nedenstående responsumsag vedrører dog en direkte henvendelse vedrørende revisors planlægning af revisionen.

I henhold til responsumsag nr. 1151 (2000)¹²⁴ var et selskab blevet besveget af sin bogholder ved lønudbetalinger til fiktive eller bestående medarbejdere, med sig selv eller sine børn som betalingsmodtagere. I forbindelse med sagen er responsumudvalget blevet spurgt hvorvidt revisors udarbejdede revisionsplan var hensigtsmæssigt udarbejdet og tilstrækkelig til at sikre en korrekt revision. Herudover om der var områder i revisionsplanen der ikke var blevet fulgt.

Responsumudvalget svarede at den af revisor udarbejdede revisionsplan var tilstrækkelig for en overordnet tilrettelæggelse af revisionen, men at revisionsplanen burde have omfattet en gennemgang af

---

¹²³ Forretningsorden for FSR - danske revisorer's Responsumudvalg. www.fsr.dk

¹²⁴ (2000) anviser årstallet for responsummet

virksomhedens interne kontrol på lønnings- og gageområdet. Gennemgangen ville have afsløret en u hensigtsmæssig kontrol af de udbetalte lønninger. Overordnet set havde revisor dog overholdt god skik for planlægning af revisionen.

Med henvisning til afsnit 3.1.2.1 samt ISA 315¹²⁵ skal revisor opnå forståelse af virksomhedens interne kontroller, kontrolmiljø samt forretningsgange. En overordnet gennemgang heraf ville have klarlagt risici på lønområdet som derigennem burde have øget revisors skepsis og udvidet revisionshandlingerne her indenfor, hvilket kunne øge sandsynligheden for at besvigelsen havde været opdaget. Det havde derfor været god revisions-skik, at revisor havde gennemgået og opnået en bedre forståelse for forretningsgangene og interne kontroller på løn- og gageområdet til identifikation og vurdering af risici for besvigelser her indenfor.

7.2 Responsum vedrørende revisors udførelse af revisionen

I forbindelse med spørgsmål til revisors udførelse af revisionen har der gennem tiden været en lang række spørgsmål til responsumudvalget. I de tidligere år, var der ikke deciderede revisionsstandarder hvorfor responsumudvalgets svar ofte var meget generelle, men samtidig dannede præcedens for hvad god revisions-skik var.

I forbindelse med responsumsag nr. 1202 (2002) havde advokaten for et selskab anmodet om responsumudvalgets kommentar på spørgsmål vedr. god revisions-skik i forbindelse med, at selskabet var blevet besveget af dens tidligere bogholder. Bogholderen havde forfalsket direktørens underskrift på flere checks. Forholdet blev holdt skjult ved forfalskning af bankens kontoudtog.

Advokaten havde anmodet udvalget om svar på, hvorvidt fotokopier af kontoudtog og kontooversigter indgår som grundlag i revisionen, specielt når alle kontoudtog og oversigter fra bank- og girokonti var erstattet med fotokopier. Udvalget svarede, at det grundlæggende er ledelsens ansvar at sørge for en betryggende bogføring og et tilfredsstillende internt kontrolmiljø, men at revisor i ovennævnte tilfælde burde have indhentet eksternt revisionsbevis i form af engagementsoversigter fra selskabets pengeinstitutter.

I nærværende sag havde revisor derfor ikke overholdt god revisions-skik og anvendt revisors professionelle skepsis til vurdering af de modtagne bilag jævnfør ISA 240¹²⁶, samt indhentet tilstrækkeligt revisionsbevis i henhold til ISA 500¹²⁷, hvor han burde have indhentet eksterne bekræftelser, eftersom der kun forelå kopier af kontoudtog og oversigter, eller på anden måde have testet kopiens gyldighed.

Responsumsag nr. 1201 (2003) beskriver et forhold, hvor selskabets bogholder har begået underslæb, bl.a. i forbindelse med overtrædelse af momsloven. Bogholderen havde fuldmagt til giro- og bankkonti samt

---

¹²⁵ ISA 315, afsnit 12, 14&18

¹²⁶ ISA 240, afsnit 13

¹²⁷ ISA 500, afsnit A18

stod for poståbningen når direktøren var fraværende. I sagen havde advokaten bl.a. spurgt om svar på god skik i forbindelse med de foretagne revisionshandlinger bl.a. indenfor regnskabsposten tilgodehavender, likvide beholdninger og bankmellemværender samt leverandørgæld og anden gæld. Det er i sagen oplyst at revisor ikke har foretaget summarisk momsafstemning/momssandsynliggørelse, der ikke var foretaget gennemgang af salgs og købsfakturaer samt momsredegørelser/opkrævninger omkring skæringstidspunktet, der ikke var udsendt saldomeddelelser eller foretaget beholdningseftersyn.

I forbindelse med sagen konkluderede responsumudvalget, ud fra en gennemgang af revisors arbejds papirer og detailrevisionsplaner på områderne, at de foretagne revisionshandlinger generelt var i overensstemmelse med god revisionsskik. Desuden var det ledelsens ansvar at etablere en forsvarlig organisation og udarbejde en passende beskrivelse af bogføringens opbygning og interne kontroller. Dog blev det anført at revisor burde have foretaget alternative revisionshandlinger til den manglende udsendelse af saldomeddelelser, samt at revisor burde have afholdt beholdningseftersyn.

Som det fremgår i sagen, har revisor generelt overholdt god revisorskik i forbindelse med revisionen. Dog skal de væsentlige mangler i virksomhedens forretningsgange og interne kontroller i forbindelse med den manglende funktionsadskillelse, hvor bogholderen har såvel adgang til bogholderiet, bankkonti og til og med poståbningen, skærpe revisors opmærksomhed for risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser. Herunder skal han udvide revisionshandlingerne for at minimere risiciene jf. afsnit 3.2.1.4 herunder ISA 240¹²⁸.

Disse udvidede handlinger kunne jævnfør kapitel 4 netop have været momssandsynliggørelse til afdækning af differencer på momskonti og sammenholdelse til momsangivelser, kasseeftersyn som netop er en af de mest effektive revisionshandlinger revisor kan foretage til afdækning af besvigelser foretaget på kasse- eller likvidbeholdninger samt udsendelse af saldomeddelelser til verificering af tilstedeværelsen og fuldstændigheden af debitorsaldi, herunder til debtors verificering af de foretagne debitorposteringer som ville fremgå af et kontoudtog.

I responsumsag nr. 1083 (1997) havde steddatteren af hovedanpartshaveren i et selskab begået besvigelser fra 1991-1994, ved at tilbageholde debitorindbetalinger og ved at hæve på bankkontoen uden tilsvarende bogføring. Revisor havde afsløret besvigelserne i 1992 hvor det blev aftalt, at steddatteren skulle afskæres fra adgang til likvide midler, bogholderi og debitorer. Steddatteren fortsatte dog i selskabet, og fik trods det aftalte, adgang til at hæve checks indbetalt af selskabets debitorer.

Advokaten havde spurgt responsumudvalget, hvorvidt det havde været i god revisionsskik ikke at udsende saldomeddelelser, samt hvor vidt der var øget krav til revisors skærpede opmærksomhed over budgetafvigelse samt manglende interne kontroller. Udvalget svarede det normalt var god skik at udsende saldomeddelelser, men i det givne tilfælde ikke var i strid med god revisionsskik, at revisor havde

---

¹²⁸ ISA 240, afsnit 30

undladt dette. Mht. budgetafvigelse samt manglende intern kontrol afstod udvalget fra at tage stilling, grundet uenighed om handlingsforløbet. Udvalget fremhævede dog, at grundet selskabets størrelse og medarbejdersammensætning, var der næppe mulighed for at opbygge en effektiv intern kontrol i selskabet, hvilket stiller skærpede krav til ledelsen, særligt når en ansat, der har begået besvigelser fortsætter i selskabet. I den givne sag fandt udvalget derfor at revisor havde handlet i god skik.

I forbindelse med de nye skærpede krav til revisor i ISA 240 (rev.), kan det diskuteres om udvalget havde kommet frem til samme konklusion i tilfælde af standarden havde været gældende på daværende tidspunkt. I tilfælde heraf, skal revisors skepsis være indlysende, når der tidligere har været konstateret besvigelser i virksomheden, og den der har begået besvigelsen stadig er ansat. Risikoen for fejlinformation som følge af besvigelser vil derfor være til stede, da steddatterens moral tidligere har svigtet, samtidig med direktørens tilsyn tidligere har været mangelfuld. Til trods for det var aftalt at afskære steddatteren fra selskabets likvider og håndtering af checks, burde revisor bl.a. efter den nye standard, have kontrolleret om steddatteren var effektivt afskåret herfra, eller om ledelsen havde tilsidesat kontrollen/funktionsadskillelsen jævnfør ISA 240¹²⁹ herunder via forespørgsler til ledelsen vedrørende deres forventning til besvigelser i virksomheden.

I responsumsag nr. 1013 (1993) havde ledelsen undladt at oplyse væsentlige forhold i forbindelse med regnskabsudarbejdelsen samt haft aggressive/optimistiske skøn i forbindelse med opgørelse af igangværende arbejder. Heriblandt for lidt registreret vareforbrug for 2 mio. kr., samt for meget registreret salg for 3 mio. kr. for ej leverede varer. Selskabet havde i året for regnskabsafregningen løbende haft likviditets vanskeligheder som dog blev overvundet. Besvigelsen blev først opdaget af revisor efter revisionens afslutning og regnskabet var blevet aflagt.

I forbindelse med sagen blev udvalget spurgt om hvorledes revisor uprøvet kunne lægge direktionens oplysninger til grund uden selvstændig kontrol af løn- og materialeforbrug, direkte omkostninger og den hermed realiserede bruttoavance, samt hvor vidt det var god revisionsskik at foretage fysisk optælling af varelager og igangværende arbejder/varer under fremstilling i forbindelse med årsregnskabsrevisionen. Hertil svarede responsumudvalget afkræftende til første forhold samt bekræftende til den fysiske optælling. I sagen havde revisor derfor ikke overholdt god revisionsskik, og skulle grundet væsentligheden af beløbene have fundet forholdene i forbindelse med revisionen af årsregnskabet.

Ovenstående forhold viser, at revisor ikke anvendte hans professionelle skepsis på det udleverede materiale fra ledelsen, specielt i forhold til området igangværende arbejder for fremmed regning vedrøre betydelige skøn over færdiggørelsesgrader samt bruttoavance. I forbindelse med risikovurderingshandlingerne burde revisor have identificeret risikoen for fejlinformation på posten, netop grundet muligheden for subjektive skøn. Jævnfør nuværende revisionsstandarder, herunder ISA 330¹³⁰,

---

¹²⁹ ISA 240, afsnit 31-33

¹³⁰ ISA 330, afsnit 25-27

skal revisor desuden vurdere revisionsbevisets tilstrækkelighed og egnethed, og i forbindelse med materialet ikke er videre gennemgået, vil revisor ikke kunne konkludere revisionsbeviset værende dette. Revisor burde bl.a. jf. afsnit 4.8.3 have sikret den fysiske tilstedeværelse af de igangværende arbejder samt gennemgået sagsstyringen, herunder omkostningskontrol, gennemgang af kontrakter, arbejdssedler samt eventuel fakturering efter status, med henblik på at få overbevisning om en tilfredsstillende styring og opgørelse af færdiggørelsesgrad af projekterne. Endvidere er det god skik at sikre varelagerets tilstedeværelse via fysisk lagerkontrol op til status, med mindre revisor kan sikre denne på anden vis, hvilket i praksis er umuligt eller al for omkostningsfuld. Det kan ligeledes være nødvendigt for revisor at inddrage en ekspert.

I responsumsag 1007 (1993) var en klub som fungerede som låne- og sparekasse indenfor medlemskredsen blevet besveget af sin kasserer i en årrække. Kassereren havde begået underslæb og dokumentfalsk vedrørende medlemmernes opsparing og frivillige indskud. Besvigelsen blev opdaget da man sendte bekræftelser ud til 10 kontohavere om de havde modtaget bogførte udbetalinger. Der havde dog i tidens løb været flere indikationer på uregelmæssigheder, i forbindelse med uoverensstemmelse i saldomeddelelser, i forbindelse med et medlems anmodning om udbetaling der allerede var udbetalt, samt forsøg på kasseeftersyn som dog blev aflyst.

Advokaterne for klubben samt en af kontohaverne stillede responsumudvalget spørgsmål omkring revisionen og god revisionskik. Udvalget blev bl.a. spurgt hvorvidt revisor havde pligt til at gennemgå assistentens revisionshandling i forhold til god revisionskik, hvilket udvalget bekræftede at revisor burde. Endvidere om det var god revisionskik at undlade et planlagt kasseeftersyn efter der var fattet mistanke om besvigelser, hvilket udvalget konkluderede, ikke var i overensstemmelse med god revisionskik. Ligeledes var det ikke i overensstemmelse med god revisionskik, ikke at reagere uden ophold, når der opstår mistanke om uregelmæssigheder.

I forbindelse med internationale revisionsstandarder har revisor på fod med udvalgets udtalelser ikke handlet i god skik. Jævnfør ISA 220¹³¹ skal den opgaveansvarlige partner gennemgå revisionsdokumentationen herunder assistenters arbejde. Dette forhold var ikke overholdt i ovennævnte responsumsag. Herudover var det jævnfør ISA 240 ikke hensigtsmæssigt at udskyde kasseeftersynet eftersom den tidsmæssige placering af yderligere revisionshandling som følge af mistanke om fejlinformation som følge af besvigelser, bør være indenfor så kort en mulig tidshorisont.

I responsumsag nr. 961 (1990) havde foreningens kasserer begået besvigelser ved uretmæssigt at tilegne sig et større beløb af foreningens midler. Kassereren havde de første år dækket sig ind ved at indsætte et manglende beløb på foreningens konto inden årsafslutningen, hvor der igen efter årsafslutningen var hævet et endnu større beløb. De senere år var beløbene af så betydelig en størrelse, at kassereren var

---

¹³¹ ISA 220, afsnit 16-17

nødsaget til at forfalske kontoopgørelser. Samtidig begyndte pengeinstitutter ligeledes at udsende årsopgørelser hvor kasserer forfalskede rentetilskrivninger samt saldo.

Advokaten i retssagen havde rettet spørgsmål til responsumudvalget vedrørende hvorvidt revisor burde have afstemt foreningens kontoudtog med kontoførende pengeinstitut, opdaget at kontoopgørelserne var forfalsket samt om revisor burde have afholdt kasseeftersyn. Udvalget bekræftede det havde været god revisionskik at revisor havde afstemt foreningens kontoudtog med pengeinstituttet fremfor kopi heraf modtaget af bogholderen. Udvalget udtalte endvidere, at revisor burde have afholdt kasseeftersyn. Endvidere ville en gennemgang af posteringer omkring statustidspunktet have givet revisor grundet mistanke omkring uregelmæssigheden.

I forhold til den manglende funktionsadskillelse, hvor kasserer havde adgang til bogholderiet, herunder kontoopgørelser og der i denne forbindelse er forhøjet risiko for besvigelser, burde revisor have indhentet eksternt revisionsbevis fra tredjemand for at sikre et tilstrækkeligt revisionsbevis jævnfør ISA 330¹³² samt afsnit 4.8.5. Endvidere burde revisor have foretaget kasseeftersyn, jævnfør førnævnte kapitel da det er en af de mest effektive revisionshandlinger netop til afdækning af eventuelle besvigelser.

I responsumsag nr. 938 (1989) havde en bank finansieret en factoringsordning som var indgået mellem 2 koncernforbundne selskaber, hvor datterselskabet forestod factoringsdelen. Datterselskabet havde afgivet hensigtserklæring overfor banken, hvor revisor månedligt erklærede sig omkring factoringsaftalens overholdelse. I aftalen fremgik, at moderselskabet ikke måtte fremsende fakturaer med mindre leveringen var foregået.

I forbindelse med factoringsaftalen, havde moderselskabet udstedt faktura for foruddebiterede renter samt endvidere fiktive fakturaer. Endvidere faktureret varer som reelt var indgået som leasingaftaler. Revisor havde på trods af dette afgivet erklæring uden bemærkninger. I forbindelse hermed, havde banken anmodet udvalget om svar på deres opfattelse af revisors udførte arbejde i forbindelse med erklæringen. Her havde revisor kontrolleret at forretningsgange til overholdelse af aftalerne var blevet etableret, samt sammenholdt ubetalte fakturaer med debitortilgodehavendet ifølge månedsbalancen. Udvalget konkluderede, at på trods af at de overordnede krav til revisors erklæring var opfyldt, burde revisor stikprøvevist have kontrolleret, at der lå faktiske leverancer bag fakturaerne, og i forbindelse hermed med jævne mellemrum have udsendt saldomeddelelser. Hvorvidt yderligere handlinger ville have afdækket besvigelserne kan ikke fastslås, men revisor burde have afdækket og anført i sin erklæring, at en af fakturaerne vedrørte foruddebiterede renter.

Revisor havde derfor ikke overholdt god revisionskik og sikret sig et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for at de fakturaer som i henhold til aftalen blev sendt til factoring. Eftersom han ikke havde kontrolleret fakturaerne til faktiske leveringer må det antages, at han igennem kontrol af forretningsgangene kun har

---

¹³² ISA 330, afsnit 25-27

lavet forespørgsler, eftersom en revision af forretningsgangene ville have medført en grav-til-vugge test som beskrevet i afsnit 4.8.4 og som således havde øget sandsynligheden for at identificere udstedte fakturaer hvor der ikke forelå levering bag. Samtidig ville udsendelse af saldomeddelelser havde været en simpel revisionshandling til bekræftelse af fakturaernes tilstedeværelse, som ligeledes havde været god skik, medmindre revisor kunne afdække området på anden måde. Ovenstående handlinger ville dog ikke med sikkerhed have afsløret besvigelsen, men havde øget sandsynligheden for at revisor havde afdækket den.

I responsumsag nr. 889 (1986) havde en kasserer for en landsorganisation begået besvigelser ved hævnninger på landsorganisationens bankkonti samt tilegnet sig indsamlede midler, fra salg af tøj. Tidligere var der anvendt et udbetalingsystem som krævede underskrifter fra 2 bestyrelsesmedlemmer. I forbindelse med kassereren tiltrådte fik han dog afskaffet dette system. I sagen spurgte advokaten for landsorganisationen hvorvidt det var i henhold til god revisionskik, ikke at lave indtægtskontrol som en del af revisionen. Det fremgik ligeledes, at revisor ikke havde påført i hans arbejdspapirer hvorledes han havde revideret væsentlige indtægter. Udvalget udtalte at revisor burde have undersøgt posteringerne nærmere, og at indtægterne også var omfattet af revisionen. Det var derfor imod god revisionskik at revisor ikke havde foretaget revisionshandling herfor, og ligeledes ikke havde dokumenteret hvordan de væsentlige indtægter var revideret.

I henhold til revisors planlægning og udførelse af revisionen skal revisor opnå tilstrækkeligt revisionsbevis for alle væsentlige poster i regnskabet. I forbindelse med landsorganisationen indsamlede midler, må denne post antages at være væsentlig, og i forbindelse med revisors risikovurderingshandling skulle han ud fra den manglende funktionsadskillelse have identificeret området som værende med betydelig risiko for fejlinformation i regnskabet, herunder i forbindelse med besvigelser. Revisor burde derfor have revideret posten og sikret tilstrækkeligt revisionsbevis for revisionsmålene. Herudover ville nuværende ISA 240¹³³, som nævnt i afsnit 3.2.1.3, som følge af forhåndsantagelsen om, at der er besvigelsesrisici forbundet med indregning af indtægter, ligeledes have stillet krav til, at revisor foretog risikovurderings- samt revisionshandling her indenfor. Ligeledes skulle han jævnfør nugældende ISA 230¹³⁴ havde sikret sig revisionsdokumentation for hvordan han havde udført revisionshandling på området.

I responsumsag nr. 741 (1981) havde en regnskabsfører besveget to menighedsråd for ca. kr. 300.000. Menighedsrådene havde rettet henvendelse til responsumudvalget, da de mente besvigelsen var muliggjort på baggrund af revisors mangelfulde revision. Revisor havde bl.a. ikke foretaget lønafstemninger og havde som dokumentation for bogførte lønudbetalinger accepteret fotokopierede bilag. I forbindelse med tiltrædelsen havde revisor ellers konstateret mangler i forretningsgangene og den interne kontrol hvorfor revisionen blev baseret på en fuldstændig bilagsrevision og uanmeldt kasseeftersyn. I forbindelse med eftersynet blev der konstateret underskud i beholdningerne. Som følge heraf blev der iværksat yderligere

---

¹³³ ISA 240, afsnit 26

¹³⁴ ISA 230, afsnit 2-6

undersøgelser. Primo regnskabsåret havde revisionsfirmaet forsøgt at gennemføre en planlagt lønafstemning, hvilket dog blev umuliggjort, da regnskabsføreren på den aftalte dag meldte forfald grundet han var blevet overfaldet i sit eget hjem, og frarøvet den taske der bl.a. indeholdt lønbilag og -opgørelser for den forrige periode. Forholdet vakte ikke mistanke hos menighedsrådet eller revisor.

Som svar på menighedsrådets henvendelse svarede responsumudvalget, at revisor som følge af den manglende funktionsadskillelse, og manglende interne kontroller, burde have udført supplerende revisionshandlinger til afdækning af eventuelle besvigelser. Herunder burde revisor have sammenholdt bogføringen med kontoudtog fra bank og postgiro, have afstemt de udgiftsførte lønninger med afgivne lønoplysninger til myndighederne samt i øvrigt udført analytiske handlinger på afvigelser mellem budget og regnskab. Revisors arbejde blev derfor konstateret mangelfuldt og ikke i overensstemmelse med god revisionskik.

I sagen havde revisor på baggrund af den manglende funktionsadskillelse og svage interne kontroller baseret revisionen på substansrevision og kasseeftersyn, men burde have sikret et gyldigt og tilstrækkeligt revisionsbevis, og ikke kun godtaget kopier af bilag, medmindre revisor bekræftede gyldigheden via underliggende bilag eller sammenholdelse med originaler. I henhold til gældende revisionsstandarder burde revisor som følge af underskud i kassen samt mistanke om besvigelser, have udvidet revisionshandlingerne jævnfør ISA 240¹³⁵ til at hente revisionsbevis fra tredjemand jævnfør ISA 500¹³⁶ via afstemning i bank samt bekræftelser fra lønmodtagere, omkring lønbilagets gyldighed.

I responsumsag nr. 179 (1953) havde forretningsføreren besveget et marketenderi, i hans funktion som både bogholder og kasserer, samt at have til opgave at kontrollere salget. Forholdet blev afsløret i forbindelse med uanmeldt kasseeftersyn. Besvigelsen var begået i forbindelse med udbetalingen af lønninger, som på daværende tidspunkt (1953) skete i form af checks. Forretningsføreren havde udbetalt løn til fiktive medarbejdere og lavet fiktive udbetalingsbilag. I forbindelse hermed, blev udvalget spurgt, om antallet af kasseeftersyn havde været tilstrækkeligt og om revisionen af lønningsområdet havde været tilstrækkeligt, om de foretagne besvigelser ikke var så nærliggende, at revisor burde have taget hensyn hertil under sin revision, om revisor ikke burde have taget forbehold i sin påtegning og givet bestyrelsen meddelelse om de nærliggende muligheder for besvigelser.

Hertil svarede responsumudvalget, at de ikke fandt noget kritisabelt i revisors udførelse af revisionen og gør i sit svar opmærksom på, at det ikke er revisionens hovedformål at afsløre misligheder, og at revisor ikke kan anses for garant for, at misligheder ikke forekommer eller at de afsløres. Revisoren havde påpeget det utilfredsstillende i forretningsgangene og den interne kontrol, men bestyrelsen havde af omkostningsmæssige grunde ikke adskilt kasserer- og bogføringsfunktionerne. Revisor havde i situationen derfor overholdt god revisionskik.

---

¹³⁵ ISA 240, afsnit 30

¹³⁶ ISA 500, afsnit A18

I ovenstående sag, fremgår værdien af kasseeftersynet igen som en effektiv revisionshandling til at afdække besvigelser. Antallet af kasseeftersyn, ville efter nu gældende revisionsstandarder ikke have medført umiddelbare ændringer af udfaldet af svaret, da det er op til revisors vurdering hvor ofte de skal udføre eftersyn, hvis bare der er sikret tilstrækkeligt revisionsbevis. Dog er det god skik at afholde minimum et eftersyn i regnskabsåret, med mindre andre handlinger kan afdække revisionsmålene. Eftersom revisor ikke havde mistanke om besvigelser er der ingen krav om udvidede revisionshandling, men i forbindelse med revisionen var foretaget i dag, kunne revisor have afstemt lønlistre etc. til e-indkomst, samt anmodet direktøren af marketenderiet om at bekræfte lønlistre ud fra antal ansatte og indgåede lønftaler. Revisors overholdelse af rapporteringen af de manglende interne kontroller er ligeledes efter god revisionsskik, og revisor kan ikke drages til ansvar for, at ledelsen ikke har foretaget funktionsadskillelse grundet omkostningsbesparelser. Forholdet vurderes i situationen ikke væsentligt nok til en modificering af påtegningen, men er noget som revisor, hvor forholdet findes væsentligt, rapporterer til ledelsen i revisionsprotokollen.

I responsumsag nr. 172 (1952) havde en ekspeditrice besveget sit firma, ved at tilbageholde indbetalinger fra kunder. Virksomheden foretog rensning og farvning af tøj, hvor der ved modtagelse af tøj til behandling blev udstedt tre fakturaer. To blev sendt til fabrikken og et eksemplar blev kvitteret og beholdt i filialen der modtog tøjet. Efter behandling blev den ene faktura sendt fra fabrikken til hovedkontoret, til kontrol af filialens tilstedeværende ikke betalte fakturaer. Revisor havde foreslået, at hovedkontoret lejlighedsvist skulle foretage uanmeldt regningseftersyn i filialerne og pålægge filialbestyrerne hver måned at indsende lister over ikke betalte fakturaer. Revisor havde ligeledes forsøgt at foretage eftersyn, men hovedkontorets kontrolmateriale var ikke ajourført. Dette blev anmodet ajourført, og revisor kunne et halvt års tid senere foretage eftersynet, hvor besvigelsen blev opdaget.

Virksomhedens advokat havde spurgt responsumudvalget om ikke revisor tidligere burde have sørget for at kontrolmaterialet var ajourført og tidligere have foretaget eftersyn, hvor responsumudvalgt ikke fandt noget kritisabelt ved revisorens fremgangsmåde, og påpegede det var virksomhedens opgave at holde bogføringen etc. ajourført.

I forbindelse med sagen havde revisor reageret og rapporteret om det væsentlige forhold til ledelsen omkring svagheden i den interne kontrol eftersom hovedkontoret ikke foretog eftersyn af ikke betalte regninger i filialerne, og ligeledes da hovedkontoret ikke månedligt modtog liste fra filialbestyrerne omkring beholdning af ikke betalte fakturaer. Hovedkontoret havde derved heller ikke direkte mulighed for at kontrollere gamle fakturaer, som kunne fatte mistanke til filialen hvor der var begået besvigelser. Revisor havde ligeledes forsøgt at afholde eftersyn i filialerne, hvilket grundet ej ajourført bogholderi i hovedkontoret ikke var muligt. Eftersom revisor ikke havde mistanke om besvigelser, havde han ikke pligt til at foretage øvrige handlinger end at udvide revisionshandlingerne i forbindelse med statusrevisionen, hvis han vurderede det nødvendigt, grundet den manglende ajourføring og kontrol.

I responsumsag nr. 150 (1951) havde direktøren besveget virksomheden bl.a. gennem en fiktiv kreditnota samt tilbageholdt salgsindtægt gennem fire salg faktureret på ikke forudnummererede fakturasæt, og gennem vareforfalskning. Direktøren havde endvidere lånt af kassebeholdningen som var posteret under debitorer, og som efter seks måneder udgjorde 78.000 kr. Endeligt havde virksomheden kautioneret for direktørens private kassekredit.

Advokaten for selskabet havde anført og spurgt til god revisionssskik i forbindelse med, at revisor havde anført i sin påtegning at beholdningerne var til stede, uden at have undersøgt varebeholdningerne. Revisor havde under et kasseeftersyn opdaget, direktøren havde lånt af kontantkassen. Lånene var ikke bogført, men der lå dog sedler herfor i kontantkassen. Revisor underrettede på trods af forholdet, ikke den øverste ledelse herom. Revisor havde endvidere ikke gennemgået debitorerne og ikke indhentet oplysninger fra pengeinstituttet, som virksomheden havde sine daglige bankforretninger med. Udvalget svarede, at i forbindelse med den fiktive kreditnota og de fire salgsfakturaer, kan der ikke stilles kritik af revisor. Revisor burde dog have sikret tilstedeværelsen af varebeholdningen for at anføre dette i påtegningen. Revisor burde ligeledes have anført ledelselånet i revisionsprotokollen. Ligeledes burde revisor have indhentet oplysninger fra det normale pengeinstitut til afstemning af beholdninger samt øvrige forhold, for derigennem at afdække kautionen. Der var således flere forhold hvor revisor ikke havde overholdt god revisionssskik.

Jævnfør gældende revisionsstandarder, skal revisor, såfremt posterne er væsentlige sikre sig revisionsbevis for beholdningernes tilstedeværelse i regnskabet. Dette være sig likvide beholdninger samt varebeholdninger. I forbindelse med revisionen af varebeholdninger vil lagerkontrol derfor være nødvendig for at sikre varernes tilstedeværelse, ligeledes jævnfør ISA 500¹³⁷ samt afsnit 4.8.2. Jævnfør ISA 500¹³⁸ samt afsnit 4.8.5 burde revisor ligeledes have indhentet bekræftelse fra bank for mellemværendet, samt gennemgået posteringer omkring status til kontrol af periodisering samt tilstedeværelsen og fuldstændigheden af de bogførte transaktioner. Den eksterne bekræftelse fra banken ville ligeledes kunne oplyse omkring kautionen, hvorfor det ligeledes er god skik efter gældende revisionsstandarder at indhente denne eksterne engagementsoversigt.

I forbindelse med revisors afdækning af, at der foreligger et ledelselån, skal revisor rapportere dette til rette ledelsesniveau jævnfør ISA 240¹³⁹ samt Revisorloven¹⁴⁰. Grundet lånet vedrører direktøren, samt beløbets betydning, vil dette være en rapportering til den øverste ledelse. Her vil revisionsprotokollen som det ligeledes var på tidspunktet for besvigelsen, være det mest hensigtsmæssige rapporteringsmiddel, specielt da det er det eneste sikre rapporteringsmiddel¹⁴¹ til den øverste ledelse som revisor har. I henhold til gældende standarder og yderligere krav i henhold til dansk lovgivning, vil revisor ligeledes ikke

---

¹³⁷ ISA 500, afsnit A16

¹³⁸ ISA 500, afsnit 18

¹³⁹ ISA 240, afsnit 40-41

¹⁴⁰ Revisorloven § 22, stk. 1

¹⁴¹ Revisionsprotokollen er eneste dokument der er krav til bestyrelsen gennemlæser og underskriver.

have handlet i henhold til god revisionskik, og skulle endvidere have nævnt forholdet som supplerende oplysning i påtegningen af årsregnskabet.

7.3 Responsum vedrørende nærtstående parter eller personsammenfald

I forbindelse med responsumsag nr. 1293 (2008) var der anlagt sag af revisionsfirma Y mod firma R. I 2006 havde firma R skiftet revisor og anmodet den nye revisor T om at undersøge en række usædvanlige dispositioner foretaget af den afskedigede direktør. Direktøren havde i årene indtil 2006 begået besvigelser i form af levering af varer til familie og bekendte uden fakturering eller til forhøjede rabatsatser, indkøb af varer på selskabets regning til egen bolig og selskabets afholdelse af private omkostninger. Forholdene havde fundet sted grundet svagheder i den interne kontrol, og manglende funktionsadskillelse.

Advokat for revisionsfirma Y havde stillet spørgsmål til responsumudvalget hvorledes revisor i revisionsprotokollen havde overholdt god skik for rapporteringspligt. Responsumudvalget svarede indledningsvist, at såfremt revisor bliver opmærksom på forhold om svagheder i den interne kontrol eller konstaterer forhold om besvigelser, skal revisor hurtigst muligt meddele dette til rette ledelsesniveau. Endvidere at når revisor udfører en revision i henhold til revisionsstandarder, opnår han en høj grad af sikkerhed for, at regnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, hvad enten dette skyldes fejl eller besvigelser. Responsumudvalgets konklusion på ovenstående spørgsmål var, at revisor havde handlet i henhold til god skik med hensyn til anførsler i revisionsprotokollen jf. dagældende RS 265, hvor revisor har rapporteret svagheder i den interne kontrol og funktionsadskillelse til bestyrelsen, hvilket også er i henhold til gældende ISA 265¹⁴². Hvorvidt besvigelserne burde have været opdaget af revisor, konkluderes der ikke på, eftersom revisors planlægning og udførelse af revisionen ikke er gennemgået.

I samme sag havde den tidligere direktør tillige været eneejer af Firma S ApS. Revisionsfirma Y var ligeledes revisor for dette selskab hvor man i 2006 havde fundet, at direktøren havde udstedt fire fiktive fakturaer fra firma R mod levering af varer til firma S ApS. Forholdet blev fundet i forbindelse med udsendelse af saldoanerkendelse til firma R, da saldoen var knap 1 år gammelt og henstod ubetalt. Saldoanerkendelsen blev ikke besvaret, og direktøren forklarede efterfølgende mundtligt at fakturaerne var falske.

Advokaten stillede i forbindelse hermed ligeledes responsumudvalget spørgsmål omkring revisors rapporteringspligt til firma R eftersom forholdet blev fundet under udførelsen af hvervet for firma S. Udvalget udtalte at eftersom oplysningen om de fiktive fakturaer er opfattet som oplyst af direktøren i hans egenskab af direktør for firma R, er denne oplysning ikke omfattet af revisors tavshedspligt, til trods for besvigelsen vedrører forhold i firma S. Endvidere er dispositionen af så usædvanlig art, at revisor hurtigst muligt skulle have meddelt bestyrelsen herom. Hvorvidt revisor har overholdt god skik i forbindelse hermed, fremgår ikke direkte af udvalgets besvarelse, men eftersom der indledningsvist er

---

¹⁴² ISA 265, afsnit 9

konkluderet at revisor har overholdt hans ansvar i forbindelse med rapportering i revisorprotokollen, antages forholdet overholdt.

Ovenstående sag viser udover revisor har overholdt rapporteringspligten, vigtigheden af at revisor forholder sig til selskabets interne kontroller og funktionsadskillelse. Herunder at revisor har øget fokus på besvigelser i tilfælde af svagheder eller mangler heri. Endvidere viser det vigtigheden i revisors fokus på nærtstående parter og personsammenfald i virksomheders ledelse som blev gennemgået i kapitel 5. Revisor havde handlet efter god revisionskik, hvilket forhold ikke havde været ændret hvis den nuværende ISA 265 samt yderligere krav i henhold til dansk lovgivning var gældende.

I responsumsag nr. 1135 (1998) havde en direktør begået besvigelser i koncernforbundne selskaber, med personsammenfald i ledelsen. Han var direktør i et produktionsselskab C med adgang til regnskabssystemet. I handelsselskab D var han ligeledes dispositionsberettiget over selskabets likvide konti. Direktøren havde udskrevet op til tredive fiktive fakturaer fra selskab C til D og efterfølgende slettet disse hos selskab C. I selskab D var fakturaerne blevet bogført som kontant køb, og udbetalingerne var sket til direktørens private konti.

Advokaten for selskabet havde spurgt responsumudvalget hvor vidt revisionen af samhandlen og fakturaerne var i overensstemmelse med god revisionskik, herunder revisionsinstrukserne for selskaberne og revision af koncernforbundne selskaber. Udvalget svarede at arbejdet var udført i overensstemmelse med instrukserne, men til trods for dette ikke var udført i henhold til god revisionskik i henhold til revisionsvejledningerne. Grundet svage interne kontroller burde revisor stikprøvevis have fulgt dokumenter med tilhørende registreringer og varer gennem virksomheden og herunder efterprøve fakturaernes indhold, eftertælling, bogføring, betaling, lagerregistrering og viderefakturering.

Advokaten for revisor spurgte endvidere responsumudvalget, hvorvidt krydsrevision var en udvidet revisionshandling når der ikke var mistanke om besvigelser, eller om krydsrevision skulle have været anvendt i det konkrete tilfælde. Responsumudvalget svarede at revisor burde have foretaget stikprøvevis krydsrevision for at sikre at koncernintern samhandel kan identificeres, hvilket ville have været god revisionskik.

Revisor havde derfor i flere tilfælde ikke handlet efter god revisionskik, og burde som nævnt i afsnit 5.2 samt efter gældende standarder ISA 550¹⁴³ samt ISA 240¹⁴⁴ have haft øget fokus på transaktionerne imellem selskaberne og øget revisionshandlingerne eftersom personsammenfald og manglende interne kontroller øger risikoen for besvigelser. Hvorvidt der blev udarbejdet koncernregnskab nævnes ikke, men i tilfælde heraf, ville stikprøvevis krydsrevision af eliminerings endvidere have øget sandsynligheden for revisor havde fundet det manglende salg i selskab C.

---

¹⁴³ ISA 550, afsnit 5-6

¹⁴⁴ ISA 240, afsnit 30

I responsumsag nr. 868 (1986) havde en økonomichef besveget et selskab ved at ude holde salg og overføre indbetalingerne til sit eget selskab. Fakturaerne vedrøret udenlandske fakturaer på ikke forud nummererede fakturaer. Kontoen som indbetalingerne gik ind på havde økonomichefen enefuldmagt til, hvorfor det var muligt at overføre til hans eget selskab. Herudover var det konstateret, at der havde været fejlperiodisering på faktureret salg hvor arbejdet først var påbegyndt det efterfølgende regnskabsår. Ligeledes havde renter af obligationer været indtægtsført to gange, herunder i kasserapporten, samt som tilgodehavende renteindtægter pr. statusdagen. Ved afstemning af A-skat var der tilskrevet renter for 70.000 kr. som ikke var blevet udgiftsført, samt der ikke havde været indberettet el- og olieafgift i perioden. Det var oplyst, at revisor såvel var revisor for det besvegne selskab samt i økonomichefens selskab.

Advokaten i sagen spurgte udvalget, hvorvidt revisors arbejde var mangelfuldt og om han ikke burde have opdaget de nævnte forhold i forbindelse med statusrevisionen. Endvidere om ikke revisors kendskab til økonomichefens involvering i et andet selskabs bogholderimæssige transaktioner, sammen med hans fuldmagtsforhold og eneansvar for bogholderi og kassefunktioner i det besvegede selskab, skulle have udløst udvidede revisionshandling fra revisors side.

Responsumudvalget konkluderede, at de ikke fandt forhold der burde vække mistanke hos revisor for forholdene, men fandt, at revisor burde have udvidet sin revision og via revisionsprotokollen have kritiseret faktureringsystemet og usikkerheden om regnskabsaflæggelsen. Udvalget fandt ikke grund til at revisor skulle have udvidet handlingerne grundet økonomichefens stærke involvering i to selskaber, med mindre revisor selv havde fundet det nødvendigt under revisionen.

I sagen fremgår det, at revisor generelt havde overholdt god revisionsskik, men dog burde have havde udført udvidede handlinger jævnfør gældende ISA 240¹⁴⁵ vedrørende debitorindbetalingerne og fakturering omkring status. Endvidere burde revisor have gennemgået selskabets bankkonti for indbetalinger fra ej registreret salg. Endvidere havde revisor ikke overholdt god revisionsskik med hensyn til rapportering i revisionsprotokollen mht. den manglende funktionsadskillelse og chefens fuldmagtsforhold, samt faktureringsystemet, hvor der kunne oprettes fiktive fakturaer, jævnfør gældende ISA 265¹⁴⁶ samt yderligere krav i henhold til dansk lovgivning.

7.4 Responsum vedr. revisors rapportering, underretnings- samt tavshedspligt

I tidligere beskrevet responsumsag nr. 1201 (2003), hvor selskabets bogholder har begået underslæb, bl.a. i forbindelse med overtrædelse af momsloven, havde bogholderen fuldmagt til giro- og bankkonti samt stod for poståbningen når direktøren var fraværende. I forbindelse hermed havde advokaten ligeledes spurgt responsumudvalget hvorvidt det er i overensstemmelse med god revisionsskik, at revisor ikke i revisionspåtegninger og/eller revisionsprotokollater har taget forbehold/rapporteret for manglende

---

¹⁴⁵ ISA 240, afsnit 30

¹⁴⁶ ISA 265, afsnit 9

funktionsadskillelse/fåtalligt personale. Revisor havde dog forelagt denne svaghed i den interne kontrol mundtligt ved møder med direktøren.

Responsumudvalget svarede, at der ofte i mindre virksomheder forekommer personsammenfald mellem kasse- og bogholderifunktionen. Hvis der ved revisionsarbejdet i forbindelse med regnskabsaflæggelsen er fundet væsentlige fejl eller mangler ved virksomhedens kontroller, bogholderi eller regnskabsvæsen, skal revisionsprotokollen indeholde oplysning herom.

Dette stemmer også overens med gældende ISA 265 omkring kommunikation om mangler i intern kontrol til den øverste ledelse og den daglige ledelse. I spørgsmålet omkring hvor vidt den mundtlige rapportering har været tilstrækkelig, vil dette ikke være tilfældet hvis revisor finder forholdet væsentligt. Her skal han efter ISA 265¹⁴⁷ skriftligt kommunikere til den øverste ledelse således de kan føre deres tilsyn bl.a. med den daglige ledelse. Hvorvidt forholdet er væsentligt fremgår ikke af det givne respons, men det syntes at betragte på en sådan måde, da bogholderens fuldmagt til giro og bankkonti, poståbning samt selskabets regnskabssystem klart indikere en væsentlig risiko for besvigelser i selskabet, så længe ledelsen ikke foretager kontrollerende handlinger til at sikre disse ikke forekommer. I dette tilfælde vil revisor ikke have overholdt god revisionskik, da selskabets øverste ledelse ikke har fået rapportering herom.

I tidligere nævnte responsumsag nr. 1151 (2000) hvor et selskab blevet besveget af sin bogholder via lønudbetalinger til fiktive eller bestående medarbejdere, med sig selv eller sine børn som betalingsmodtagere, blev responsumudvalget ligeledes spurgt hvorvidt revisor burde have beskrevet kontrolmæssige svagheder, som det begrænsede administrative personale kunne medføre samt de foranstaltninger selskabets ledelse burde iværksætte herfor.

Udvalget svarede bekræftende på at revisor for at overholde god skik skulle have rapporteret forholdene i revisionsprotokollen. Dette forhold stemmer ligeledes overens med gældende ISA 265¹⁴⁸ omkring skriftlig kommunikation med selskabets øverste ledelse om betydelige mangler i intern kontrol, således der kan foretages foranstaltninger og iværksættes kontroller til at sikre regnskabsaflæggelsen og forebygge besvigelser.

I tidligere gennemgået responsumsag 1007 (1993) hvor en klub som fungerede som låne- og sparekasse indenfor medlemskredsen blevet besveget af sin kasserer i en årrække gennem underslæb og dokumentfalsk, havde advokaterne ligeledes spurgt responsumudvalget omkring god revisionskik i forbindelse med revisor hverken mundtligt eller i revisionsprotokollen havde påtalt, at kasserer og bogholderen var samme person. Udvalget havde her besvaret, at revisor burde have påtalt det nævnte forhold i revisionsprotokollen, for at overholde god revisionskik.

---

¹⁴⁷ ISA 265, afsnit 9

¹⁴⁸ ISA 265, afsnit 9

Forholdet er også gældende jævnfør gældende ISA 265¹⁴⁹ omkring skriftlig kommunikation med selskabets øverste ledelse om betydelige mangler i intern kontrol, således der kan foretages foranstaltninger og iværksættes kontroller til at sikre regnskabsaflæggelsen og forebygge besvigelser.

I responsumsag nr. 920 (1988) havde revisor trods revisorloven samt at det fremgik i selskabets vedtægter, ikke ført revisionsprotokol i forbindelse med revisionen af en ejerforenings årsregnskaber. Forholdet blev bekræftet værende mod god revisionskik.

Jævnfør gældende Revisorlov¹⁵⁰ skal revisor føre revisionsprotokol i virksomheder hvis årsregnskab m.v. revideres. Herved havde revisor ikke overholdt lovgivningen ud fra gældende lov og standarder, herunder ISA 260¹⁵¹ omkring kommunikation med den øverste ledelse samt om forhold der skal kommunikeres, og derved ikke handlet efter god revisionskik.

I tidligere nævnte responsumsag nr. 889 (1986) hvor en kasserer for en landsorganisation havde begået besvigelser ved hævnninger på landsorganisationens bankkonti samt tilegnet sig indsamlede midler, fra salg af tøj. Spurgte advokaten ligeledes, om kasserens ændring af udbetalingsystemet således kassereren havde enefuldmagt til selskabets likvider, burde have medført en reaktion fra revisor. Her svarede responsumudvalget, at til trods for, det er ledelsen og herunder bestyrelsen der har ansvaret for forretningsgangene, burde revisor, såfremt han finder forretningsgangene ændret uden bestyrelsens accept, eller utilfredsstillende eller ikke fulgt, orientere den øverste ledelse herom.

Forholdet er også gældende jf. gældende ISA 265¹⁵² omkring skriftlig kommunikation med selskabets øverste ledelse om betydelige mangler i intern kontrol, således der kan foretages foranstaltninger og iværksættes kontroller til at sikre regnskabsaflæggelsen og forebygge besvigelser.

I responsumsag nr. 886 (1986) havde et selskab modtaget udstillingsstøtte fra Danmarks Erhvervsfond. Støtten skulle søges på baggrund af betalte udgifter, og ansøgningen skulle ligeledes attesteres af revisor. I forbindelse med ansøgningen, fremgik det i ni tilfælde, at der var søgt støtte på baggrund af ubetalte fakturaer, og at nogle af disse fakturaer senere var blevet udlignet ved kreditnotaer fra leverandøren. I forbindelse med afdækningen af de nævnte forhold, var Danmarks Erhvervsfond efterfølgende ikke blevet oplyst omkring de konstaterede fejl i grundlaget for den ydede støtte. Udvalget var blevet spurgt om hvorledes det var i henhold til god revisionskik at revisor havde attesteret en ansøgning til trods for betingelserne for støtten ikke var opfyldt, samt ligeledes om det var i overensstemmelse med god revisorskik, at revisor havde undladt at oplyse Danmarks Erhvervsfond omkring det forkerte grundlag i forbindelse med han konstaterede forholdene.

---

¹⁴⁹ ISA 265, afsnit 9

¹⁵⁰ Revisorloven § 20

¹⁵¹ ISA 260, afsnit 14-16

¹⁵² ISA 265, afsnit 9

Udvalget svarede, at det var i strid med god revisionsskik at afgive en erklæring uden forbehold når de særlige regler der vedrører erhvervsstøtten ikke var opfyldt. Ligeledes var det imod god revisionsskik ikke at oplyse erklæringens modtager/støttedyderen herom, efter revisor havde fundet fejlinformation.

I henhold til sagen fremgår der ikke direkte, at revisor havde fundet forholdet omkring den ukorrekte erklæring der var givet på ansøgningen, inden afgivelsen. Havde revisor været bekendt med forholdet ved underskrivelse, er dette en overtrædelse af Erklæringsbekendtgørelsen¹⁵³. Er dette ikke tilfældet skal det vurderes om revisor har foretaget tilstrækkelige handlinger til at afgive en erklæring med sikkerhed, herunder stikprøvevist foretaget grav-til-vugge tests af de ansøgte fakturaer. Revisor burde endvidere have oplyst Danmarks Erhvervsfond om fejlen, således de havde mulighed for at handle på forholdet og trække støtten tilbage.

I responsumsag nr. 724 (1981) havde bogholderen som også var kasserer i en virksomhed besveget denne for 275.000 kr. over femten måneder bl.a. ved tilbageholdelse af debitorindbetalinger over tid som blev betalt via senere indbetalinger fra debitorer samt ved at salg blev registreret til et mindre beløb end det faktiske salg. Besvigelsen var ikke blevet opdaget i forbindelse med gennemgang af budgetafvigelse, da debitorbeholdningen i samme periode var blevet nedbragt som følge af bedre debitorrykning. Bestyrelsesformanden for selskabet spurgte responsumudvalget om det ikke var god skik at foretage uanmeldt kasseeftersyn, udsende saldomeddelelser samt for revisor at rapportere i revisionsprotokollen om forretningsgange og interne kontroller.

Responsumudvalget pointerede, at revisionen ikke nødvendigvis tager udgangspunkt i bestemte revisionshandling på bestemte tidspunkter, og at revisionen ikke tager sigte på at afsløre besvigelser. Dog havde revisors omtale i revisionsprotokollen været uheldigt formuleret og som følge af svagheder i forretningsgangen og den interne kontrol bl.a. på debitor- og kasseområdet, burde revisor have gennemført uanmeldt kasseeftersyn på et tidligere tidspunkt og udsendt saldomeddelelser. Revisor burde endvidere have anført klart og forståeligt i revisionsprotokollen, omkring svaghederne i forretningsgangene og interne kontroller, herunder den manglende funktionsadskillelse når bogholder og kasserer er den samme.

Jævnfør gældende revisionsstandarder, herunder ISA 240 ville forholdet omkring den manglende funktionsadskillelse, give revisor anledning til udvidede revisionshandling. Disse kunne jævnfør afsnit 4.8.5 netop have været kasseeftersyn som er en af de mest effektive revisionshandling revisor kan foretage til afdækning af besvigelser foretaget på kasse- eller likvidbeholdninger samt udsendelse af saldomeddelelser til verificering af tilstedeværelsen og fuldstændigheden af debitorsaldi, herunder til debitors verificering af de foretagne debitorposter som ville fremgå af et kontoudtog. Jævnfør de nye standarder fremgår der ikke præcist at kommunikationen skal fremgå på en klar og forståelig måde.

---

¹⁵³ Erklæringsbekendtgørelsen § 6

Men jævnfør tidligere revisionsstandard RS 265¹⁵⁴ som stadig bruges som fortolkningsbidrag til revisionsprotokollen fremgår det, at revisionsprotokoller skal formuleres på en entydig, klar og forståelig måde, hvilket ikke var tilfældet med ovenstående protokol.

I responsumsag nr. 661 (1979) havde en bogholder besveget en forening ved at tilegne sig kontingentindbetalinger og ved at udgiftsføre forfalskede udgiftsbilag. Bogholderen var alene om at varetage bogholderi- og kassefunktion samt alle øvrige økonomiske transaktioner. Advokaten for foreningen spurgte bl.a. responsumudvalget omkring, om revisor havde handlet ansvarspådragende i forbindelse med undladelse af afstemning af kontingenttilgodehavender samt hvor vidt der var mangler i revisionsprotokollen.

Responsumudvalget svarede, uden stillingstagen til afstemningen, at revisor i den seneste revisionsprotokol havde påpeget den manglende mulighed for at etablere sædvanlig effektiv kontrol med indbetalinger, men også at revisor i en klar formulering burde have redegjort overfor bestyrelse og direktion for manglerne ved den interne kontrol og havde rådgivet med henblik på tilvejebringelse af god intern kontrol. Responsumudvalget påpegede dog ligeledes, at et hensigtsmæssigt bogholderi og en tilstrækkelig intern kontrol er de bedste hjælpemidler til at forebygge og afsløre besvigelser, og hvilke det er ledelsens opgave at etablere.

Som responsumsag nr. 724 ovenfor har revisor ligeledes ikke kommunikeret på en klar og tydelig måde overfor den øverste ledelse omkring mangler ved den interne kontrol samt havde ikke rådgivet omkring tilvejebringelse af god intern kontrol, hvilket ligeledes fremgår som god revisionsskik jævnfør gældende ISA 265¹⁵⁵.

I responsumsag nr. 601 (1975) havde revisor spurgt udvalget omkring revisors pligter i forbindelse med han havde modtaget cirkulæreskrivelse fra bestyrelsesformanden i et selskab han er revisor for. Cirkulæret som han havde modtaget påpegede, at han som revisor ufortøvet skulle give selskabets ledelse underretning, hvis han stødte på omstændigheder der "udgør eller indicerer afvigelser fra normale funktioner". Revisor havde selv foreslået selskabets ledelse at der skulle indgås en skriftlig aftale såfremt ledelsen ønskede den særlige rapportering.

Responsumudvalget svarede med hensyn til revisors pligter, at underretningspligten i den omhandlede form var værdiløs og at revisors normale meddelelsesmiddel er revisionsprotokollen, og underretningen heri beror på revisors skøn i det konkrete tilfælde. Revisor kan derfor ikke pålægges yderligere underretningspligter end dem der fremgår ifølge de internationale standarder, lovgivningen samt øvrig regulering han skal rette sig efter, medmindre der bliver indgået en speciel aftale herom.

---

¹⁵⁴ ISA 265, afsnit 9

¹⁵⁵ ISA 265, afsnit A28

Jævnfør gældende lov og regulering vil en cirkulær skrivelse ikke have effekt for revisors rapporteringspligt. Revisors rapporteringspligt er i henhold til kapitel 6 reguleret igennem ISA 240¹⁵⁶, lovgivet i Revisorloven¹⁵⁷ samt Erklæringsbekendtgørelsen¹⁵⁸. Herudover kan virksomhed og revisor i forening lave tilføjelser til rapporteringspligten igennem nærmere aftale for opgavens vilkår jævnfør ISA 210.

I responsumsag nr. 335 (1965) havde en forretningsføre besveget en forening, ved at tilbageholde kontingentindbetalinger. Indbetalinger foregik til tider på checks, hvoraf der havde været bogført indtægter, men beløbene ikke var indbetalt i banken. I forbindelse med et anmeldt kasseeftersyn, havde revisor konstateret, at indbetalinger havde lagt over fem måneder i kassen samt en mindre sammentællingsdifference på den likvide beholdning mellem kontoudtog og bogholderi. Advokaten for foreningen har spurgt responsumudvalget om revisor burde have angivet i revisionsprotokollen, at et kasseeftersyn var anmeldt på forhånd og der havde lagt indbetalinger i kassen der var over fem måneder gamle.

Responsumudvalget fandt ikke anledning til kritik af revisor, udover han burde have fulgt notaterne fra sit kasseeftersyn op, og burde have omtalt de ikke indsatte indbetalinger i sin revisionsprotokol. Jævnfør gældende lovgivning, er det op til revisor at vurdere om forhold er væsentlige at rapportere for ledelsen og hvorvidt forhold skal med i revisionsprotokollen. Hvis ikke revisor har haft mistanke til besvigelser eller andre uregelmæssigheder, vil revisor efter gældende regler ikke have rapporteringspligt, hverken gennem ISA 240¹⁵⁹, Revisorloven¹⁶⁰ eller Erklæringsbekendtgørelsens¹⁶¹, hvoraf sidste nævnte ikke vil have betydning for rapporteringen i revisionsprotokollen.

I responsumsag nr. 334 (1965) havde bogholderen som også var kasserer besveget to nærtstående virksomheder ved uretmæssigt at hæve beløb på deres likvide konti. Forholdet formodes forsøgt skjult via virksomhedernes mellemregninger. I forbindelse med kasseeftersyn få dage før regnskabsårets udløb, havde revisor konstateret, at bogholderiet var bagud, hvorfor det bl.a. ikke var muligt at afstemme mellemregningerne. Revisor havde anført i revisionsprotokollen at der var mangler i forretningsgangen og den interne kontrol, men dog ikke omkring det ej ajourførte bogholderi.

Selskabets advokat havde spurgt om det var forsvarligt at sende revisionsprotokollater frem ca. et år efter protokollatets datering og om revisor ikke tydeligt burde have henledt ledelsens opmærksomhed på risikoen ved bogholderiets manglende ajourføring. Responsumudvalget udtalte at revisor burde have afsendt revisionsprotokollaterne straks og at revisor burde have omtalt den manglende ajourføring i revisionsprotokollen.

---

¹⁵⁶ ISA 240, afsnit 40-43

¹⁵⁷ Revisorloven § 22

¹⁵⁸ Erklæringsbekendtgørelsen §§ 6&7

¹⁵⁹ ISA 240, afsnit 40-43

¹⁶⁰ Revisorloven § 22

¹⁶¹ Erklæringsbekendtgørelsens §§ 6&7

Jævnfør gældende standarder og lovgivning, skal revisor i henhold til ISA 265¹⁶² rettidigt kommunikere mangler i den interne kontrol til henholdsvis den øverste ledelse eller daglige ledelse, ud fra manglens betydelighed. Endvidere efter ISA 240¹⁶³, skal revisor hurtigst muligt kommunikere for til ledelsen, i tilfælde af han har identificeret eller mistanke om en besvigelse. I sagen fremgår der ikke, at revisor har mistanke om besvigelsen hvorfor han ud fra en vurdering skal rapportere manglerne til henholdsvis den øverste eller daglige ledelse, rettidigt, hvilket er umiddelbart efter konstateringen af manglen, og ikke ét år efter.

I responsumsag nr. 298 (1961) havde en forretningsfører besveget en andels boligforening ved tilbageholdelse af indbetalinger, specielt indbetalinger fra en kommune. Forretningsføreren arbejdede både som bogholder og kasserer, og til trods for dette, havde revisor anført i revisionsprotokollen, at han anså forretningsgangen for at være betryggende. Advokaten for boligforeningen havde spurgt til hvorvidt revisor burde have rettet henvendelse til kommunen for at få oplyst udbetalinger til boligforeningen.

Udvalget svarede, at det ikke er normalt i revisionen at revisor retter henvendelse til debitorer for bekræftelse af deres indbetalinger, medmindre der foreligger særlige omstændigheder som udvider revisors handlinger. Med tilføjelsen i revisionsprotokollen om at revisor anså forretningsgangene som betryggende, var der ikke særlige omstændigheder der burde medføre revisor udførte denne handling. Udvalget betvivlede dog, at revisor kunne skrive i revisionsprotokollen, at forretningsgangen ansås som betryggende, eftersom forretningsføreren både fungerede som bogholder og kasserer.

I henhold til risikovurderingshandlingerne, burde revisor have identificeret risikoen for besvigelser i forbindelse med den manglende funktionsadskillelse, og have rapporteret forholdet i revisionsprotokollen jævnfør ISA 265¹⁶⁴. Rapporteringen omkring den betryggende forretningsgang var derfor ukorrekt, hvorfor han i forbindelse hermed ikke har handlet i henhold til god revisionsskik.

Som det ses leder alle ovenstående sager om besvigelser mod begrebet om god revisionsskik. Dette er et flydende begreb, og ligger et strøg af skøn over revisors overordnede ansvar, hvilket vil blive vurderet nærmere i det kommende afsnit.

7.5 Revisors overordnede ansvar

Ovenfor er der blevet gennemgået en række responsumsager som vedrører alle vedrører besvigelser på forskellige områder. Sagerne viser, at på trods af revisors informering herom, i såvel påtegning som i aftalebrev/tiltrædelsesprotokol, så hersker der stadig stor usikkerhed omkring hvad revisors ansvar er i forbindelse med revisionen af årsregnskabet og herunder bl.a. i forhold til risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

---

¹⁶² ISA 265, afsnit 9&10

¹⁶³ ISA 240, afsnit 40-43

¹⁶⁴ ISA 265 afsnit 9&10

Det overordnede formål med revisionen af regnskaber er, at revisors skal opnå høj grad af sikkerhed for, at regnskabet som helhed ikke indeholder væsentlig fejlinformation, uanset om fejlinformationen skyldes besvigelser eller fejl, således at revisor er i stand til at udtrykke en konklusion om, hvorvidt regnskabet i alle væsentlige henseender er udarbejdet i overensstemmelse med en relevant regnskabsmæssig begrebsramme, og endvidere at forsyne regnskabet med en erklæring og kommunikere som krævet af ISA'erne i overensstemmelse med revisors observationer.

Revisor skal derfor tilrettelægge og udføre revisionen med henblik på at opnå begrundet overbevisning om, at årsregnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Der er ved enhver revision risiko for, at væsentlig fejlinformation i årsregnskabet ikke afdækkes, selvom revisionen udføres i overensstemmelse med god revisionsskik. Revisionen skal derfor planlægges og udføres på grundlag af en vurdering af væsentlighed og risiko, herunder risiko for bevidst fejlinformation i regnskabet og risiko for misbrug af aktiver.

Hvis revisor vurderer, at der er forsøget risiko for besvigelser, og at dette kan føre til væsentlig fejlinformation, skal revisionsstrategien indeholde såvel generelle tiltag som specifikke revisionshandlinger mod besvigelser. Specifikke revisionshandlinger kan eksempelvis være undersøgelse af usædvanlige transaktioner, uanmeldt beholdningseftersyn, regnskabsanalyse af kritiske områder, indhentelse af eksterne bekræftelser, udvidet substansrevision, og stikprøvevis revision af enkelttransaktioner og bilag.

I forbindelse med gennemgangen af responsumsagerne, er det den grundlæggende holdning fra responsumudvalgets side, at det er ledelsens ansvar at sørge for en betryggende bogføring jævnfør Selskabsloven¹⁶⁵ og en forsvarlig organisation samt et tilfredsstillende internt kontrolmiljø jævnfør Selskabsloven¹⁶⁶. Mangler som går igen i flere af responsumsagerne er manglende funktionsadskillelse mellem bogholder og kasserer samt til tider til poståbningen, hvilket nok kun bliver mere og mere i den elektroniske verden, da det her er nemmere at omgås forretningsgange omkring poståbning og hvem der modtager eksempelvis e-fakturaer/bilag. Problematikken i de nævnte mangler er, at responsumsagerne oftest omhandler besvigelsessager i mindre virksomheder med få medarbejdere hvor det ikke er muligt at etablere funktionsadskillelse og effektive interne kontroller, da der ofte sker personsammenfald i funktionerne.

Gennemgangen viser endvidere, at revisor ofte har overholdt god revisionsskik på flere områder, og at de foretagne revisionshandlinger derved generelt er i overensstemmelse med god revisionsskik. Dog forekommer der områder, hvor revisors arbejde viser mangler i forhold til god revisionsskik. Nedenstående forhold er en opsummering og kommentering på disse forhold, som revisor bør overveje at øge fokus og

---

¹⁶⁵ Selskabsloven § 118

¹⁶⁶ Selskabsloven § 115

professionel skepsis overfor, da det ofte er mangler i risikovurderingen og de dertil udvidede revisionshandlinger som gør at besvigelsen ikke opdages tidligere.

I en væsentlig del af responsumsagerne hvor responsumudvalget påpeger manglende god revisionsskik vedrørende begåede besvigelser ved misbrug af aktiver, i form af uberettiget tilegnelse af likvide midler. Misbruget består af tyveri fra kassebeholdningen, overførsler fra virksomhedens konto til egen konto, checks der indsættes på egen konto og ikke registreres i bogholderiet samt uberettigede lønoverførsler. Flere forhold, som revisor havde øget sandsynlighed for at opdage, hvis han havde udført udvidede handlinger på likvidområdet. Alle sagerne viser at revisor burde have identificeret dette i risikovurderingshandlingerne, grundet manglende funktionsadskillelse og manglende tilsyn eller involvering fra ledelsens side, hvilket burde have øget revisors skepsis omkring mulige besvigelser.

I responsumudvalgets svar var de typiske revisionshandlinger som revisor skulle have foretaget, for at overholde god revisionsskik, afstemning af likvide beholdninger via eksterne bekræftelsesmetoder i form af direkte kontakt til pengeinstituttet, eller via engagementsforespørgsel til pengeinstituttet. Herved ville bogholderen/kasseren ikke have haft mulighed for at forfalske og manipulere årsopgørelser/ kontoudtog som ved anvendelse af fotokopier. I disse tilfælde burde revisor have foretaget en grundig vurdering af revisionsbeviset jævnfør ISA 240¹⁶⁷ og have søgt dokumentet verificeret via direkte forespørgsler. Netop da området indeholder så væsentlig en risiko for fejlinformation som følge af besvigelser, og der selv indtil for nyligt har dukket nye sager op, hvor besvigelsen stadig foretages, jævnfør bl.a. bogholderen på et varmeværk, som havde forfalsket kontoudtog og hvor revisor ikke havde hentet eksterne bekræftelser fra pengeinstituttet.

Revisor bør ligeledes som hovedregel afholde uanmeldt beholdningseftersyn, til kontrol af hvorvidt bogholderiet er ajourført, om der er uforklarlige differencer i kassen og på likvide konti, samt om mellemregninger er gyldige og ajourført. I responsumsagerne fremgår det, at beholdningseftersynet er en af de mest effektive revisionshandlinger netop til afdækning af eventuelle besvigelser. I flere tilfælde hvor revisor havde undladt at foretage beholdningseftersynet, havde det været muligt at skjule besvigelsen over en længere periode. Endvidere havde revisor på trods planlagt kasse-/beholdningseftersyn, hvor der var mistanke om besvigelser, aflyst eller udskudt dette, på trods af eftersynet højst sandsynligt ville have afdækket besvigelsen.

Med hensyn til såvel misbrug af aktiver som regnskabsmanipulation, har udvalget ligeledes påpeget udsendelse af saldomeddelelser som en generel god revisionsskik til afdækning af tilstedeværelsen samt fuldstændigheden af tilgodehavender fra salg eller tjenesteydelser. Flere besvigelser vedrører fiktive debitorer eller salgsfakturaer, tilbageholdelse og ej bogføring af indbetalinger modtaget fra kunder. Ved hjælp af udsendelse af saldomeddelelser, kan revisor udføre en effektiv revisionshandling som giver et stærkt revisionsbevis herfor, hvor debitoren som ekstern og uafhængig part kan bekræfte tilstedeværelse,

---

¹⁶⁷ ISA 240, afsnit 13

fuldstændighed og eventuelle uregelmæssigheder på deres konto. Revisors saldomeddelelse / bekræftelse kunne i flere henseender have øget sandsynligheden for at afdække besvigelsen på et tidligere tidspunkt.

Til afdækning af ovenstående har responsumudvalget ligeledes påpeget, at en gennemgang af salgskonti, momskonti samt likvide beholdninger omkring status ville indikere uregelmæssigheder i bogføringen, eventuelt af fiktive posteringer eller indsætninger/hævninger på bankkonti. Det være sig hvis der er foretaget regnskabsmanipulation via oprettelse af fiktive salgsfakturaer der kan være posteret på fiktive debitorer eller momskonti. Endvidere misbrug af aktiver ved dækning af uberettigede hævninger på likvide konti ved at indsætte differencer før status og efterfølgende hæve et større beløb efter status. I forbindelse med revisionen af debitorer, omsætning og likvide konti, har udvalget ligeledes foreslået revisionshandling som sammenholder likvide konti til kontoudtog omkring status. Endvidere kontrol af kontinuitet i nummerrækkefølgen på fakturaer samt revisionshandling der kontrollerer, at fakturaer samt bogføring stemmer overens etc.

I en enkelt sag har revisor ligeledes ikke overholdt god revisionsskik i forbindelse med fysisk lagerkontrol, for derigennem at sikre lagerets tilstedeværelse, på trods af at han havde skrevet det i revisionsprotokollen. Netop den fysiske kontrol af varelageret er den eneste effektive måde hvorpå revisor kan sikre revisionsmålet tilstedeværelse. Andre revisionshandling vil være for omkostningsfulde, ineffektive og uhensigtsmæssige, og revisor kan ikke basere revisionsbeviset på tillid til ledelsen, da dette ofte vil være et for svagt revisionsbevis i forhold til vurderet risiko og væsentlighed.

I responsumsagerne fremkom der endvidere misbrug af aktiver, herunder uberettigede lønoverførsler til egen konto, hvor responsumudvalget påpegede, at revisor burde have foretaget afstemning til eksterne myndigheder, eller stikprøvevist til lønmodtagerne som en udvidet revisionshandling, grundet der kun forelå kopier af lønbilag. Tidligere har revisor formodentligt ikke haft de samme muligheder for at afstemme løn til eksterne myndigheder, som der er mulighed for nu. I dag kan revisor nemt sammenholde lønlisters/opgørelser til e-indkomst samt lønbureauer som dataløn. Derfor burde han have udført substanshandling til bekræftelse af bl.a. tilstedeværelsen af lønudbetalingerne.

For at overholde god revisionsskik skal revisor foretage substanshandling i forbindelse med gennemgang af forretningsgange, samt sikre opgørelser og lister til underliggende dokumentation. Han skal endvidere sikre og teste gyldigheden ved den underliggende dokumentation. I forbindelse med afgivning af erklæring, havde revisor ikke sikret sig tilstrækkeligt revisionsbevis for erklæringsgrundlaget, hvorfor han ikke havde overholdt god revisionsskik.

Flere besvigelsessager vedrører ligeledes situationer hvor der forekommer nærtstående forhold, mellem virksomheder eller hvor der er personsammenfald i bogholderi, kasse samt salgsfunktionen. I flere responsumsager havde revisor ikke haft tilstrækkeligt fokus på risikoen for fejlinformation i forbindelse hermed. Specielt når der forekommer transaktioner mellem nærtstående parter, skal revisor have særlig

fokus på risikoen for fejlinformation som følge af, at der er foregået besvigelser. Netop muligheden for at have bestemmende indflydelse over, eller mulighed for at styre transaktioner mellem nærtstående parter gør at muligheden for at lave besvigelser er ekstra stor. Dette være sig enten i forbindelse med regnskabsmanipulation via fiktive transaktioner eller misbrug af aktiver ved at overføre likvider / økonomiske fordele mellem selskaber eller til egen konto. For at overholde god revisionskik skal revisor derfor have øget skepsis overfor tilstedeværelsen af nærtstående parter og transaktionerne herimellem. I responsumsagerne vedrørte besvigelserne primært situationer med personsammenfald i direktørstillinger eller økonomifunktionen, hvor der blev foretaget overførsler på baggrund af fiktive fakturaer eller checks, og hvor revisor ikke i tilstrækkelig grad havde foretaget udvidede revisionshandlinger i form af substanshandlinger.

I forbindelse med overholdelse af god revisionsskik, vedrørte responsumstagerne ligeledes den opgaveansvarliges manglende gennemgang af opgaveteamets, herunder assistenters arbejdsoplysninger. Samt revisors manglende handlinger i forbindelse med afdækning af ledelselån, grundet manglende gennemgang af debitor. Eftersom ledelsen i kraft af deres stilling og integritet har mulighed for at låne penge eller betale private udgifter via virksomheden, skal revisor være særligt opmærksom herpå, og rapportere om eventuelle forhold til den øverste ledelse, således de kan reagere herpå. Endvidere skal det oplyses i påtegningen som supplerende oplysning.

Revisor skal føre revisionsprotokol i virksomheder han reviderer, og endvidere rapportere om forhold han finder væsentlige, at komme til den øverste ledelses kendskab. Herudover skal han rapportere om mangler i intern kontrol samt løsningsforslag således der kan foretages foranstaltninger og iværksættes kontroller til at sikre regnskabsaflæggelsen og forebygge besvigelser. Responsumsagerne viste flere forhold, hvor revisor ikke havde overholdt god revisionsskik i forbindelse med rapportering til ledelsen/den øverste ledelse omkring mangler i den interne kontrol, på trods af manglende funktionsadskillelse og kontrolforanstaltninger, bl.a. i bogholderi og kasserer funktionen. Herudover var der flere forhold hvor revisor ikke havde rapporteret klart og tydeligt om forholdene så den øverste ledelse havde forstået budskabet. Endvidere hvor god revisionsskik ikke var overholdt, da revisor ikke havde rapporteret rettidigt, men først ca. et år efter revisionsprotokollatets underskrivelse. Her var altså generelt flere forhold hvor revisor ikke havde overholdt god revisionsskik i forbindelse med kommunikation med og rapportering til den øverste ledelse.

Omvendt var der også sager, hvor revisor havde overholdt hans rapporteringspligt overfor ledelsen, men hvor disse havde valgt ikke at reagere på rapporteringen, bl.a. omkring manglende funktionsadskillelse, grundet det var mere bekvemmeligt og omkostningsbesparende. Forholdet bør ikke medføre, at revisor fraser sig ansvaret for at vurdere risikoen for, at der kan forekomme fejlinformation som følge af besvigelser. Endvidere bør revisor følge op på forholdet og ved væsentlige tilfælde hvor ledelsen ikke handler på hans opfordringer, bør han nævne forholdene i påtegningen af årsregnskabet.

Generelt var der som det ses ud fra ovenstående en lang række forskellige forhold hvor revisor havde været i berøring med besvigelser i forbindelse med hans hverv som revisor. Der er en del forhold hvor revisor burde havde udvidet revisionshandlingerne for at minimere risikoen for fejlinformation i regnskabet som følge af besvigelser, men samtidig kunne en del af besvigelserne have været besværliggjort ved ledelsens etablering af kontrolforanstaltninger på væsentlige områder. Dette gør sig også gældende, selvom der ikke var mulighed for fuldstændig funktionsadskillelse. I forbindelse med ledelsesbesvigelser, ville disse kontrolforanstaltninger dog oftest være ubrugelige, grundet deres mulighed for tilsidesættelse heraf.

Sagerne viser også, at revisor ved mistanke om besvigelser, eller når der opstår mistanke om uregelmæssigheder, skal reagere hurtigst muligt for at overholde god revisionskik. Herunder skal revisor ikke udskyde beholdningseftersyn, udsendelse af saldomeddelelser, afstemninger etc. da besvigelsen kan blive forstærket, eller besvigeren kan nå at skjule/slette sine spor.

Med indførelsen af ISA 240 (clarificeret) for regnskaber der havde påbegyndt regnskabsperiode fra 15. december 2009, skal revisor nu have en forhåndsantagelse om, at der er besvigelserisici forbundet med indregning af indtægter, øget skepsis i risikovurderingshandlingerne til at vurdere hvilke indtægtskategorier, indtægtstransaktioner eller revisionsmål der kan give anledning til risici. Endvidere skal revisor tage højde for muligheden for, at der kan forekomme væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, uanset om revisors hidtidige erfaringer med virksomhedens øverste og daglige ledelse, har givet indtryk af ærlighed og integritet. Revisors ansvar i forbindelse med afdækningen af besvigelser er derved øget i forhold til tidligere år, hvor det fremgik af flere af responsumudvalgets udtalelser, at revisionen ikke havde til hensigt at opdage besvigelser, til nu at være en væsentlig del af revisors arbejde i forbindelse med overholdelse af god revisionskik ved revision af regnskaber.

I forbindelse med gennemgangen af revisors ansvar i forhold til responsumsagerne og de svar responsumudvalget er kommet med i tiden, er det ligeledes vigtigt at pointere, at revisor selv skal planlægge og tilrettelægge revisionen, for derigennem at minimere revisionsrisikoen samt risikoen for besvigelser, hvilket responsumudvalget også tidligere har pointeret, med udtalelser om, at revisionen ikke nødvendigvis tager udgangspunkt i bestemte revisionshandling på bestemte tidspunkter. De givne revisionshandling som udvalget har påpeget som værende god revisionskik vil derfor ikke i alle tilfælde være nødvendige for at overholde god revisionskik hvis revisor har mulighed for at afdække risiciene på anden vis.

7.6 Opsummering

Ovenfor er der blevet gennemgået en række responsumsager som alle vedrører besvigelser på forskellige områder. Sagerne viser, at på trods af revisors informering herom, i såvel påtegning som i aftalebrev/tiltrædelsesprotokol, så hersker der stadig stor usikkerhed omkring hvad revisors ansvar er i

forbindelse med revisionen af årsregnskabet og herunder bl.a. i forhold til risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Det overordnede formål med revisionen af regnskaber er, at revisors skal opnå høj grad af sikkerhed for, at regnskabet som helhed ikke indeholder væsentlig fejlinformation, uanset om fejlinformationen skyldes besvigelser eller fejl. Revisor skal derfor tilrettelægge og udføre revisionen med henblik på at opnå begrundet overbevisning herom, og samtidig udføre revisionen i overensstemmelse med god revisionskik.

I forbindelse med gennemgangen af responsumsagerne, er det i forlængelse af selskabsloven den grundlæggende holdning fra responsumudvalgets side, at det er ledelsens ansvar at sørge for en betryggende bogføring og sikre en forsvarlig organisation samt et tilfredsstillende internt kontrolmiljø.

Responsumsagerne viser, at revisor ofte har overholdt god revisionskik på flere områder, og at de foretagne revisionshandlinger derved generelt er i overensstemmelse med god revisionskik. Dog forekommer der områder, hvor revisors arbejde viser mangler i forhold til god revisionskik, som oftest vedrører mangler i forbindelse med begåede besvigelser ved misbrug af aktiver, i form af uberettiget tilegnelse af likvide midler. Den primære årsag skyldes manglende funktionsadskillelse og manglende tilsyn eller involvering fra ledelsens side. Som følge heraf burde revisors skepsis omkring mulige besvigelser, være øget.

Som ved misbrug af aktiver, foregår besvigelserne ligeledes som regnskabsmanipulation, hvor revisors revisionshandlinger har været mangelfulde med henblik på indtægtsrevision samt revision af regnskabsposter med tilknytning til virksomhedens indtægter.

For i stigende grad at overholde god revisionskik skal revisor endvidere foretage yderligere substanshandlinger i forbindelse med gennemgang af forretningsgange, samt sikre opgørelser og lister til underliggende dokumentation. Han skal endvidere sikre og teste gyldigheden ved den underliggende dokumentation. Endvidere vil en hovedregel omkring afholdelse af beholdningseftersyn, samt udsendelse af saldomeddelelse effektivisere revisors arbejde mod afdækning af fejlinformation som følge af besvigelser. Revisor skal dog altid udføre revisionshandlinger tilpasset den vurderede risiko og væsentlighed før og under revisionen, som danner baggrund for revisionsstrategien.

Flere besvigelssager vedrører ligeledes situationer hvor der forekommer nærtstående parter, mellem virksomheder eller hvor der er personsammenfald i bogholderi, kasse samt salgsfunktionen. Netop muligheden for at have bestemmende indflydelse over, eller mulighed for at styre transaktioner mellem nærtstående parter gør at muligheden for at lave besvigelser er ekstra stor. For at overholde god revisionskik skal revisor derfor have øget skepsis overfor tilstedeværelsen af nærtstående parter og transaktionerne herimellem.

Flere af responsumsagerne viser, at revisor i stigende grad skal anvende revisionsprotokollen til at rapportere om forhold han finder væsentlige, således det klart og tydeligt kommer til den øverste ledelses kendskab. Herudover skal han rapportere om mangler i intern kontrol samt løsningsforslag således der kan foretages foranstaltninger og iværksættes kontroller til at sikre regnskabsaflæggelsen og forebygge besvigelser.

Generelt var der som det ses ud fra ovenstående en lang række forskellige forhold hvor revisor havde været i berøring med besvigelser i forbindelse med hans hverv som revisor. Der er en del forhold hvor revisor burde have udvidet revisionshandlingerne for at minimere risikoen for fejlinformation i regnskabet som følge af besvigelser, men samtidig kunne en del af besvigelserne have været besværliggjort ved ledelsens etablering af kontrolforanstaltninger på væsentlige områder.

Responsumsagerne viser, at revisor ved mistanke om besvigelser, eller når der opstår mistanke om uregelmæssigheder, skal reagere hurtigst muligt for at overholde god revisionskik. Herunder skal revisor ikke udskyde beholdningseftersyn, udsendelse af saldomeddelelser, afstemninger etc. da besvigelsen kan blive forstærket, eller besvigeren kan nå at skjule/slette sine spor.

Kapitel 8 - Konklusion

Der har indenfor de seneste to årtier været flere erhvervsskandaler, hvilket har øget offentlighedens opmærksomhed på besvigelser.

Besvigelser kan ske indenfor alle funktioner og på alle planer i en virksomhed. Revisor skal altid vurdere virksomhedens besvigelsesrisiko. Dette gør revisor som en løbende proces fra klientaccept til endelig rapportering til ledelsen via revisionsprotokollen.

Der ses dog ofte en forventningskløft mellem offentlighedens forventning til revisors ansvar og revisors faktiske ansvar. Revisors ansvar for at vurdere besvigelsesrisikoen er dog i ISA blevet direkte reguleret via ISA 240 (clarified), mens det før i tiden var mere i forhold til god revisionskik, bl.a. ud fra mere generelle danske revisionsstandarder, revisionsvejledninger samt responsumafgørelser fra FSR's udvalg af fageksperter.

Men hvad er besvigelser egentligt? Besvigelser kan defineres, som handlinger udført af personer i virksomheden der benytter vildledning til at opnå en uberettiget eller ulovlig fordel. Dette kan forårsage fejl i årsregnskabet, således at årsregnskabet indeholder væsentlig fejlinformation, som vil have betydning for revisors påtegning på årsregnskabet.

Denne vildledning kan opdeles i flere besvigelsestyper og der kan ikke laves en udtømmende liste, men der kan bl.a. nævnes misbrug af aktiver, regnskabsmanipulation, ulovlig insiderhandel etc. I 2011 foretog PWC global en undersøgelse af virksomhedskriminalitet hos private og offentlige virksomheder. Denne viste at de typiske forekomne besvigelsestyper er misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation.

Igen kan disse to besvigelsestyper opdeles i undergrupper. Der skelnes mellem om det er direkte eller indirekte misbrug af aktiver, som bl.a. kan være underslæb og privat benyttelse af virksomhedens aktiver, eller misbrug fra tredjemand udenfor virksomheden, herunder en kunde, leverandør eller personer i virksomhedens pengeinstitut. Regnskabsmanipulation er når personer i virksomheden bevidst har indarbejdet fejlinformation i årsregnskabet, således regnskabsbrugeren bliver vildledt. Regnskabsmanipulation kan eksempelvis opdeles i manipulation, forfalskning og ændring af bogføring/-underliggende dokumentation.

Begge besvigelsestyper er svære, i større eller mindre omfang, for revisor at opdage, men kan af virksomheden selv minimeres ved at indføre effektive interne kontroller og funktionsadskillelse, hvilket ligeledes vil mindske revisors opdagelsesrisiko.

Men hvorfor opstår besvigelser? Der findes tre besvigelsesrisikofaktorer (incitament/pres, muligheder og retfærdiggørelse), som er med til at forklare hvorfor der overhovedet opstår besvigelser og hvad der får

personer i virksomheden til at udøve dette mod eller for virksomheden. Dette kan eksempelvis være økonomiske personlige forhold, fristende adgang til aktiver eller mistede personalegoder.

Men hvem er det der begår besvigelser? Det kan i princippet være alle i virksomheden fra top til bund, som begår besvigelser, men der er nogle generelle kendetegn ved besvigeren. Disse har man bl.a. fundet frem til nogle af i undersøgelse foretaget af PWC og KPMG. Der er dog lidt forskel på udfaldet, men de indikerer samlet, at den typiske besviger er en mand mellem 41-50 år, som har været i virksomheden i over 3 år. Han er en del af senior-/mellemlødsledelsen og ofte ansat som administrerende direktør eller i økonomiafdelingen eller i salgsafdelingen.

Årsagen til denne stereotype er at han på dette niveau har mulighed for at tilsidesætte de interne kontroller, som ellers vil være medvirkende til at mindske besvigelserisikoen og også indgår som et væsentligt aspekt i revisors besvigelserisikovurdering. En mulighed som er opstået gennem opbygning af tillid fra kollegaer og opnået kendskab til de interne kontrollers funktionalitet og svagheder.

Der er dog også psykologiske aspekter, som kan røbe en eventuel besviger, specielt i efterrationaliseringsprocessen hvor samvittigheden kommer til at spille ind. Det er dog heller ikke alle som imidlertid føler skyld og skam - Disse betegnes som "psykopaterne". Der er fire forhold som gør at psykopaten skiller sig ud - interpersonelle karaktertræk, følelsesmæssige karaktertræk, livsstil og asociale karaktertræk.

Hvis revisor i sin informationsindsamling er opmærksom på karakteristikaene for stereotypen og psykopaten, vil det øge sandsynligheden for at alarmklokkerne lyder.

Men hvad er revisors ansvar? Revisors ansvar er overordnet, at udføre revisionen i overensstemmelse med gældende ISA'er med henblik på at opnå høj grad af sikkerhed for, at regnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, hvad enten denne skyldes besvigelser eller fejl.

Revisor skal som en del af revisionsprocessen vurdere revisionsrisikoen, som kan opdeles i iboende risiko, kontrolrisiko og opdagelsesrisiko. Revisor skal endvidere udføre revisionen effektivt og udvise hurtighed og nøjagtighed, hvilket gør, at revisor ikke blot kan udføre en 100 procent gennemgang af selskabets bogholderi for at afdække risici, men må bruge sin professionelle skepsis og dømmekraft til at minimere og nedbringe den til et acceptabelt niveau via udvalgte revisionshandlinger og i overensstemmelse med god revisionsetik.

Revisor afdækker denne risiko i flere faser. Indledende starter revisor med planlægningsprocessen hvor der først og fremmest indsamles information, som skal give revisor en generel forståelse af virksomheden og dens omgivelser, risici og interne kontroller. Ud fra den indledende informationsindsamling foretages

vurdering af klientaccept, aftale omkring opgaven samt udvalgt eventuelle nøglepersoner der skal indgå i planlægningsfasen.

Efter de indledende aktiviteter, påbegyndes de egentlige planlægningsaktiviteter, som vedrører risikovurderingshandlinger, udarbejdelse af overordnet revisionsstrategi samt udarbejdelse af revisionsplan.

Risikovurderingshandlinger udføres for, at revisor kan identificere og vurdere væsentlig fejlinformation på regnskabs- og revisionsmålsniveau. I forbindelse med risikovurderingshandlingerne foreskriver ISA 240, at revisor skal have en forhåndsantagelse omkring, at der er besvigelsesrisici forbundet med indregning af indtægter, samt vurdere hvilke indtægtskategorier, indtægtstransaktioner eller revisionsmål der giver anledning til sådanne risici, som indledes i forbindelse med forståelsen af virksomheden. Netop for at revisor kan opnå en dybere forståelse af virksomheden er det væsentligt, at revisor har vurderet virksomhedens omgivelser og virksomhedens art. Herudover er det væsentligt for revisors vurdering af revisionshandlinger til afdækning af revisionsrisikoen, at han opnår en forståelse af virksomhedens interne kontroller. Interne kontrollers primære formål er at håndtere identificerede forretningsrisici, som truer realiseringen af virksomhedens mål, men medvirker også til at minimere risikoen for der bliver foretaget besvigelser.

Interne kontroller kan både bestå af manuelle som automatiserede kontrolelementer, og opsplitningen heraf har relevans for revisors risikovurdering og yderligere revisionshandlinger på grundlag heraf. Men selvom de interne kontroller er effektive, vil der altid være begrænsninger i den interne kontrol og således kun give rimelig sikkerhed for at virksomhedens mål for regnskabsafslæggelsen nås.

Når revisor skal identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau samt revisionsmålsniveau for grupper af transaktioner, balanceposter og oplysninger, skal der foretages en risikoidentifikation, som danner grundlag for udformning og udførelse af revisionshandlinger i revisionsplanlægningen. Har revisor i risikovurderingshandlingerne ligeledes identificeret risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser på revisionsmålsniveau, kræver ISA 240 endvidere, at revisor udformer og planlægger at udføre yderligere revisionshandlinger end han ellers ville. Dette for at opnå, at der kan afgives en påtegning på årsregnskabet med høj grad af sikkerhed for, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation.

Ved denne vurdering skal revisor bl.a. forholde sig til en vurdering af væsentlighed og risiko, og ønsket om hvilken revisionsbevisstyrke der ønskes at opnås for at mindske risikoen for væsentlig fejlinformation. Dette kræver at revisor inddeler revisionsmålene på de enkelte regnskabsposter og noteoplysninger.

Til opnåelse af tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis på revisionsmålsniveau kan revisor udføre substansrevision eller en blanding af substans- og systemrevision. Begge typer kan udføres som

statusrevision eller som revision i årets løb. Revisionshandlingerne varierer i bevisstyrke, og det er derfor forskelligt hvilke handlinger revisor vurderer at udføre, for at afdække de enkelte revisionsmålsniveauer også ud fra den vurderede risikoprofil af virksomheden såvel internt- som eksternt.

I den udførende proces af substans- og systemrevision genovervejer revisor løbende, om de planlagte handlinger er tilstrækkelige for at opnå høj grad af sikkerhed, for at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation, eller om der er forhold/undersøgelser, der har medført, at der skal ske yderligere revisionshandling end de i første omgang planlagte. Dette har revisor mulighed for at gøre da planlægningsprocessen er en iterativ proces.

Det er ikke kun regnskabsposter, revisor skal udføre revision med henblik på. Revisor skal også føre tilsyn med personale, hvor der er vurderet risici for væsentlig fejlinformation på regnskabsniveau specielt som følge af risici for besvigelser. Herudover skal revisor vurdere og kontrollere at virksomheden overholder den anvendte regnskabspraksis.

Revisor skal altså på baggrund af at han har identificeret risici for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau, udforme og udføre revisionshandling, hvis art, tidsmæssige placering og omfang giver revisor et betryggende bevis, for at der ikke er risiko for væsentlig fejlinformation og herunder besvigelser på området. Det er dette der tjener som grundlag for udarbejdelsen af revisionsstrategien, som typisk udarbejdes af den opgaveledende partner eller ledende medarbejder i opgaveteamet. Herudover skal opgaveteamet drøfte risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

En mere detaljering af revisionsstrategien findes i revisionsplanen, som beskriver arten, den tidsmæssige placering og omfanget af revisionshandling. Revisionsplanen udarbejdes for at mindske revisionsrisikoen til et acceptabelt niveau, ud fra handlinger der afdækker de risici som er konstateret i forbindelse med risikovurderingshandlingerne, hvad enten risikoen skyldes risikoen for fejl eller besvigelser. De planlagte revisionshandling vil ofte dække flere regnskabsposter eksempelvis debitorer og omsætning.

Revisor skal ved udførelsen af revisionen, dokumentere sine handlinger og konklusion herpå, som bevis for revisors grundlag for en konklusion, om at revisors overordnede mål er nået, samt bevis for at revisionen er planlagt og udført i overensstemmelse med ISA og gældende krav i lovgivning og øvrig regulering. Dette være dokumentation for handlinger udført for at afdække risici vedrørende såvel tilsigtede (besvigelser) som utilsigtede fejl.

Herefter er planlægningsprocessen en løbende og iterativ proces, som bl.a. beskriver væsentlige revisionsområder og fastlægger revisionsmål hertil, således risikoen for væsentlig fejlinformation mindskes og nedbringes til et acceptabelt niveau.

Netop for at øge revisors mulighed for at vurdere risici og ønskede revisionshandlinger for at opdage besvigelser, skal revisor forstå de mekanismer i virksomheden som kan ligge bag. Dette kan revisor gøre gennem vurdering af klientaccept, forståelse af virksomheden, forståelse af virksomhedens interne kontroller og forretningsgangsbeskrivelser og indledende regnskabsanalyse. I forbindelse med selve revisionen kan en mere detaljeret bilagsrevision og gennemgang af efterposteringer foretaget af virksomheden være med til at afdække de vurderede risici vedrørende besvigelser.

Det vil sige, at det både er substans- og systemrevision der også her kan anvendes. I resultatopgørelsen og balancen er der flere risici for, hvor revisor kan støde på besvigelser. De væsentligste poster er varesalg, varekøb, andre eksterne omkostninger og løn, samt anlægsaktiver, varelager, igangværende arbejder for fremmed regning, tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser, likvide midler, kreditorer og moms.

Revision kan alt efter regskabspost vælge større eller mindre omfang af henholdsvis substans- og systemrevision. Dog kan systemrevision aldrig stå alene. Der kan dog godt være områder, hvor de interne kontroller er så effektive, at de kun kræver ringe grad af substanshandlinger, for at revisor opnår tilfredsstillende revisionsbevis for, at området ikke indeholder væsentlig fejlinformation, herunder grundet besvigelser.

Eksterne bekræftelser er her et stærkere revisionsbevis for revisor fremfor interne eksempelvis i form af forespørgsler, som vil være et svagt revisionsbevis.

De mere personprægede forhold revisor skal være opmærksom på i forbindelse med risiko for besvigelser, er ofte omkring nærtstående parter. Årsagen hertil er, at nærtstående parter ofte har mulighed for at påvirke og styre virksomhedens handlinger og art af transaktioner. Revisor bør derfor her naturligt øge sin professionelle skepsis og dømmekraft.

Nærtstående parter kan fremkomme i mange skikkelser og være både fysiske som juridiske personer. Det afgørende er dog, at de både har kontrol og bestemmende indflydelse for at den øgede risiko opstår. Revisor kan dog ikke sætte lighedstegn mellem nærtstående parter og besvigelser, da mange transaktioner med nærtstående parter sker som et naturligt led i virksomhedens daglige drift.

Typiske transaktioner med nærtstående parter hvor der kan forekomme besvigelser er eksempelvis køb og salg af varer og tjenesteydelser der ikke er på markedsvilkår, fordelagtige leverings- og betalingsbetingelser, forskydninger af omkostninger mellem koncernselskaber og mellemregninger og lån der ikke er på markedsvilkår.

Det er virksomhedens ledelse der har ansvaret for at oprette og sikre effektive og tilstrækkelige forretningsgange og interne kontroller, således nærtstående parter identificeres og regnskabsbruger og revisor informeres om forhold til nærtstående parter samt eventuelle transaktioner hermed. Jo mere

effektive disse kontroller samt registreringer er, jo nemmere vil det være for revisor at opnå et tilstrækkeligt revisionsbevis herom.

Revisor kan dog ikke udelukkende basere sin revision på effektive interne kontroller og registreringer, men skal i planlægningsfasen vurdere risici for at virksomhedens kontroller ikke får identificeret nærtstående parter samt transaktioner med disse. Revisor skal derfor i forbindelse med opnåelse af forståelse af virksomheden opnå et forøget kendskab til eksistensen af nærtstående parter. Dette vil typisk foregå ved forespørgsler til den daglige ledelse, samt via eksterne kilder. Informationsindsamlingen deles med hele opgaveteamet således alle er opmærksom herpå under udførelsen af revisionen. Dette sikrer at opgaveteamet får en mere rationel og hensigtsmæssig revision, da det nu er muligt for opgaveteamet at koordinere revisionshandlingerne på de forskellige revisionsområder med særligt syn på de nærtstående parter.

Dette vil betydeligt mindske risikoen for, at en transaktion med en nærtstående part ikke bliver afdækket via revisionshandlingerne. Ved opdagelse af en ny nærtstående part informeres hele revisionsteamet og den daglige ledelse anmodes om en redegørelse herfor.

Det vurderes af revisor, hvorvidt transaktionerne med nærtstående parter har indflydelse på om regnskabet giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver, finansielle stilling, herunder risikoen for fejlinformation.

Hvis revisor finder tilsigtede eller utilsigtede fejl, skal dette kommunikeres til den øverste ledelse. Dette kan gøres via managementletter, revisionsprotokollen eller direkte indberetning til SØK, alt efter besvigelsens betydning og på hvilket organisationsniveau besvigelsen er foregået.

I nogle tilfælde vil revisor også skulle kommunikere transaktionen med nærtstående parter i regnskabet påtegning. Dette kan være tilfældet, hvor revisor ikke kan opnå tilstrækkeligt revisionsbevis for at transaktionen er foregået på markedsmæssige vilkår, hvilket vil medføre at revisor tager forbehold i påtegningen.

Når revisor har udført alle revisionshandlingerne der var planlagt i revisionsplanen (iterativ proces), skal revisor oplyse offentligheden om revisionens udførelse og eventuelt fundne forhold, der har relevans for offentligheden herunder regnskabsbrugeren.

Til offentligheden vil revisor rapportere gennem revisors påtegning på det reviderede årsregnskab, mens revisor til virksomhedens øverste ledelse vil anvende revisionsprotokollen som rapporteringsmiddel, som er et dansk fænomen.

Revisionsprotokollen er et vigtigt værktøj for revisors kommunikation til den øverste ledelse, hvori der kan foretages direkte og relevant rapportering. Det er ikke kun ved årsafslutningsrevisionen at der udarbejdes revisionsprotokoller, som med revisors påtegning på årsregnskabet. Der findes fem grundlæggende typer af revisionsprotokoller - tiltrædelsesprotokol, protokol i årets løb, protokollat til årsrapporten, protokollat om rådgivning og assistance mv. og fratrædelsesprotokollat.

Med henblik på besvigelser er der dog forskellige regelsæt som stiller krav til revisors rapporteringspligt. Dette være sig bl.a. ISA 240, Erklæringsbekendtgørelsen og Revisorloven.

I forbindelse med revisors udførelse af revisionen, har der i tidens løb været flere responsumsager omhandlende besvigelser, hvor responsumudvalget har konstateret at revisor enten har, eller ikke har levet op til god revisionsskik. Dette er vurderet ud fra revisors udførte revisionshandlinger, i sjældnere tilfælde mangler i planlægningen, personsammenfald, samt revisors rapportering, anmeldelses- samt tavshedspligt.

Responsumsagerne indikerer samlet, at en stor del af revisors udførte handlinger omkring opdagelse af besvigelser ligger i begreberne god revisionsskik og god revisorskik.

Når responsumsagerne bliver vurderet til nugældende lovgivning og regulering ses det, at der er sket en stramning på området i forhold til revisors nedskrevne ansvar for at opdage besvigelser, men ikke i forhold til det mere flydende element - god revisionsskik.

Trods den øgede regulering på området er der stadig en forventningskløft om, hvad revisors overordnede ansvar er i forbindelse med revisionen af årsregnskabet og herunder bl.a. i forhold til risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser.

Revisionsstrategien er tilrettelagt således, at revisor kan opnå en begrundet overbevisning om, at årsregnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Der er dog ved enhver revision risiko for at væsentlig fejlinformation i årsregnskabet ikke afdækkes selvom revision udføres i overensstemmelse med gældende lovgivning og reguleringer. Dette gør sig ligeledes gældende med hensyn til besvigelser.

Responsumsagerne viser, at der er mange områder, hvor revisor kan støde på besvigelser og disse forhold kan gøre at revisor bør udvide revisionshandlingerne for at minimere risikoen for fejlinformation i årsregnskabet som følge af besvigelser. Interne kontrolforanstaltninger kan dog medvirke til at revisor kan basere nogle af sine revisionshandlinger herpå, hvis de er effektive. Hvis revisor finder områder der indikerer øget risiko for besvigelser men ikke er stødt på direkte besvigelser viser responsumsagerne, at revisor bør rapportere dette til selskabets ledelse via revisionsprotokollen. Dette kan eksempelvis være manglende funktionsadskillelse.

Revisors ansvar er således ikke direkte at opdage besvigelser, men at planlægge, udføre og rapportere revisionen således, at den tilsigter at årsregnskabet kan aflægges med revisors overbevisning om, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation, herunder fejlinformation som følge af besvigelser. Revisionen skal planlægges og udføres på grundlag af en vurdering af væsentlighed og risiko, herunder risiko for bevidst fejlinformation i regnskabet og risiko for misbrug af selskabets aktiver. Endvidere ud fra en forhåndsantagelse om, at der er besvigelsesrisici forbundet med indregning af indtægter, hvorfor der stilles særlige krav til revisors professionelle skepsis og dømmekraft i vurderingen af hvilke indtægtskategorier, indtægtstransaktioner samt revisionsmål der giver anledning til disse risici.

Endvidere stilles der krav om, at væsentlige identificerede risikoområder rapporteres til virksomhedens ledelse og der foretages opfølgning herpå, særligt omkring revisors identificering af, eller mistanke om besvigelser. Dette er også hvad der generelt kan konkluderes ud fra gennemgangen af responsumsagerne. Det er altså revisors professionelle skepsis og dømmekraft, der i høj grad er med til at vurdere de nødvendige revisionshandlinger på de bestemte tidspunkter for at leve op til god revisionsetik. Tager man antallet af responsumsager i betragtning, set i forhold til antallet af de årligt udførte revisioner der foretages og besvigelser der afdækkes, er det kun i beskedent omfang der stilles spørgsmål til revisors ansvar i forbindelse med besvigelser samt af revisors overholdelse af sine pligter for at afdække disse.

Responsumsagerne viser, at revisor som oftest har udført de revisionshandlinger, som han i den iterative planlægningsproces og ud fra revisors professionelle dømmekraft og skepsis, har vurderet tilstrækkelige for at afdække revisionsmålene og minimere revisionsrisikoen til et acceptabelt niveau. At revisor, ifølge responsumudvalget og efter besvigelsens afdækning, i enkelte tilfælde burde have udført udvidede handlinger i forbindelse med revisionen, ændrer ikke på, at det kun er i ganske få tilfælde at revisor ikke overholder hans ansvar og pligter, hvorfor det kan konkluderes at revisor lever op til de pligter og forventninger der stilles til revisor, i forhold til gældende lovgivning, internationale standarder samt øvrig regulering. Der eksisterer dog stadig en forventningskløft til revisors ansvar fra offentligheden, hvilket responsumsagerne også udtrykker gennem de stillede spørgsmål til responsumudvalget.

Executive summary

This thesis has been written as part of my Master of Science in Business Administration and Auditing at Aalborg University. The thesis discusses the auditor's responsibility in connection with hedging of fraud, including the obligations and opportunities he has to uncover fraud. Furthermore, if he lives up to the expectations and responsibilities he faced from existing legislation, international accounting standards and other regulations.

In the last two decades there have been several corporate scandals, which have increased the public awareness of fraud. Fraud can happen in all functions and at all levels of a company. The auditor should always assess the company risk for fraud. Auditor's responsibility to evaluate the risk for fraud has been directly regulated by the ISA 240 (Clarified), while in the past it was more compared to the generally accepted auditing standards.

Fraud can be defined as the actions of people in the company who use deception to obtain an unjust or illegal advantage. This can cause errors in the financial statements, the financial statements to material misstatement, which will affect the auditor's report on the financial statements. This deception can be divided into several types of fraud and include misappropriation of assets, accounting manipulation, illegal insider trading, etc.

There are three factors of fraud risks (incentives / pressures, opportunities and justification), which helps to explain why fraud even happen and what it is that gets people in the company to exercise that courage both for and against the company. It can in principle be everyone in the company from top to bottom who commit fraud, but it is often people who are employed as the manager or in the finance or sales department.

Auditor's responsibility is, to perform the audit in accordance with the ISA's in order to obtain reasonable assurance whether the financial statements as a whole are free from material misstatement, whether due to fraud or error. The auditor should, as part of the audit process, asses the audit risk, which can be divided into inherent risk, control risk and detection risk. The auditor should also perform the audit effectively and demonstrate speed and accuracy, and must use his professional skepticism and judgment to minimize and reduce it to an acceptable level through selected audit procedures and in accordance with generally accepted auditing standards.

Accountant hedge this risk in several phases. Initial the auditor start with the planning process which mainly collected information to give the auditor general understanding of the company and its environment, risks and internal controls. After the initial activities begin the actual planning activities related to risk assessment procedures, preparation of overall audit strategy and the preparation of audit plan.

Risk assessment procedures performed for the auditor to identify and assess material misstatement of accounting and the assertion level for classes of transactions, account balances and disclosures. In addition, it is important for the auditor's assessment of audit procedures to cover the audit risk, that he obtains an understanding of the company's internal controls. Internal control's primary purpose is to handle the identified business risks that threaten the achievement of business objectives, but also helps to minimize the risk of being made to fraud.

To obtain sufficient appropriate audit evidence at the assertion level, the auditor may perform substantive audit or a mixture of both substance and system audit. Both types can be performed as a year-end audit or audit during the year. In the execution process of substance and system audit, the auditor regularly reconsiders if the planned actions are sufficient to achieve a high level of security, that the financial statements are free of material misstatement, or whether there are conditions / studies that have led to the fact, that the auditor needs further audit procedures than they initially planned. This is possible for the auditor to do, as planning process is an iterative process.

The auditor should therefore on the basis that he has identified risks of material misstatement at the assertion level, design and perform audit procedures whose nature, timing and extent of which the auditor is a reassuring evidence, that there are no risks of material misstatement, including fraud in the field. This is the basis for the preparation of the audit strategy, which is typically prepared by the managing partner or senior employee of the audit team. In addition, the audit team is to discuss the risks of material misstatement due to fraud.

The audit plan is more detailed than the audit strategy, which describes the nature, timing and extent of audit procedures. The audit plan drawn up to reduce audit risk to an acceptable level, from acts of hedging the risks identified in risk assessment operations, whether the risk is due to the risk of error or fraud.

Just to increase the auditors possibility to assess the risks and the desired audit procedures to detect fraud, the auditor should understand the mechanisms of the company that lies behind fraud. The auditor may do so through assessment of client acceptance, understanding of the business, understanding of the company's internal controls and descriptions of business and preliminary financial analysis. In connection with the audit itself, a more detailed annex audit and review of the entries made by the company to help uncover the assessed risks relating to fraud.

This means that it is both substantive and system audits that can be used here also. In the income statement and balance sheet, there are several risks to which the auditor may encounter fraud. The most significant items are product sales, purchases, other external expenses and wages, as well as plant and equipment, inventories, current work in progress, trade and services, cash equivalents, accounts payable and VAT.

Depending on the accounting entries, the auditor may select a greater or lesser extent of respectively substance and system audit. However, system audit never stand alone. However, there may well be areas where internal controls are so effective that they only require low level of substantive procedures for the auditor to obtain sufficient audit evidence on the fact that the area is free of material misstatement, including due to fraud. External confirmations are much stronger audit evidence the auditor may gain, rather than internal confirmations, for instance in the form of queries, that will be a weak audit evidence.

The more personal embossed conditions, where the auditor should be aware of the risk of fraud, is often found on related parties. The reason for this is that related parties often have the opportunity to influence and control the company's actions and nature of transactions. The auditor should naturally increase his professional skepticism and judgment in this area. The Company management is responsible for establishing and ensuring effective and adequate procedures and internal controls so related parties are identified, so that the user of the financial statement and auditor are informed about the related parties and any transactions which may have been in between the parties. The more effective these controls and records are, the easier it will be for the auditor to obtain sufficient audit evidence to this effect.

The auditor cannot solely base the audit on effective internal controls and records, but must in the planning phase assess the risks, that the company's controls are insufficient to identify related parties and transactions between them. The auditor should therefore in the process of obtaining an understanding of the company, also achieve an increased awareness of the existence of related parties. Information collection is shared with the entire audit team so everyone is aware of the existence of related parties during the course of the audit.

If the auditor during the audit covers intended or unintended errors, the errors should be communicated to senior management. This can be done through the management letter, audit report or report directly to the SEC, depending on the importance of the fraud and at on what organizational level the fraud occurred. In some cases, the auditor should also communicate the transaction with related parties in the financial statements endorsement. This may be the case where the auditor cannot obtain sufficient evidence, that the transaction has taken place under normal market conditions, which will cause the auditor to make a modification in endorsement of the financial statement.

When the auditor has performed all audit procedures foreseen in the audit plan, the auditor should inform the public about the performance of the audit if there has been found any conditions that are relevant to the public, including the users of financial statements. The auditor will report to the public through the independent auditor's report on the financial statements and report to the company's senior management through the use of the audit protocol, which is a Danish phenomenon.

The audit protocol is an important tool in the auditor's communication to senior management, which can

be used for direct and relevant reporting. It is not only in relation to the audit of the annual report the audit protocol is prepared. There are five basic types of audit protocols - Accession Protocol, protocol during the year, protocol to the annual report, protocol regarding advice and assistance, etc. and protocol regarding resignation. The way the auditor should communicate due to fraud, is however mentioned in the international standards of auditing, law and regulations.

In connection with the auditor performing the audit, there has through the years, been several responsum concerning fraud in which the responsum Committee has determined whether the auditor either has, or has not adhered to generally accepted auditing standards. This is based on the auditor's performance in the audit procedures performed, more rarely in the lack of planning, interlocking, and auditor reporting, notification and confidentiality. Responsum cases indicate that there are many areas where the auditor may encounter fraud and these conditions may cause the auditor to extend audit procedures to minimize the risk of misstatement in the financial statements due to fraud.

The conclusion of the thesis is that the auditor's responsibility thus not directly to detect fraud, but to plan, perform and report the audit so that the financial statements may be presented with the auditor's assurance that the financial statements are free from material misstatement, including misstatements due to fraud. The audit must be planned and carried out based on an assessment of materiality and risk, including the risk of intentional misstatement of the financial statements and the risk of misuse of company assets.

Responsum cases show that the auditor usually has performed the audit procedures which he has planned and which he through the auditor's professional judgment and skepticism, have assessed sufficient to identify audit objectives and minimize audit risk to an acceptable level. The fact, that the auditor according to the responsum committee, in a few cases should have done extensive actions in the audit does not change the fact, that there only are a few cases, where the auditor has not complied with his responsibilities and duties. Therefore it can be concluded that the auditor meet the duties and expectations placed on auditor in relation to current legislation, international standards and other regulations. There is though still an expectation gap to the auditor's responsibility from the public, which comes to expression through the responsum cases.

Litteraturliste

Bøger:

- Revisors afdækning af besvigelser, Anders Schweitz Jensen, 1. udgave 2007, Revifora, Forlaget Thomson A/S
- Revisors opklaring af besvigelser - Læren af praksis - Bent Warming-Rasmussen, Maria Bloch Christensen samt Rikke Holmslykke Kristensen, 2012, Karnov Group.
- Revisoransvar, 7. udgave 2008, Thomson Reuters.
- Revision i praksis, Sumit Sudan, Martin Samuelsen, Henrik Parker samt Christina Maria Davidsen, 1. udgave 2012, Karnov Group

Artikler/tidsskrifter:

- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 10 - 2011 - Grænser for ansvar ret og rimeligt
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 12 - 2009 - Revisors afdækning af besvigelser set i nyt lys
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 11 - 2009 - Hvem skal betale?
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 1 - 2007 - Besvigelser: Risiko og forebyggelse
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 1 - 2006 - RS240 (ajourført) Ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 7 - 2004 - ISA 240 (revised) - Yderligere skærper af krav til revision vedrørende besvigelser.
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 2 - 2003 - Besvigelser (-øget fokus i lovgivning og revisionsstandarder)
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 1 - 1998 - Besvigelser, revisors ansvar og forebyggende foranstaltninger.
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 9 - 1997 - Revision af nærtstående parter
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 12 - 1993 - Pligter og ansvar for besvigelser - bestyrelse, direktion og revision
- Revision & Regnskabsvæsen - nr. 1 - 1998 - Regnskabsmanipulation
- Besvigelser i dansk erhvervsliv - KPMG 1997.
- Mindre ansvar til revisorer, Jyllands-posten 2010, Lars Bo Langsted
- Regnskabsmanipulation og -regulering, Ledelse og Erhvervsøkonomi 1997.
- Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber - Lars Bo Langsted bl.a. - Revifora 2009, A 5.3
- Revisors retlige ansvar - Lars Bo Langsted et.al. - Revifora 2010, A 8.1
- Revisionsprotokollen - Lars Holgersen et.al. - Revifora 2005, A 7.1

Undersøgelser/analyser:

- Virksomhedskriminalitet i Danmark 2011 - The Global Economic Crime Survey. PWC
<http://e-books.pwc.dk/PricewaterhouseCoopers/045611GECSDK2011/>
- KPMG 2007 " Profile of a Fraudster"
[http://www.kpmg.co.uk/pubs/ProfileofaFraudsterSurvey\(web\).pdf](http://www.kpmg.co.uk/pubs/ProfileofaFraudsterSurvey(web).pdf)

Lovstof / vejledninger etc.:

- Årsregnskabsloven, LBKG 2011-04-11 nr 323
- Erklæringsbekendtgørelsen, BKG 2013-04-17 385
- Erklæringsvejledningen, VEJL2009.0324.BOS
- Selskabsloven (SEL), LBKG 2011-04-11 nr 322
- Revisionsvejledning 21, vejledning om besvigelser.
- Revisorloven (RL), L 2008-06-17 nr 468
- Straffeloven LBKG 2012-10-24 nr 1007
- Internationale Revisionsstandarder
  - ISA 200 (ajourført) - Den uafhængige revisors overordnede mål og revisionens gennemførelse i overensstemmelse med Internationale Standarder om Revision
  - ISA 210 (clarificeret) - Aftale om revisionsopgavers vilkår
  - ISA 220 (clarificeret) - Kvalitetsstyring ved revision af regnskaber
  - ISA 230 (clarificeret) - Revisionsdokumentation
  - ISA 240 (clarificeret) - Revisors ansvar vedrørende besvigelser ved revision af regnskabet
  - ISA 260 (ajourført) - Kommunikation med den øverste ledelse
  - ISA 265 (ny) - Kommunikation om mangler i intern kontrol til den øverste ledelse og den daglige ledelse
  - ISA 300 (clarificeret) - Planlægning af revision af regnskaber
  - ISA 315 (ajourført) - Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation igennem forståelse af virksomheden og dens omgivelser
  - ISA 320 (ajourført) - Væsentlighed ved planlægning og udførelse af en revision
  - ISA 330 (clarificeret) - Revisors reaktion på vurderede risici
  - ISA 500 (clarificeret) - Revisionsbevis
  - ISA 505 (ajourført) - Eksterne bekræftelser
  - ISA 550 (ajourført) - Nærtstående parter
  - ISA 700 (clarificeret) - Udformning af en konklusion og afgivelse af erklæring om et regnskab
  - ISA 705 (ajourført) - Modifikationer til konklusionen i den uafhængige revisors erklæring
- Udgåede danske revisionsstandarder

- RS 265 - Revisionsprotokollen

Responsumsager:

- Responsumsag nr. 1293 af 1. oktober 2008
- Responsumsag nr. 1202 af 26. november 2002
- Responsumsag nr. 1201 af 17. januar 2003
- Responsumsag nr. 1151 af 31. august 2000
- Responsumsag nr. 1135 af 1. juli 1998
- Responsumsag nr. 1083 af 18. marts 1997
- Responsumsag nr. 1013 af 17. september 1993
- Responsumsag nr. 1007 af 16. september 1993
- Responsumsag nr. 661 af 12. januar 1979
- Responsumsag nr. 938 af 26. juni 1989
- Responsumsag nr. 920 af 24. juni 1988
- Responsumsag nr. 889 af 5. november 1986
- Responsumsag nr. 886 af 7. januar 1986
- Responsumsag nr. 868 af 13. oktober 1986
- Responsumsag nr. 741 af 4. november 1981
- Responsumsag nr. 724 af 20. marts 1981
- Responsumsag nr. 661 af 12. januar 1979
- Responsumsag nr. 601 af 21. maj 1975
- Responsumsag nr. 335 af 9. januar 1965
- Responsumsag nr. 334 af 7. januar 1965
- Responsumsag nr. 298 af 30. august 1961
- Responsumsag nr. 179 af 19. maj 1953
- Responsumsag nr. 172 af 2. september 1952
- Responsumsag nr. 150 af 2. februar 1951